

Sanna Peltola toim.

Luontolähtöisiä palveluita Keski-Suomesta

Tiedotusta ja toimintaa LuoKSe-hankkeessa

Luontolähtöisiä palveluita
Keski-Suomesta

JYVÄSKYLÄN AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUJA 239

SANNA PELTOLA (TOIM.)

Luontolähtöisiä palveluita Keski-Suomesta

TIEDOTUSTA JA TOIMINTAA LUOKSE-HANKKEESSA

jamk.fi

JYVÄSKYLÄN AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUJA -SARJA

© 2018

Tekijät & Jyväskylän ammattikorkeakoulu

Sanna Peltola (toim.)

LUONTOLÄHTÖISIÄ PALVELUITA KESKI-SUOMESTA
Tiedotusta ja toimintaa LuoKSe-hankkeessa

Kannen kuva • Taina Perkiö
Ulkoasu • JAMK / Pekka Salminen
Taitto ja paino • Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print • 2018

ISBN 978-951-830-469-5 (Painettu)

ISBN 978-951-830-470-1 (PDF)

ISSN-L 1456-2332

JAKELU

Jyväskylän ammattikorkeakoulun kirjasto

PL 207, 40101 Jyväskylä

Rajakatu 35, 40200 Jyväskylä

Puh. 040 552 6541

Sähköposti: julkaisut@jamk.fi

www.jamk.fi/julkaisut

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	8
ABSTRACT	9

Heli Kallio-Kauppinen

1 TIEDOTUSTOIMINTA GREEN CARE -HANKETYÖSSÄ – KOKEMUKSIA VIESTINNÄSTÄ JA KEHITTÄMISTYÖSTÄ	10
1.1 Taustaa ja resursseja tiedotukselle	10
1.2 Suunnittelulla kohti toimenpiteitä	10
1.3 Kuvaus tapahtumista.....	13
1.4 Hankkeen toimenpiteet muovaavat tiedotustarvetta ja -työkaluja ...	14
1.5 Kuva kertoo edelleen enemmän	18
1.6 Verkostot kunniaan.....	19
1.7 Yrittäjien avuksi.....	20
Linkkejä	22

Sanna Peltola & Marjo Mäenpää-Lakka

2 LUONTOLÄHTÖISTEN PALVELUJEN PALVELU- JA OSAAMISVAATIMUKSISTA – LUOKSE -HANKKEEN KARTOITUKSEN TULOKSIA.....	23
2.1 Palvelu- ja osaamisvaatimusten kartoitus	23
2.2 Uusi sote ja luontolähtöinen toiminta.....	24
2.3 Luontolähtöinen palvelutoiminta matkailu-, virkistys- ja harrastuspalveluissa.....	25
2.4 Mistä luontolähtöistä palvelua löytää?	26
2.5 Laatu palvelun kilpailutekijänä	27
2.6 Palvelun saavutettavuus?	28
2.7 Palvelun myynti haasteena.....	30
2.8 Tulevaisuuden palvelu- ja osaamisvaatimukset	31
2.9 Osaamisvaatimukseen vastaaminen	32
2.10 Pohdinta.....	33
Lähteet	36
Liitteet	37

Anne Hakala & Sanna Peltola

3 LUOKSE-HANKKEEN TULEVAISUUS-TYÖPAJAT – GREEN CARE -TOIMINTA KESKI-SUOMESSA	38
3.1 Tulevaisuustyöpajojen toteutus.....	38
3.2 Tulevaisuuksien luotausta osallistavalla työskentelyllä.....	40
3.3 Asiakasprofiilien kertomaa	41
3.4 Työpajoissa syntyneet palveluideat.....	43
3.5 Pohdintaa tulevaisuustyöpajojen tuloksista	47
Lähteet	50
Liitteet	51

Sarita Jylhä-Rastas & Taina Perkiö

4 KOKEMUKSIA ELÄINAVUSTEISESTA TOIMINNASTA GREEN CARE -AKVAARION VÄLITYKSELLÄ	53
4.1 Akvaarion vaikutukset hyvinvointiin	53
4.2 Rentoutusakvaario	54
4.3 Virikeakvaario.....	58
4.4 Vaikuttavuuden takeena hyvinvoiva akvaario	61
4.5 Green Care -akvaariotoiminnan mahdollisuuksia.....	62
Lähteet	63

Sarita Jylhä-Rastas & Taina Perkiö

5 ELÄINAVUSTEINEN TOIMINTA ASIAKKAAN LUONA JA ELÄINTEN KULJETUS.....	64
5.1 Eläinavusteinen toiminta	64
5.2 Eläinten valinta	66
5.3 Toimintahetken valmistelu.....	68
5.4 Eläinkuljetuslupa.....	72
5.5 Turvallisuus aktiossa.....	73
Lähteet	77

Marjo Mäenpää-Lakka, Marja Rantanen & Saara Tuohimetsä

6 GREEN CARE MUISTISAIRAAN ARJEN TUKENA.....	78
6.1 Ikäihminen asiakkaana.....	78
6.2 Muistisairautta sairastava ihminen.....	79
6.3 Muistisairaahan kohtaaminen ja ohjaaminen	81
6.4 Luonnon läsnäolon ja ulkoilun hyödyt ikäihmiselle.....	82
6.5 Puutarha ikäihmistä ajatellen	84
6.6 Pohdinta.....	90
Lähteet	91
 KIRJOITTAJAT.....	 96

TIIVISTELMÄ

Sanna Peltola (toim.)

Luontolähtöisiä palveluita Keski-Suomesta.

Tiedotusta ja toimintaa LuoKSe-hankkeessa.

(Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja, 239)

Tässä julkaisussa esitellään LuoKSe -luontolähtöisiä palveluita Keski-Suomesta hankkeen tiedonvälityksen ja viestinnän käytännön toteutusta, hankkeessa kartoitettua tietoa luontolähtöisen toiminnan palvelu- ja osaamistarpeista sekä kokeilualustojen avulla koottua kokemustietoa. Hanke oli rahoitettu Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmasta 2014–2020 ja hankkeen toteutusaika oli 1.3.2016–28.2.2018. Hankkeen pääkoordinaatio oli Jyväskylän ammattikorkeakoululla ja osatoteuttajia olivat Jyväskylän koulutuskuntayhtymä (1.1.2018 alkaen Jyväskylän koulutuskuntayhtymä Gradia), Luonnonvarakeskus Luke, Maaseudun sivistysliitto ja Äänekosken ammatillisen koulutuksen kuntayhtymä, Pohjoisen Keski-Suomen ammattiopisto. Hanke toimi tiedotushankkeena, jossa vahvistettiin kokeilukulttuuria maaseudun yritystoiminnan tukemiseksi, luotiin kokeiluympäristöjä ja tuotettiin tietoa luontolähtöisten palvelujen vaikuttavuudesta, palvelumahdollisuuksista ja Green Care -yrittäjyyden osaamisperusteista. Hanke toteutti monipuolisesti tiedotusta Green Care -toiminnasta, kokosi yhteen alan toimijoita ja tuotti tietoa kokeilualustojen avulla.

Avainsanat: luontolähtöinen toiminta, Green Care, eläinavusteinen toiminta, puutarha-avusteinen toiminta, maaseutuyrittäjyys

ABSTRACT

Sanna Peltola (ed.)

Luontolähtöisiä palveluita Keski-Suomesta.

Tiedotusta ja toimintaa LuoKSe-hankkeessa.

(Publications of JAMK University of Applied Sciences, 239)

This publication introduces LuoKSe -nature oriented services from Central Finland to the practical implementation of project information and communication, projected information on the service and skills needs of nature oriented activities, and experimental data gathered through experimental platforms. The project was funded from the Rural Development Program for Mainland Finland 2014–2020 and the project was implemented between 1.3.2016 and 28.2.2018. The head coordinator was JAMK University of Applied Sciences and other partners were Jyväskylä Educational Consortium Gradia, Natural Resources Institute Finland Luke, Union for Rural Culture and Education, and POKE Vocational College, Natural resources and environment department. The project served as an information project to strengthen the experimental culture to support rural businesses, create experimental environments and provide information on the effectiveness of nature oriented services, service opportunities, and Green Care's entrepreneurial know-how. The project carried out a wide range of information on nature and rural oriented activities, brought together operators and provided information through experimental platforms.

Keywords: nature oriented activity, Green Care, animal assisted activity, garden assisted activity, rural entrepreneurship

1 TIEDOTUSTOIMINTA GREEN CARE -HANKETYÖSSÄ – KOKEMUKSIA VIESTINNÄSTÄ JA KEHITTÄMISTYÖSTÄ

Heli Kallio-Kauppinen

1.1 TAUSTAA JA RESURSSEJA TIEDOTUKSELLE

Toteuttajana LuoKSe-hankkeessa toimi oma LuoKSe-tiimimme, johon kuuluivat hanketta hallinnoiva Jyväskylän ammattikorkeakoulu, toisen asteen oppilaitokset Pohjoisen Keski-Suomen ammattiopisto Poke, vuoden vaihteeseen asti Jyväskylän koulutusyhtymänä tunnettu Gradia, Luonnonvarakeskus Luke sekä Maaseudun Sivistysliitto. Viimeksi mainitulla on ollut vastuu viestinnästä ja siihen työhön palkattu viestintäsuunnittelija. Yhtään kokoaikaista työntekijää hankkeella ei ollut. Kaikkiaan tiimissä oli mukana hieman vaihtelevasti vajaa kymmenen henkeä. Määrä takasi sen, että tekijöitä on ollut mukana riittävästi ja hankesuunnitelman toteutuksessa voitiin hyödyntää erilaista osaamista.

Muita resursseja tuli tiimiläisten mukana. Yleisimmin käytössä olivat Office-ohjelmat. Tiedotusmateriaalin suunnittelua varten hankittiin Indesign-ohjelma. Tämä monipuolusti huomattavasti materiaalin suunnittelun Officeen nähden. Maaseudun Sivistysliitto vastasi verkkosivujen kustannuksista ja ylläpidosta. Vastaavasti hankkeessa hyödynnettiin JAMKin toimesta Webropol-ohjelmaa, jota käytettiin sähköisten kyselyjen toteuksissa ja ilmoittautumisten vastaanottamisessa. Ohjelman avulla saatiin valmiit listaukset ennakoilmoittautuneista ja kyselyjen yhteenvedot. Skype-videopuhelut olivat ehdottomia tiimin suunnittelupalaverissa.

Saimme myös opastusta viestintäkanavien ja -ohjelmien käytössä. Tapahumiamme tuotiin esille myös osatoteuttajien omissa uutiskirjeissä ja verkkosivuilla. Meillä oli myös käytössä JAMKilta yhteinen online-verkkokansio, jossa tehty materiaali oli kaikkien saatavilla. Kansio mahdollisti myös tiedostojen muokkauksen. Tämä vähensi sähköpostia, eikä tiedostokooltaan isoja videoita ja kuvamateriaalia olisi voinut sähköpostissa siirtääkään.

1.2 SUUNNITTELULLA KOHTI TOIMENPITEITÄ

Viestintäsuunnitelma tehtiin hankesuunnitelman vaatimusten ja rahoittajan ohjeistuksen pohjalta. Kun oli suunniteltu hankkeen toimenpiteiden käytännön toteutus, varmistettiin, että jokaisella toimenpiteellä oli tarvittava tiedotus.

Suunnitelmassa oli muutamia peruseriaatteita. Nettisivujen tarkoitus oli tallettaa kaikki se materiaali, jota tapahtumissa ja kokeiluissa tuotettiin, näin tekstit ja kuvat kuin esittelytiedostotkin ovat siellä kaikkien saatavilla. Facebook-sivut taas olivat tapahtumien ja linkkien tiedottamiseen. Sivua voi käyttää niin tapahtumien markkinointiin, kuin niistä kertomiseenkin. Toinen lähtökohta oli, että Facebook-sivut nimetään Green Care Keski-Suomi -nimellä. Tavoitteena ja toiveena oli, että tämän hankkeen jälkeen on muodostunut verkosto, Green Care Keski-Suomi, joka jatkaisi sivustolla tiedottamista hankkeen päättymisen 2018 helmikuun lopun jälkeen.

Hankkeelle suunniteltiin lisäksi oma logo. Tämä siksi, että meillä oli viisi toteuttajaa, ja ihan joka paikkaan ei kaikkien toimijoiden logot yksinkertaisesti mahdu. Teimme logopakkeja, joissa oli kaikki toteuttajien logot, LuoKSe-logo sekä rahoittajan ja rahoitusohjelman logot. Tällöin pääsee vähemmällä sommittelulla esimerkiksi esitteitä tai kirjeitä tehdessä.

Kuva 1. LuoKSe-hankkeen logo.
Tekijä: Heli Kallio-Kauppinen

Eri viestintäkanavat eivät kuitenkaan elä itsestään, niille tarvitaan riittävä määrä ylläpitäjiä. Kun hankkeessa on useita osatoteuttajia, selvitetään kunkin toteuttajan kiinnostus, mielenkiinto ja osaaminen eri kanavien hallintaa suunnitellessa. Kanavia valitaan riittävästi, mutta ylimääräistä työtä ilman suoraa tarvetta kannattaa välttää. Esimerkiksi LuoKSe-hankkeella ei ole omaa Instagram-tiliä, koska sen viestintäarvoa ei katsottu tarpeelliseksi kohderyhmä huomioiden. Kanavien ja tiedotustapojen arviointi ja kehittämistyö jatkui koko hankkeen ajan. Hankkeen verkkosivujen ja some-kanavien seuraaja- ja käyttäjäanalytiikkaa seurattiin säännöllisesti. Käyttäjäanalytiikkatiedon avulla voitiin todentaa käyttäjäprofiili, jota aiheemme ja tiedotuksemme parhaiten kiinnosti ja tavoitti. Pystyimme myös arvioimaan tiedotusmateriaalimme sisällön kiinnostavuutta. Näitä tietoja hyödynsimme sisällöntuotannossa, kuvamateriaalin valinnassa ja viestintätoimien kohdentamisessa.

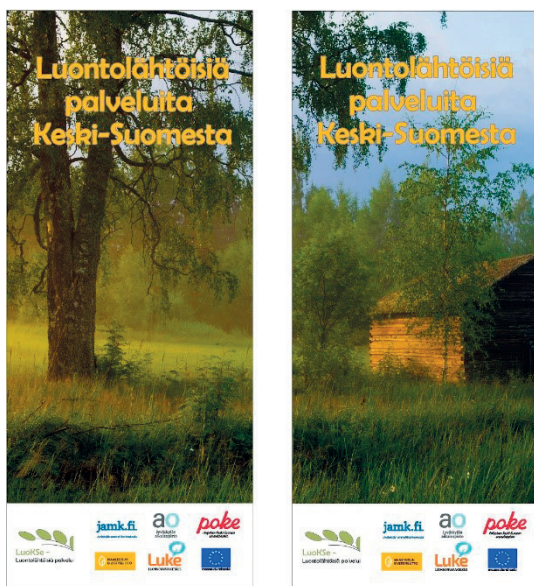
Toiminnan aikana tuli uusia erillistä tiedotusta ja materiaalia vaativia tilanteita, joita ei etukäteen oltu osattu kirjoittaa hankesuunnitelmaan. Suunnitelmassa tuodaan esille esitteet, flyerit, tapahtumailmoitukset, tapahtumien ohjelmat, postikortit, rollupit, posterit, verkkosivut, fb-sivut ja powerpoint-esitykset.

Eri kanavat vaativat kansikuvia ja profiilikuvia. Yhdeksi tunnuskuvaksi ja profiilikuvaksi valikoitui Taina Perkiön kuva ”Perhonen sormella”. Se kuvastaa hyvin luontosuhteen herkkyyttä ja sitä kuinka paljon luonto voi antaa, jos toimit luonnon omilla ehdoilla.

Facebook sivun kansikuvaksi tuli kuva vuohikävelystä. Tässä rauhallisessa istuskelussa vuohilla on omat intressit ja kiinnostuksen kohteensa. Luonto elää ehdoillaan, vaikka näytämme olevalle hallitsijoita.

Näitä kaikkia suunnitelmia ei tehty ennen toiminnan aloittamista. Verkkosivut käynnistyivät syksyllä 2016 ja oma Youtube-kanava joulukuussa 2016. Suunnittelu jatkui läpi hankkeen.

Rollupit muodostavat yhdessä keskisuomalaisen maiseman.

Kuva 2. Hankkeen roll-upit.

Kuva 3. Poken vuohet laitumella (Kuva: Heli Kallio-Kauppinen)

Kuva 4. Perhonen sormella (Kuva: Taina Perkiö)

1.3 KUVAUS TAPAHTUMISTA

Teemapäivät olivat varsinaisia päätapahtumiamme. Hankkeen tiedottavia teemapäiviä toteutettiin Green Care -toiminnan eri osa-alueista kuten eläin-, luonto-, maatala, ja puutarha-avusteinen toiminta. Päivään koottiin alan asiantuntijoita ja yrittäjäkokemuksia alan yrittäjiltä. Nämä tapahtumat pidettiin eri puolilla maakuntaa ja osallistujia tuli yleensä laajalta alueelta. Parhaillaan osallistujia yksittäisessä teemapäivä-tilaisuudessa ollut noin 50.

Toimijatreffit olivat luonteeltaan pienimuotoisempia ja alueen Green Care -toimijoita ja aiheesta kiinnostuneita kokoon kutsuvia 2–3 tunnin tutustumislaisuuksia. Samalla tavalla näissäkin tilaisuuksissa oli kokemuspuheenvuoroja ja ammattiasiantuntijoita. Yleensä käsiteltiin useampia eri toimintamuotoja. Joka tapaamisessa oli mukana myös varsinaista yritysosaamista, esim. kyseisen alueen kehittämissyhtiöstä. Treffejä järjestettiin seutukunnittain eri puolella maakuntaa yhteensä yhdeksän vuoden 2017 aikana.

Kolmas tapahtumakierros kiersi tulevaisuustyöpajoina ympäri Keski-Suomen hankkeen lopulla. Neljällä paikkakunnalla alustajien puheenvuoron pohjalta ohjatusti mietittiin tulevaisuuden toimintatapoja, asiakkaita ja mitä ylipäätänsä luontolähtöisyys voisi olla.

Osallistuimme erilaisille messuille yleensä yhteisosastolla osatoteuttajan organisaation kanssa. Olimme mukana esim. Viherpäivät & tekniikka ja rakennus- ja lemmikkieläin -messuilla. Messuilla mukana oloa harkittiin aina tarkkaan. Kuinka potentiaalista kohderyhmää siellä on ja mitkä ovat kustannukset messuesittelyn osalta.

Kuva 5. Lemmikkieläinmessuilla tehtävänä oli etsiä neljä sauvasirkkaa. Ne näkyvät kaikki tässä kuvassa! (Kuva: Heli Kallio-Kauppinen)

Eri organisaatioiden tiedotuskierroet hyödynsimme myös. Olimme mukana esittelemässä tulevia tapahtumia ja mukana olevaa materiaalia. Näitä olivat esim. MTK-, ELY-keskuksen ja Leader Viisarin Road Showt. Koska meillä oli LuoKSe-tiimiä Saarijärveltä Jämsään, jalkauduimme aina lähinnä kiertuepaikkaa mukaan esittelemään.

Erilaiset haastattelut, tutustumiskäynnit ja esittelytilaisuudet voivat LuoKSe-väkeä ympäri maakuntaa. Esittelyissä varusteena olivat roll-up, kortteja ja esittelyt tulevista tapahtumista. Pystyimme reagoimaan nopeasti ja ketterästi esittelymahdollisuuksiin eri tilaisuuksissa.

1.4 HANKKEEN TOIMENPITEET MUOVAAVAT TIEDOTUSTARVETTA JA -TYÖKALUJA

Alkuvaiheessa käytössä oli hankkeen virallinen tiedotus, joka pohjautui raiohittajan ohjeisiin. Tässä tiedotuksessa esitellään hankkeen toiminta hankesuunnitelman näkökulmasta. Tätä virallista hankkeen esittelyä käytetään myös myöhemmin hankkeen esittelyssä, silloin kuin kyseessä ovat esim. yhteistyötahot.

Tekotapa: Tiedotusmateriaali tehtiin pääsääntöisesti taitto-ohjelmalla. Sitten se tallennettiin sekä tulostettavaan pdf-muotoon että kuvaksi jpeg-muotoon printtiin tai png-muotoon verkkokäyttöön. Tehty materiaali lähetettiin tarkastettavaksi asianosaisille tai koko tiimille. Tärkeää on, että käytetty termistö vastaa kyseisen alan termistöä kuitenkin niin, että sellainenkin henkilö, joka ei ole alan ammattilainen, ymmärtää mistä asiassa on kyse. Lopuksi

tarkastetut tiedostot lähetettiin eteenpäin. Sujuvuutta haittasi välillä, etteivät muut toimijat voineet itse muokata tiedostoa.

Ensimmäinen esite oli postikortin kokoinen. Siinä oli projektipäällikön ja viestinnäsuunnittelijan nimet ja lyhyesti hankkeen tarkoitus. Vähitellen lisättiin osatoteuttajien tietoja, osoitteita, toimijakohtaisia tavoitteita ja tapahtumia. Kun tapahtumat pääsivät kunnolla alkamaan, varsinainen hankkeen esite jäi pois. Esittelimme joko tulevaa toimintaa tai saatuja tuloksia ja materiaalia.

Hankkeen tapahtumien edetessä seurasimme koko ajan tiedotuksen toimivuutta. Tuotettu materiaali ja tieto täytyy olla mahdollisimman tehokkaassa käytössä parhaalla mahdollisella tavalla. On tärkeää yhdistää sekä printti, että sähköinen viestintä kohderyhmä huomioiden. Tietoa jaetaan tarpeen mukaan tiedostoina, linkkeinä, esitteinä, tulosteina ja postauksina.

Youtube-kanava tuli mukaan ensimmäisen teemapäivän jälkeen marras-kuussa 2016. Meillä oli tallenteita ja selvisi, että Youtubessa niiden jakaminen ja näkyvyys kohderyhmälle olisi kaikkein toimivinta. Videoiden upottaminen nettisivuille muulla tavoin olisi ollut vaikeaa. FB-sivujen mallin mukaan kanava nimettiin Green Care Keski-Suomeksi siinä toivossa, että kanava jatkaisi elämänsä hankkeen jälkeen. Videolinkkejä jaettiin uutiskirjeissä, tulosteissa, FB:ssä ja nettisivulla. AV-tiedotusmateriaalin tuottamisen tarve huomattiin hankkeen ensimmäisenä toimintavuonna ja siihen saatiin muutoshakemuksen kautta haettua toteutusresurssia JAMKin av-tiimistä.

Yhtenä esimerkkinä tästä puutarha-avusteisen Green Care -toiminnan teemailtapäivä Jämsänkoskella maaliskuussa 2017. Tapahtumasta tehtiin ilmoitus, joka jaettiin FB-sivulla, verkkosivulla ja uutiskirjeissä ja Keski-suomalaisen Menoinfo-sivulla.

Kuva 6. Puutarha-avusteisen toiminnan teemailtapäivän ilmoitus (Kuva: Heli Kallio-Kauppinen)

Suoramarkkinointina lähetettiin tapahtuman ohjelmaa omille verkostoille sähköpostitse. Tapahtumasta lähetettiin lehdistötiedote paikallisiin lehtiin. Tilaisuuden esityksistä kuvattiin videotallenteet. Myös kokeiluina toteutetut kolme erilaista puutarha-avusteisen toiminnan työpajaa kuvattiin ja niistä tehtiin myös tekstimuotoiset selosteet. Näin esimerkkityöpajan toteutusta varten tarvittava materiaali oli käytössä. Videot siirrettiin YouTube-kanavalle ja työpajojen esittelytekstit kuvineen julkaistiin hankkeen verkkosivuilla. Tämän jälkeen verkkosivujen linkeistä koottiin oma puutarhaesite, joka oli jaossa eri tapahtumissamme puutarhapäivän jälkeen myös muissa Green Care -tapahtumissa. Kuvina, tekstinä ja videoina olevaa tietoa pystytään käyttämään myös opetuskäytössä.

Eri kavanat yritettiin pitää käytössä mahdollisimman tehokkaasti. Jo tapahtumapaikalta pyrittiin tekemään ensimmäinen FB-postaus tunnelmista kuvin ja tekstein. Myöhemmin lisättiin kuvia ja vähän enemmän asiasisältöäkin. Kolmannen kerran viestittiin sitten, kun tapahtuman materiaali oli julkaistu hankkeen verkkosivuilla.

Miten saadaan tiedotuskanavat mahdollisimman nopeasti jakoon? Teimme iloisien värisiä ja näköisiä postikortteja. Postikortin takaa löytyivät kaikki tarvittavat osoitteet. Silmää miellyttävät kortit lähtivät helposti kävijöiden matkaan.

Webropol osoittautui käytännölliseksi ohjelmaksi. Ilmoittautuminen onnistui helpommin, kuin sähköpostitse tai soittaen. Ilmoittautumislinkki oli myös helppo jakaa sähköisesti. Tilaisuuksista kerättiin sähköisesti palautetta toteutuksen ja sisällön osalta, ja saatua palautetta hyödynnettiin tulevien tilaisuuksien suunnittelussa.

Osatoteuttajat tuottivat materiaalia omasta osaamisalueestaan. Esimerkiksi Luonnonvarakeskus teki ison posterin puutarhatoiminnasta. Posterista oli jaossa A4-kokoista tulostetta. Heillä oli myös omat kokeilunsa, joista materiaalia koottiin hankkeen verkkosivuille omaan osioonsa.

Kuva 7. Kuvassa Marjo Mäenpää-Lakka Gradiasta esittelee virtuaalimetsäkävely kaupungissa -kokeilua. (Kuva: Heli Kallio-Kauppinen)

Muutakin tiedottamista helpottavaa pohdittavaa tuli matkan varrella. Yleensä tapahtumissa on mukana usean organisaation edustajia. Meitä eri osatoteuttajia ei yhdistänyt mikään yhteinen työasu tai vastaava. Löysimme meille limenvihreän pellavahuivin, joka kertoo, että olemme yhteisellä asialla ja samasta hankkeesta.

Keväällä 2017 tilasimme siemenpusseja, jotka varustimme hankkeen tarjalla. Siinä oli siemen ja uuden alku kohti luontolähtöistä toimintaa. Näitä hyödynnettiin etenkin puutarha-avusteisen toiminnan tiedotuksessa ja kokeilutoiminnassa.

Vaikka elämme kuinka someaikaa, se ei tavoita kaikkia. Kävimme kiinnittämässä ilmoituksia ilmoitustauluille ja esitelaatikoihin kuten ennen tehtiin. Somen huonoksi puoleksi huomattiin myös se, että sote-työntekijät eivät voi aina käyttää esim. facebookia työssään. Näin yritykset, jotka ovat vain somea esillä, eivät löydy näille toimijoille.

Uutiskirjeet osoittautuivat yllättävän käytännöllisiksi. Uutiskirjeen lähettämisen jälkeen jo toteutetut tapahtumat päivitettiin tekstistä pois ja lisättiin tarvittaessa uusia. Näin meillä oli aina ajantasainen listaus tulevista tapahtumista. Uutiskirjeet lähtivät omassa postituksessamme liki joka kuukausi. Sama materiaali lähti myös kansalliseen uutiskirjeeseen. Hyödynsimme aktiivisesti myös osatoteuttajatahojemme some -viestinäkanavia oppilaitosten omien tiedottajien kautta.

1.5 KUVA KERTOO EDELLEEN ENEMMÄN

Hanketta kirjoitettaessa viestintämaailma oli erilainen kuin nyt toteutusaikana. Kuvilla ei ollut vielä silloin samanlainen merkitys, eikä kuvaaminen, kuvien muokkaaminen ja käyttäminen olleet niin yleistä ja helppoa kuin nyt. Toiminnasta kerrotaan mahdollisimman paljon kuvien kautta. Luonto ja eläimet ovat todella kuvauksellisia ja ne luovat vaihtelevan pohjan tiedotukselle. Tiedotustilaisuudet sisätiloissa itsessään eivät ole kovin kiehtovaa kuvattavaa. Hankkeen toteutuksen aikana sattui vielä sateinen kesä ja ilman kunnollista lumista aurinkopäivää oleva talviaika. Nämä ovat tietysti seikkoja, joille ei voida mitään. Kokeiluista sitä vastoin on saatu vaihtelevaa ja värikästä kuvamateriaalia. Esimerkeissä ja ohjeistuksissa kuvat ovat hyviä, informaattivisia ja herättävät kiinnostusta.

Kuva 8. Kuvakooste (Kuva: Heli Kallio-Kauppinen)

Kuvallisesta viestinnästä on tullut osa arkipäivän rutiinia. Kyse ei ole enää pelkästään erillisestä viestintäammattilaisten toimista. Toki on tilanteita, joissa ammattikuvaaja tarvitaan. Pääsääntöisesti kuvia otetaan omilla kameroilla tai kännyköillä. Koulutuksia tästä järjestetään jo yrittäjille ja hankehenkilöille. Digiosaamista kouluttavia hankkeita Keski-Suomessa on tällä hetkellä useita.

Yrittäjien on nyt helppo ottaa kuvia ja niin on asiakkaidenkin. Haasteena tällaisissa asiakkaiden jakamissa kuvissa on, että yrittäjä itse ei voi suoraan hallita, mitä yrityksestä välitetään sosiaaliseen mediaan. Tällöin on vain pidettävä huoli, että ympäristö on näkemisen arvoinen.

Videot ovat katsottavissa nopeasti ja vaivattomasti. Omissa taltioinnissamme kirjalliset esitykset, esim. powerpointit ovat samalla nähtävissä. Opilaitoksissa verkkoyhteydet toimivat yleensä niin hyvin, että esityksiä voitiin lähettää livenä. Muissa tiloissa verkkoyhteyksien ja livelähetyksen kanssa on ollut ongelmia. Tallennukset ovat nähtävissä verkkosivuiltamme varsinaisen tapahtuman jälkeen.

1.6 VERKOSTOT KUNNIAAN

Lähin verkosto LuoKSe-hankkeessa on luonnollisesti oma LuoKSe-tiimi. Siinä yhdistyy viiden organisaation eri toimintatavat ja kulttuurit. Opimme toiminnassa toinen toisiltamme.

Hankkeessa yhdistyy monta erilaista toimialaa, ja monta erilaista kieltä. Green Care -toiminnassa puhutaan pieneläimistä, hevosista, kalastuksesta, maatiloilla tapahtuvasta toiminnasta, kasveista ja puutarhasta sekä metsästä. Luontoavusteisuudessa tulee tutuksi retkeilymaailma ja sosiaalinen kuntoutus. Toisaalta taas esimerkiksi palvelut täytyy kuvata samalla kielellä, jota sote-puolen ammattilaiset käyttävät. Kun tähän lisätään vielä yrittäjyysosaaminen ja muu ammatillinen osaaminen, uskottava tiedottaminen edellyttää oikean termistön käyttämistä.

Tapahtumiin osallistuvat ovat usein jo toimivia yrittäjiä tai Green Care -toiminnasta kiinnostuneita. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että ammattitermistöä käytettäessä pitää ottaa huomioon, että kaikki ymmärtävät mistä on puhe. Osallistujien erilainen tausta vaikuttaa käytettävän termistön lisäksi myös tapahtumien sisältöön. Pidempään yrittäjinä toimineet vaativat ja tarvitsevat pidemmälle menevää tietoa, kuin vasta ensiaskeleitaan luontolähtöisellä tiellä ottavat. Tapahtumiin osallistujat ja meidän tiedotustamme seuraavat henkilöt ovat tärkein verkostomme.

Olimme mukana Kansallisen Green Care -koordinaatiohankkeen Länsi-Suomen alueella yhdessä Pohjanmaan, Etelä-Pohjanmaan ja Satakunnan kanssa. Omat uutisemme ovat olleet mukana myös kansallisessa uutiskirjeessä. Tätä kautta tapahtumamme tulivat myös Green Care Finland ry:n verkkosivuille. Meillä on ollut yhteisiä tapaamisia muiden vastaavien hankkeiden kanssa koordinaatiohankkeen organisoimana, lähinnä etäyhteyksien kautta. Tapahtumiamme olemme tiedottaneet vielä ristiin eri alueiden välillä. Valtakunnallisesta koordinaatiohankkeesta olemme saaneet terveisiä ja ajan-kohtaistietoa muualta Suomesta.

Maaseutukehittäjien verkostotoiminta on tällä hankekaudella toiminut kiitettävästi. Jyväskylän vetämästä Pöllöparlamentista on tullut erinomainen

tiedotus- ja tutustumispaikka maaseudun kehittämishankkeille. Kulloinkin käsiteltävät teemat ovat edesauttaneet työtämme. Olemme saaneet Sykettä -tiedotushankkeelta niin koulutusta kuin apua tiedotukseen. Maaseuturahaston hankkeilla on myös mahdollisuus olla mukana Aito maaseutu Keski-Suomesta verkkosivuilla, jota ylläpitää Keski-Suomen ruokaketjun koordinaatioyhteistyöhanke. LuoKSe-hankkeella on siellä oma infosivu. Lisäksi verkkosivuilla on yhteinen tapahtumakalenteri, johon hankkeet voivat merkitä tapahtumat näkyviin ja näin välttää päällekkäisyyksiä. Myös Keski-Suomen yhteisöjen tuki on verkostoissaan tiedottanut toiminnastamme. KYT myös kutsuu koolle pohjoisessa Keski-Suomessa Pyöreän pöydän kokousta alueen hanketoimijoista.

Alueella toimii useita sote-puolen hankkeita, joiden kanssa teimme yhteistyötä. Hankkeiden lisäksi matkan varrella toteutimme eri verkostojen yhteisiä tapaamisia. Toimme yhteen mm. potilasjärjestön ja luontopalveluiden yrittäjiä. Erilaisista potilasjärjestöistä tuli tärkeä yhteistyötaho. Toimme tiedotuksessa esille esim. näkövammaisten tarpeiden huomioimista luontolähtöisissä palveluissa ja retkikohteissa. Pelastakaa Lapset ja muita sotejärjestöjä oli kekeiluissa, että myös esittelemässä omaa toimintaansa tilaisuuksissamme.

1.7 YRITTÄJIEN AVUKSI

Pienille yrityksille tiedotus ja markkinointi voi olla haasteellista. Jos omaa kiinnostusta esim. some-markkinointia kohtaa ei ole, monet ohjelmat ja applikaatiot voivat tuntua vaikeilta hallita ja tuskallisilta opetella. Viestinnän monimuotoisuus ja sisällön tuottaminen nykyaikaisiin sosiaalisen median viestintäkanaviin haastoi meidät hanketiiminä, ja käytännössä yhteisesti oppien ja kokemuksiimme jakaen kehitimme taitojamme. Hankkeessa on tarkoituksellisesti haluttu tehdä tiedotusta samalla tavalla kuin yritys tekisi markkinointia.

Yrittäjien on reagoitava tilanteisiin nopeasti ja samaan pyrimme myös me. MTK:n Road Show, tukikoulutuskierron viljelijöille, toi mahdollisuuden olla esillä kahdeksalla paikkakunnalla ympäri maakuntaa. Nopeasti esille tulleesta esittelykierrroksesta laitettiin viestiä hanketiimille ja selviteltiin kuka pääsee menemään millekin paikalle. Seuraavaksi katsottiin mikä oli materiaalin tarve, mitä pitää päivittää ja mitkä olivat tulostusmahdollisuudet. Kentälle jalkautuminen tiedotustehtäviin edesauttoi osatoteuttajia luomaan toimijaverkostoa ja kontakteja Green Care -toimijoiden ja alan muiden kehittäjien kanssa sekä tuotti ruohonjuuritason tarpeita, mihin hankkeen tiedotuksessa ja tilaisuuksissa pystyimme vastaamaan.

Olellainen osa hanketta oli tehdä Green Care -toimintaa tunnetuksi. Mitä Green Care tarkoittaa? Mitä palvelulta vaaditaan? Miten palvelut tuodaan esille? Mistä löytää yrittäjiä? Näitä me matkoillamme selvitimme niin palvelujen tuottajille, asiakkaille kuin palvelujen tilaajillekin.

Tällaista työtä ei voi tehdä yksin. Koskaan ei voi tietää millaisen avauksen tai tapahtuman yksittäinen, satunnainenkin, keskustelu voi saada aikaan. Työmme on moninkertaisten verkostojen kudelman, josta vielä löytyy uusia säikeitä vedettäväksi.

Kuva 9. LuokSe-tiimi hankkeen loppufoorumissa 1.2.2018. (Kuva: Niina Vuori)

LINKKEJÄ

Aito maaseutu Keski-Suomessa verkkosivut:

<https://www.aitomaaseutu.fi/hankkeet/luontolahtoisia-palveluja-keski-suomesta-luokse>.

LuoKSe-hankkeen Facebook-sivut:

<https://fi-fi.facebook.com/GreenCareKeskiSuomi/>.

LuoKSe-hankkeen verkkosivut: <https://msl.fi/luokse/>.

LuoKSe-hankkeen Youtube-kanava:

<https://www.youtube.com/channel/UCZX3XSwzqmayd3d0fQiQOWA/videos>.

Viestintäohjeet ja materiaalit. Maaseutu.fi -verkkosivut:

<https://www.maaseutu.fi/maaseutuverkosto/tuenhakijalle/viestintaohjeet-ja-materiaalit/>.

2 LUONTOLÄHTÖISTEN PALVELUJEN PALVELU- JA OSAAMISVAATIMUKSISTA – LUOKSE -HANKKEEN KARTOITUKSEN TULOKSIA

Sanna Peltola & Marjo Mäenpää-Lakka

2.1 PALVELU- JA OSAAMISVAATIMUSTEN KARTOITUS

Kartoitimme LuoKSe-hankkeessa luontolähtöisten (Green Care) palvelujen palvelu- ja osaamisvaatimuksia. Eli mitä luontolähtöisiltä palveluilta vaaditaan ostajan ja käyttäjän näkökulmasta, sekä millaista osaamista palvelujen tarjoaminen ja tuottaminen tuottajilta vaatii, jotta heidän palveluitaan ostettaisiin, ne olisivat laadukkaita ja vaikuttavia ja jotta luontolähtöiset palvelut olisivat varteenotettavia palveluja muiden rinnalla. Keräsimme tietoa haastatteleamalla sosiaali- ja terveysalan esimiehiä, asiantuntijoita sekä valtakunnallisten kärkihankkeiden muutosagentteja, tekemällä verkostoyhteistyötä sote-alan kehittämishankkeiden sekä uuden maakunta- ja sotemallin vastuuvastuun valmistelijoiden kanssa. Haastatteluja toteutettiin vuoden 2016 aikana 20 ja vuoden 2017 aikana 14. Tietoa palvelu- ja osaamisvaatimuksista kertyi myös yhteisessä vuoropuhelussa hankkeen tilaisuuksissa palveluntuottajien ja sote-alan toimijoiden kanssa. Palvelu- ja osaamisvaatimusten osalta kerättiin tietoa hankkeen puitteissa toteutettujen sähköisten kyselyjen kautta mm. syksyllä 2016 luontolähtöisten palveluntuottajille ja potentiaalisille yrittäjille suunnatun kyselyn (36 vastaajaa), TYKY-asiakasryhmälle suunnatun sähköisen palautekyselyn (42 vastaajaa) ja hankkeen järjestämien tilaisuuksien yhteydessä toteutettujen palautekyselyjen avulla (81 vastaajaa).

Hankkeessa toteutetuista käytännön kokeiluista saatiin myös havaintojen ja palautekeskustelujen kautta tietoa toiminnan palvelu- ja osaamisvaatimuksista. Näitä kokeiluja olivat mm. lapsiperheille suunnattu virkistystoimintapäivä, puutarha-avusteen toiminnan kokeilu puutarhatoiminnan teemapäivässä, ikääntyneille toteutettu eläinavusteen toiminnan sekä sosiaalisen kuntoutuksen virkistys- ja aktivointikokeilu. Kokeilut toimivat hankkeen kehittämisalustoina, joissa käytännön autenttisissa asiakastilanteissa voitiin todentaa, arvioida ja testata mm. haastattelujen ja kyselyjen avulla kartoitetun tiedon ja kokemusten toimivuutta ja käytännön ratkaisuja.

Sosiaali- ja terveysalan esimiesten ja asiantuntijoiden osalta haastatelimme lastensuojelun- ja perheidenpalvelujen, aikuissosiaalityön, maahan-

muuttajatyön, seurakunnan diakoniatyön, potilas- ja lastensuojelujärjestötyön ja ikääntyneiden palvelujen parissa toimivia esimiehiä ja asiantuntijoita. Haastattelut toteutettiin hankesuunnitelman mukaisesti fokusryhmähaastattelua soveltaen ja ne toteutettiin ennakkoon laaditun haastattelulomakkeen avulla (liite 1.). Haastatteluista tehtiin haastattelutilanteessa muistiinpanot ja tarvittaessa joitain vastauksia tarkennettiin jälkikäteen. Suurin osa haastatteluista toteutettiin yksilöhaastatteluina, koska tämä oli haastateltaville useimmiten sopivin tapa toimia. Haastattelun aiheiden ja kysymysten laadinnassa käytettiin taustalähteinä mm. Honkosen Hyvinvointia luonnosta Keski-Suomessa esiselvityshankkeen loppuraporttia, Eran ja Puromäen toimittamaa Lumoa luonnosta kartoitusta, Kaihlajärven ja Hakkaraisen toimittamaa Hevonen ja Keski-Suomi julkaisua, Okulovin ja Kinnin esiselvitysraporttia Green Care -ajattelun mahdollisuuksista pohjois-savolaisissa hyvinvointialan yrityksissä sekä MTT:n julkaisusarjan Green Care -aiheisia julkaisuja. Haastatteluaineistosta kartoitettiin vahvimmin ja useimmiten esiintyviä palvelu- ja osaamisvaatimuksiin liittyviä asioita. Eli mitkä palveluntuottamiseen ja toteuttamiseen liittyvät keskeiset asiat nousivat aineistosta esille. Kartoitimme hankeyhteistyön sekä hankkeen tiedotustapahtumien kautta myös luontolähtöisen harrastus-, virkistys- ja matkailutoiminnan parissa toimivien kehittäjien, asiantuntijoiden ja palveluntuottajien näkemyksiä Green Care -toiminnan palveluvaatimuksista ns. luontovoiman palveluissa. Kerättyä tietoa palvelu- ja osaamisvaatimuksista jaettiin hankkeen järjestämissä tilaisuuksissa eri puolella maakuntaa ja julkaisiin hankkeen verkkosivuilla <https://msl.fi/luokse/>.

2.2 UUSI SOTE JA LUONTOLÄHTÖINEN TOIMINTA

Sote-uudistuksen myötä kuntien rooli sosiaali- ja terveystalouden ostajatahona tulee muuttumaan ja kunnille tulee jäämään kunnan asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen. Siitä, mitä hyvinvointia tukevia palveluita kunnat jatkossa tuottavat itse ja mitä tulevat hankkimaan palveluntuottajilta ei hankkeen kartoitustyön ja toiminnan aikana ollut vielä tarkasti tietoa. Hankkeemme toimintavuoden 2017 aikana tuli lokakuussa lausuntakierrokselle uusi valinnanvapauslaki sosiaali- ja terveystalouden osalta ja vuoden 2017 aikana Keski-Suomen SOTE 2020 -hankkeen palvelutuotantotyöryhmä valmisteli osaltaan Keski-Suomen järjestämissuunnitelmaa ja tehtävä- ja palvelukuvausluonnosta (Keski-Suomi 2020 – maakunta- ja sote-uudistus Keski-Suomessa n.d.). Luonnos julkaistiin tammikuussa 2018. Selvitystyön alla on siis, minkälainen asema pienyrityksillä on palveluntuottajina uudessa sote-mallissa, mitä ovat palveluntuottajia koskevat kriteerit samoin kuin mikä on

3. sektorin rooli palvelujen tuottajana. Valinnanvapauslain sisällön perusteella määräytyy, mitä palveluja asiakkaiden valinnanvapaus tulee koskemaan ja mitkä palvelut kuuluvat palvelusetelipalveluiden valikoimaan. Tulevaisuudessa oman haasteensa palveluntuottajalle tuo asiakkaan vapaus valita. Eli ei riitä, että täyttää lainsäädännön asettamat ja palveluntuottajakriteeristön velvoitteet. Palvelun on oltava paitsi hinnaltaan kilpailukykyistä myös asiakkaalle houkutteleva valinta.

Minkälaisia luontolähtöisiä palveluita tulevaisuudessa tullaan tarvitsemaan, eivät haastattelemamme tahot osanneet vielä tarkemmin yksilöidä. Luontolähtöiseen toimintaan suhtaudutaan kuitenkin hyvin positiivisesti. Vastaukset noudattivat pääosin samanlaista linjaa kuin Honkosen Maaseudun sivistysliitolle toteutetussa Hyvinvointia luonnosta Keski-Suomessa esiselvitystyön (Honkonen 2013) kuntien sosiaalijohdon haastatteluaineistossa. Luontoympäristö nähdään laajasti ja kiistatta kuntien asukkaiden hyvinvoinnin tärkeänä tekijänä. Erityisesti mahdollisuutena nähdään lähiluonnon, taajamien lähiluonnon ja vesistöjen entistä laajempi ja monipuolisempi hyödyntäminen asukkaiden arjessa hyvinvoinnin tukena. Tällä hetkellä kuntien sosiaali- ja terveystoimet ovat pääasiassa luontolähtöisten palvelujen ostajataho, kun kyseessä on palvelun tarjoaminen julkisen sektorin sosiaali- terveys- ja kuntoutuspalvelujen asiakkaille. Kunnat määrittelevät tarjouspyynnöissään, mitä palveluilta ja palveluntuottajilta edellytetään. Palvelujen tuottamista määrittelee osaltaan voimassa oleva lainsäädäntö yksityisten sosiaali- ja terveystoimien palvelujen tuottamisesta. Kunnat voivat tarjouspyynnöissään asettaa palveluille myös voimassa olevaa lainsäädäntöä tiukempia kriteerejä.

2.3 LUONTOLÄHTÖINEN PALVELUTOIMINTA MATKAILU-, VIRKISTYS- JA HARRASTUSPALVELUISSA

Keski-Suomen maakuntaohjelmassa on maakunnallisen elinkeinotoiminnan kehittämiskärjiksi nostettu mm. biotalous, hyvinvointitalous ja matkailu (Keski-Suomen maakuntaohjelma 2018–2021, 2017). Biotalous- ja hyvinvointitalouden alueilla luonnon aineettomien palveluiden ennustetaan nousevan merkittävään asemaan. Yhtä lailla merkittäväksi nähdään metsien ja vesistöjen kestävä hyödyntäminen uusien työmahdollisuuksien ja toimeentulon muodossa. Hyvinvointitalous on kirjattu ohjelmaan myös maakunnan isona mahdollisuutena. Etenkin terveyden edistämisen ja hyvinvointimatkailun roolin ennustetaan kasvavan. Tätä tukee erityisesti ympärillä oleva luonto, liikuntamahdollisuudet ja alueen vahva terveys-, kuntoutus- ja liikunta-alan osaaminen. Luontomatkailussa tunnistetaan olevan

käyttämätöntä potentiaalia, jota ei ole vielä hyödynnetty mm. kansainvälisiä matkailumarkkinoita ajatellen.

Luonto- ja hyvinvointimatkailu on noussut kehittämisen keskiöön valtakunnallisesti myös muissa maakunnissa. Tämä haastaa osaltaan myös Green Care-toimijoita. Millaista osaamista ja palveluja olisi luonto-, maatila-, puutarha- ja eläinavusteisten palvelujen tuottajilla tarjota luontomatkailuun ja myös kansainvälisiä markkinoita ajatellen. Se, että palvelutoiminta ja puitteet sijaitsevat luonnon helmassa ei tee toiminnasta vielä Green Carea, vaan toiminnan on oltava ammatillisesti, vastuullisesti ja tavoitteellisesti tuotettua. Luontolähtöisen toiminnan vaikuttavuuden ja etenkin hyvinvointivaikutusten luotettavalle tutkimustiedolle ja sen jatkosoveltamiselle on selkeää tarvetta.

Matkailu, virkistys- ja harrastuspalveluissa on tarvetta haastattelujen ja kartoituksemme perusteella sekä yksilöllisiin, että ryhmille tuotettuihin palveluihin. Tämä edellyttää palveluntuottajalta asiakaspalveluosaamista, ryhmänohjaustaitoja ja verkosto-osaamista. Yksittäinen palveluntuottaja pystyy tarjoamaan rajatulle asiakasmäärälle palvelua. Usein virkistys- ja matkailupalvelujen puolella on tarvetta laajemminkin myös ammattimaisesti tuotettuihin ruokailu- ja majoituspalveluihin osana luontolähtöistä toimintaa.

2.4 MISTÄ LUONTOLÄHTÖISTÄ PALVELUA LÖYTÄÄ?

Osaamiseen ja palvelun tuottamiseen liittyvistä vaatimuksista suurin osa oli samoja tai saman sisältöisiä sekä palvelun ostajan että – tuottajan puheenvuoroissa. Näistä ehkä tärkeimpänä nousi yhä uudelleen esiin palvelun näkyvyys, eli minkä kanavien kautta asiakas ja potentiaalinen ostaja löytävät palvelun. Palvelun tuottajalle tämä asettaa kysymykset, miten palvelu on tuotteistettu ja miten sitä markkinoidaan. Millä eri markkinointikanavilla palvelun olisi hyvä näkyä, jotta se tavoittaisi potentiaaliset ostajat ja käyttäjät. Haastattelussa tuli selkeästi ilmi, että markkinointitarve on nykyään hyvin monikanavaista ja tavoittaa eri muodoissaan erilaista asiakaskuntaa. Maalaistaajamissa ja ikääntyneiden palveluiden markkinoinnissa on vankka sijansa edelleen myös juliste-, esite- ja lehtimarkkinoinnilla. Samaan aikaan yhä laajeneva asiakaskunta on tavoitettavissa sosiaalisen median eri kanavien kautta.

Palvelun ostajat kaipaavat myös selkeää listausta, josta pystyisi nopeasti ja vaivattomasti löytämään erilaiset luontolähtöiset palvelun tuottajat ja vertailemaan eri vaihtoehtoja. Tällä hetkellä valtakunnallisen ja alueellisen näkyvyyden voi saada Green Care Finland ry:n verkkosivuilla, jossa yhdistyksen jäsen voi esitellä palvelut-sivuilla oman yrityksensä toimintaa. Muita vastaavia

on eri luonto- ja maatilamatkailun palveluiden verkkosivustot, eläinavusteisen toiminnan yhdistysten julkiset jäsenlistaukset sekä paikalliset yrittäjä- ja palvelutoiminnan verkkosivustot. Palvelujentuottaja joutuu arvioimaan oman palvelunsa näkyvyyttä ja markkinointia useamman eri maksullisen verkkokanavan hyötyjen mukaan.

2.5 LAATU PALVELUN KILPAILUTEKIJÄNÄ

Palvelun tuottajan kannalta koettiin myös tärkeäksi erottautua muista samanlaisista palvelun tuottajista. Ostajan näkökulmasta puolestaan mietittiin, miten valita samanlaisista tuottajista se laadukkain palvelun tuottaja. Onko palvelun tarjoajalla mahdollisesti referenssejä, suosituksia tai asiakasarviointeja ja mistä ostaja ne löytäisi?

Green Care Finland ry:n hallinnoimaa ja Green Care-laatulautakunnan myöntämää laatumerkkiä on ollut mahdollisuus hakea kevästä 2017 alkaen

Laatumerkkejä on kaksi: LuontoVoima ja LuontoHoiva. Laatumerkkien tavoitteena on mm. selkeyttää palvelun sisältöä ja palvelulupausta asiakkaalle sekä kehittää yrityksen laadun hallintaa ja antaa mahdollisuus erottautua muista samanlaisista palvelun tarjoajista. Jos luontolähtöisessä palvelussa on kyse lakisääteisestä, ilmoituksen tai luvanvaraisesta sosiaali- ja terveyspalvelusta, laatumerkin avulla palveluntuottaja voi osoittaa myös ammatillisen osaamisen olevan lain edellyttämällä tasolla. (Green Care -laatumerkit n.d.)

Osalle haastatelluista Green Care -toiminnan laatumerkit olivat vielä tuntemattomia eikä niitä osattu käyttää valinta- tai ostokriteereinä. Laatumerkiprosessia sinänsä pidettiin kuitenkin positiivisena tekijänä luontolähtöisen toiminnan laadunvalvonnan kannalta ja arvioitiin tietoisuuden lisääntyessä sillä olevan tulevaisuudessa entistä enemmän merkitystä. Palveluntuottajat suhtautuivat useimmiten laatumerkkiin odottavalla asenteella. Palveluntuottajat ovat valmiita hakemaan maksullista laatumerkkiä toiminnalleen, jos laatumerkki tulee selkeästi laajenemaan palveluntuottajien parissa, sen valtakunnallinen tunnettavuus kasvaa ja se tulee olemaan selkeästi yksi myyntiin vaikuttava tekijä,

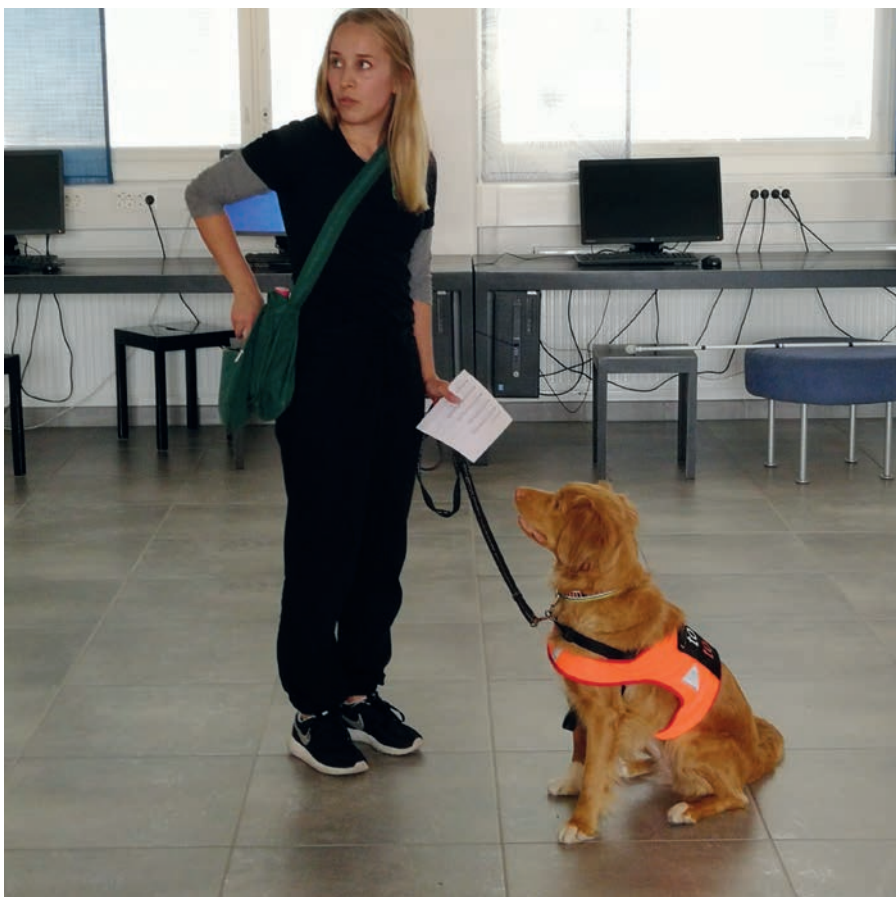
Yksi tekijä laadukkaan asiakasosaamisen suhteen on myös se, onko palveluntuottajalla toimintaa tukevaa verkostoa ja käyttääkö hän haastavan asiakastyön tukena esim. työnohjauspalveluja. Etenkin lastensuojelun palveluntuottajilta haastattelemamme tahot odottavat myös vankkaa ammatillista osaamistaustaa ja luotettavuutta. Muiden asiakasryhmien palveluodotuksissa esille nousivat oikeanlainen asiakaslähtöinen asenne ja tapa toimia. Mitä haas-

tavammasta asiakasryhmästä on kyse, sitä vahvemmin ostajataho odottaa ja edellyttää palveluntuottajalta ammatillista osaamista ja kokemusta. Osaamisvaatimukset näyttäytyvät tässä suhteessa hyvin saman tyyppisinä kuin jo Honkosen esiselvitystyössä (Honkonen 2013). Osa haastatelluista tahoista sosiaali- ja kuntoutuspalveluissa olisi valmis käyttämään palveluita, joissa luontolähtöiseen toimintaympäristöön olisi mahdollista tulla asiakkaan tai asiakasryhmän kanssa ja palveluntuottaja tarjoaisi luonto- tai maatilatoiminnan puitteet asiakastyölle.

2.6 PALVELUN SAAVUTETTAVUUS?

Palvelun ostajan näkökulmasta laadun lisäksi haluttiin tietoa palvelun saavutettavuudesta. Siitä, missä palveluntarjoaja ja puutarha, maatila, talli tai luontokohde sijaitsee ja miten asiakas pääsee palvelun luokse. Esimerkiksi lastensuojelun ja perheiden palveluiden ja sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmasta kiinnostusta herätti noin 50 km säteellä asuintaajamasta tai kaupungista sijaitsevat palvelut, jolloin palvelujen saavutettavuus ajallisesti sekä rahallisesti on käyttäjän ja palvelun ostajan näkökulmasta realistista. Ostopäätöstä helpottaisi tieto, millä keinoin ja millä kustannuksin palvelun luokse kulkeminen voi tapahtua. Onko palveluntuottajalla tarjota myös kyytipalvelua, tai voiko palvelumuoto ja palveluntuottaja tulla asiakkaan luokse tai muuhun tilaan tai paikkaan lähelle asiakkaita esim. Green Care toimintakeskustyyppiseen paikkaan.

Saavutettavuuden ohella tärkeä asia on, miten esteettömyys toteutuu palvelussa. Onko asiakkaiden toimintakykyä huomioitu palvelun toteutuksessa ja toimintaympäristössä. Esteettömään palveluun kuuluu palvelun markkinointi- ja tiedotusmateriaalin esteettömyys sekä itse toimintaympäristön opasteet, ohjeet ja rakenteet. Nämä olisi hyvä laatia siten, että asiakas havaitsee, näkee ja ymmärtää ne. Tämä on olennaista myös toiminnan turvallisuuden kannalta. Asiakaslähtöisen palvelun ja toimintaympäristön kehittäminen onnistuu esim. palvelumuotoilun keinoin.

Kuva 1. Koira-avusteisen toimintaterapian esittelyä hankkeen tilaisuudessa. (Kuva: Heli Kallio-Kauppinen)

Asiakkaan tarpeiden ymmärtämistä auttaa myös asiakkailta kerätty ja saatu palaute. Palautteen kerääminen on yksi osa laadukasta toimintatapaa. Palvelun tuottaja voi esimerkiksi omalla sivustollaan julkaista tunnistamattomien asiakkaiden antamaa palautetta (asiakkaan luvalla), jolloin palaute voi olla osa referenssiä. Toisaalta palautteiden avulla palveluntuottaja voi kehittää palveluitaan entistä asiakaslähtöisemmiksi esimerkiksi saavutettavuuden ja esteettömyyden näkökulmista. Palvelun koekäyttö tai pilotointi on myös yksi keino kehittää palvelua ja sen sisältöä käytännössä. Tätä kehittämiskeinoa sovellettiin mm. LuokSe -hankkeen kokeiluissa, joissa eri asiakasryhmille mahdollistettiin käytännön tutustuminen esim. eläinavusteiseen toimintaan. Toiminnan havainnoinnin ja palautekeskustelujen avulla kerättiin tietoa käytännön toteutuksesta ja asiakkaiden kokemuksista.

2.7 PALVELUN MYYNTI HAASTEENA

Sekä sote-sektorin haastateltavilta, että myös palveluntuottajilta nousi keskusteluissa ja kyselyissä esiin myös ammattimainen myynti-, tarjous- ja hinnoitteluosaaminen. Usein luontolähtöisten palvelujen tuottaja on mikro- tai pienyritys ja palvelujen myynti- ja tarjousprosesseissa voi olla pienyrityksille tuttuja haasteita. Ostopäätökseen vaikuttaa, miten nopeasti ja sujuvasti asiakkaan yhteydenottoon tai tarjouspyyntöön vastataan ja miten ammattimaisesti kaupanteko hoidetaan ja palautetta otetaan vastaan.

Palvelun ostajan (etenkin organisaatioasiakas) näkökulmasta mikroyritys voidaan nähdä epävarmana palveluntuottajana. Onko palveluntarjoajalla kapasiteettia pidempään sopimukseen, miten yksinyrittäjän oma jaksaminen ja mahdolliset palvelutuotannon riskit (esim. eläimen sairastuminen eläinavusteisessa toiminnassa) ja tarvittava vakuutusurva on otettu huomioon. Näihin haasteisiin viitataan mm. Vehmaston toimittamassa Green Care -toimintatavan suuntaviivat Suomessa julkaisussa (Vehmasto 2014, 19–20).

Palveluntuottajan näkökulmasta mietityttää, miten varmistaa, onko palvelun hinta kohdillaan? Ostajatahon haastatteluissa ja keskusteluissa nousi esille, että liian korkea tai alhainen hinta voi olla este ostopäätökselle. Palvelun korkea hinta tai palvelun saavutettavuudesta syntyvät lisäkustannukset (esim. kulkemisesta syntyvät kustannukset) voivat nousta ostajataholle liian korkeaksi ja johtaa vain kertaluontoiseen palvelun kokeiluun ja käyttöön. Myös alhainen hinta voi epäilyttää ostajaa, saako hän sitä sisältöä ja laatua mitä palvelulta odottaa.

Luontolähtöistä palvelua tuottava yrittäjä on tavallisesti oman luontolähtöisen palvelunsa asiantuntija, mutta liiketaloudellista osaamista on karttunut tai karttuu vain yrittäjyyden kautta. Toki tänä päivänä tukirahoitusta saadakseen tarvitaan osaamista ainakin oman liiketoimintasuunnitelman verran. Oman työn hinnoittelu ja markkinointi nähdään kuitenkin arkityössä usein haasteellisena ja aikaa vievänä. Apua yrittäjä voi saada esimerkiksi yrityspalveluiden kautta tai lisäosaamista esimerkiksi eri koulutuksen tarjoajien lisäkoulutuksista. Luontolähtöisten palveluiden tuottajien verkostot ja yhdistykset voisivat olla tuottamassa nykyistä selkeämmin vertaistukea myös liiketoiminnan alueella.

Kuva 2. Green Care-toimijatreffien osallistujat tutustuvat Winsome Curlies -tallin hevosavusteiseen toimintaan Muuramessa. (Kuva: Heli Kallio-Kauppinen)

2.8 TULEVAISUUDEN PALVELU- JA OSAAMISVAATIMUKSET

Tulevaisuudessa lasten, nuorten ja perheiden palveluissa tulee uuden sote-mallin myötä olemaan tärkeä asema kuntiin tulevilla perhekeskuksilla. Niissä yhdistyvät lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia tukevat palvelut yli hallintorajojen. Perhekeskusten tavoitteena on tarjota saavutettavia ja oikea-aikaisia palveluja matalalla kynnyksellä asiakaslähtöisesti. Soten valmistelussa mukana olevat näkevät tärkeänä myös yksityisen palvelutuotannon sekä järjestösektorin mukana olon näissä keskuksissa. Tähän kannattaisi myös luontolähtöisiä palveluita tarjoavien tarttua.

Toinen tulevaisuuden palvelutarpeisiin vaikuttava tekijä on ikääntyneiden ihmisten määrän kasvu eri puolella maakuntaa ja samalla myös ikäihmisten palveluiden tarpeiden kasvaminen. Erityisesti tarvetta tulee olemaan erilaisen kotona asumista tukevien palveluiden osalta, toimintakykyä edistävillä ja yksinäisyyttä helpottavilla palveluilla sekä monipuolisilla asumisratkaisuilla. Luontolähtöisellä toiminnalla voisi tässä olla uudenlaisia mahdollisuuksia tarjota palveluita ikääntyneille mm. luontolähtöisen päivätoiminnan muodossa, luontolähtöisten asumispalveluiden muodossa esim. yhteisöasuminen sekä luontoympäristön ja etenkin lähiluonnon esteettömien ja ympärivuotisten palveluiden osalta.

Osalla ikääntynyttä asiakaskuntaa on myös potentiaalia itsemaksavina asiakkaina valita ja järjestää omia palveluitaan ja asumistaan. Seniorit ovat entistä laajempi ja merkittävämpi itsemaksava kuluttajataho kulttuuri-, virkistys-, harrastus- ja matkailupalveluissa. Heidän ajankäyttönsä on vapaampaa kuin työssäkäyvän aktiiviväestön ja tulevaisuuden seniorit ovat myös vakiintuneita verkko- ja some -palvelujen käyttäjiä esimerkiksi palvelujen myynnin ja markkinoinnin näkökulmasta. Tällä asiakaskunnalla on myös kiinnostusta ja perehtyneisyyttä erilaisiin luontolähtöisiin toimintamuotoihin.

2.9 OSAAMISVAATIMUKSIIN VASTAAMINEN

Luontolähtöisten palvelujen tuottamisen osaamisvaatimuksiksi nousee palveluvaatimusten tarkastelun kautta keskeisimpinä luontolähtöisten menetelmien ja toimintaympäristön osaaminen, sosiaali- terveys- tai kasvatustieteiden ammattillinen osaaminen etenkin luontohoivan palveluissa sekä palveluntuottamisen mallista riippuen yrittäjyysosaamisen. Kaivattua menetelmäosaamista voidaan hankkia esimerkiksi täydennyskoulutusten avulla, jota on tarjolla eri oppilaitoksissa ja yksityisten koulutusorganisaatioiden tuottamana.

Yrittäjyysosaamisen ja etenkin myynti-, markkinointi- ja palvelutuotanto-osaamisen kehittämiseen on laajasti tarjolla erilaisia vaihtoehtoja oppilaitosorganisaatioiden koulutustarjonnasta aina kehittämishankkeiden yrityksille ja yrittäjäksi aikoville suunnattuihin koulutuksiin, palveluihin ja kehittämistoimiin. Eri paikkakunnilla myös yrittäjyyttä edistävät kehittämissyhtiöt ja vastaavat tahot tarjoavat palvelujaan yrittäjäosaamisen kehittämiseen.

Sosiaali- ja terveysalan ammatillista osaamista on mahdollista vahvistaa ja hankkia paitsi tutkinto- myös osatutkintokoulutusten avulla. Useissa ammatillista koulutusta tarjoavissa oppilaitoksissa tarjotaan opintoja myös nk. avoimena koulutuksena, jolloin opiskelija voi valita tarjonnasta hänelle parhaiten sopivan kurssin. Tämä opintomuoto sopii erityisesti niille, jotka haluavat kartuttaa osaamistaan tietyllä osa-alueella, ilman että suorittavat tutkintoa. Osatutkintona tai avoimen koulutuksen kautta suoritetut opinnot ovat kestoltaan lyhyitä, jolloin yksityisyrittäjänä ei tarvitse sitoutua monen vuoden koulutukseen. Korkea-asteen koulutustarjontaa ovat mm. avoimen amkin ja avoimen yliopiston koulutustarjonnat, joita nykyään toteutetaan joustavina monimuotokoulutuksina.

Green Care näkyy eri koulutusjärjestäjien tarjoamissa koulutuksissa ja niiden sisällöissä vaihtelevasti. Sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon (lähihoitaja) uudet tutkinnonperusteet otetaan käyttöön 1.8.2018. Tämän tutkinnon uutena valinnaisena tutkinnonosana on ”toiminnalliset menetelmät

hyvinvoinnin edistämässä”. Tässä tutkinnonosassa ammatillisen osaamisen vaatimus esimerkiksi luontolähtöisessä tai eläinavusteisessa toiminnassa on mainittu. Tulevaisuudessa voisi olettaa, että yhä useampi lähihoitaja osaa myös luontolähtöisten menetelmien hyödyntämisen. Toisaalta luontolähtöistä toimintaa jo tuottava tai sitä aikova voi saada ammatillisen osaamisensa näkyväksi myös lähihoitajatutkinnon kautta. Tätä tutkinnonosaa voi mahdollisesti hyödyntää myös muille ammatillisen koulutuksen aloille valinnaisena tutkinnonosana.

Hankkeen toiminnan aikana toteutettiin valtakunnallisesti ensimmäistä kertaa Green Care koulutuspilotti Lapin amk:n vetämänä. Tämän koulutus-pilotin kokemusten perusteella kysyntää olisi luontolähtöiseen toimintaan ja palvelutuotantoon suuntautuville omaan räätälöityyn koulutukseen. LuoKSe-hankkeen koulutusorganisaatioiden osatoteuttajien kokemusten perusteella eri koulutustahojen jo nykyistä laajaa ja joustavaa tarjontaa ei vielä tunneta ja tunnisteta mahdollisuudeksi kehittää omaa osaamista. Tarvetta olisi myös yksilöllisten osaamisen kehittämisen polkujen tunnistamiseen ja koulutustarjonnan pariin ohjaamiseen.

Green Care Finland ry:n hallinnoiman ja Green Care-laatulautakunnan myöntämän laatumerkin yhtenä kriteerinä on Green Care osaamisen vaade, joka on mitoitettu 5 op:n kokonaisuudeksi. Tämän osaamisen voi todentaa paitsi kokemuksellisenä osaamisena mutta myös koulutuksen kautta. Green Care 5 op osaamisen sisältöön kuuluu mm. Green Care käsitteiden ymmärtäminen, luontosuhteen ja luonnon hyvinvointivaikutusten ymmärtäminen sekä toimialaa koskevien lakien tunnistaminen ja laatutekijöiden ymmärtäminen. LuoKSe-hankkeen näkemyksen mukaan koulutuksen pitäisi olla mahdollisimman helposti saavutettavissa oleva niin jo toimiville yrittäjille kuin alalle haluaville. Vain näin laatumerkin kattavuus ja suosio voivat kasvaa. Tällä hetkellä Keski-Suomessa suunnitellaan em. koulutuksen pilotointia vuoden 2018 aikana. Green Care Finland ry on listannut sivustolleen hyväksytyt koulutuksen järjestäjät.

2.10 POHDINTA

MTT:n julkaisussa Green Care -toimintatavan suuntaviivat Suomessa (Askelmerkit Green Care -toimintatavan jatkokehittämiseen. 2014, 144) mainitaan palvelutyypianalyysin perusteella kaksien palvelumarkkinoiden olemassa olosta Green Care -toiminnassa. Tällä tarkoitetaan, että Green Care -toimintana tarjotaan luontohoivan palveluita, joissa Green Care -menetelmät ja toimintaympäristö ovat palvelun keskiössä ja luontovoiman palveluja, joissa Green

Care -ominaisuudet ovat palvelun lisäarvoa tuottavia. Palvelujen tuottamisen palvelu- ja osaamisvaatimuksissa on eroavaisuutta sen mukaan, tuotetaanko luontolähtöisiä palveluja julkisen sektorin säädellyille sote-markkinoille vai itsemaksavien asiakkaiden hyvinvointi- ja virkistyspalveluihin. Hankkeemme verkostotilaisuuksissa jaettujen yritysesitysten ja kokemusten perusteella osa palveluntuottajista toimii suunnitellusti kaksilla palvelumarkkinoilla ja rytmittää siten myös omaa sesonkia. Uuden soten suunnitteluvaiheen aikana on voinut olla hankalaa saada aikaan uusia avauksia ja asiakkuuksia luontohoivan palveluiden osalta kuntien sote-palveluihin. Suuntautuminen ja markkinointi luontovoiman itsemaksavien asiakkaiden suuntaan on toiminut kannattavammin.

Palveluntuottajien verkostoitumisen ja yhteismarkkinoinnin tarve oli sekä potentiaalisten ostajien toiveena, että palveluntuottajien omasta tarpeesta lähtevänä esillä jo Honkosen esiselvitysraportissa (Honkonen 2013). Samalla siinä tuotiin kehittämistarpeena esille verkosto-osaamisen ja -toiminnan käynnistäminen ja kehittäminen. Sama verkostoitumisen tarve ja palvelujen tuottaminen verkostona on edelleen vahvasti keskusteluissa mukana sekä haastatteluissa sekä LuoKSe-hankkeen järjestämässä tilaisuuksissa. Palautteiden mukaan parasta antia tilaisuuksissa oli tavata muita palveluntuottajia ja kuulla käytännön kokemuksia muilta luontopalveluita tuottavilta yrittäjiltä. Palveluntuottajien näkökulmasta verkostotoimimiselle on silti oltava selkeä liiketoiminnallinen tarve ja hyöty sekä selkeät pelisäännöt eli sopimusjärjestelyt. Tämä vaikuttaa palvelujen yhteismarkkinoinnin ja tuottamisen kannattavuuteen, yhteistoimintaan sitoutumiseen sekä palvelun sisältöön ja laatuun.

LuoKSe-hankkeen palvelu- ja osaamisvaatimusten kartoittamisen aikana vuosina 2016 ja 2017 on Suomessa uuden maakuntahallinnon ja sote-toimintamallin valmistelutyö ollut aktiivisesti käynnissä. Nyt hankkeen päättyessä uuden soten valmistelutyö on keskeisen lainsäädännön osalta vielä kesken. Luontolähtöisen toiminnan esiselvitystyössä (Honkonen 2013) nousi esille, että kuntien sosiaali- ja terveystoimien kiinnostusta Green Care palveluihin ja maksusitoumusten kasvattamiseen jarrutti vuosien 2012–2013 aikana kuntien tiukka taloustilanne. Valittaen voi todeta, että tilanne on siltä osin pysynyt edelleen samanlaisena. Palveluvaatimusten kartoituksen yhteydessä tuli esille, että kunnissa intressi kehittämistoimiin on suuntautumista uuteen sote-malliin. Nykyisillä kuntien sosiaali- ja terveystoimen esimiehillä ja asiantuntijoilla ei ole vielä tarkempaa tietoa, miten palvelujärjestelmä tulee lähivuosina uudelleen muotoutumaan ja millainen sija siellä on luontolähtöisellä toiminnalla.

Samaan aikaan Suomessa eletään luontolähtöisen toiminnan eräänlaista buumia. Green Care -toiminnan esimerkkejä on laajasti esillä tiedotus-

välineissä. Luonnon ja etenkin metsän hyvinvointivaikutuksista ollaan entistä kiinnostuneempia ja tätä aihetta koskevaa tutkimustietoa on entistä enemmän saatavilla. Green Care -toimintaan suhtaudutaan positiivisella asenteella ja luontolähtöiset menetelmät herättävät kiinnostusta mm. sosiaali- ja kuntoutusalan ammattilaisten keskuudessa. Luontomatkailu on Suomessa nostettu useammassa maakunnassa kehittämisen kärkeen biotalouden ohella. Lapin luontomatkailun esimerkkejä, tunnuslukuja ja luontopalvelujen käyttäjien some-näkyvyyden vaikutuksista markkinanäkyvyyteen on nyt runsaasti tiedotusvälineissä esillä. Vesistöjen hyödyntäminen luontolähtöisessä toiminnassa eli ns. bluecare on yksi sinisen biotalouden alla vahvasti esille nouseva teema.

LÄHTEET

Askelmerkit Green Care -toimintatavan jatkokehittämiseen. 2014. Julkaisussa Green Care -toimintatavan suuntaviivat Suomessa. MTT. Kasvu20. Toim. E. Vehmasto. Viitattu 4.1.2018. <http://www.mtt.fi/mttkasvu/pdf/mttkasvu20.pdf>.

Era, T. & Puromäki, H. 2014. Lumoa luonnosta. Luontolähtöisen työllistämisen kartoitus Jyväskylän seudulla. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Viitattu 4.1.2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-830-358-2>.

Green Care -laatu-merkit. N.d. Viitattu 4.1.2018. <http://www.gcfinland.fi/laatu/laatu-merkit/>.

Honkonen, P. 2013. Hyvinvointia luonnosta Keski-Suomessa. Esiselvityshankkeen loppuraportti. Maaseudun Sivistysliitto. Viitattu 8.1.2018. <https://msl.fi/wp-content/uploads/2015/09/Green-Care-LOPPURAPORTTI.pdf>.

Kaihlaajärvi, H. & Hakkarainen, M. (toim.) 2014. Hevonen ja Keski-Suomi. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Viitattu 4.1.2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-830-356-8>.

Keski-Suomen maakuntaohjelma 2018–2021. 2017. Keski-Suomen liiton julkaisuja. Viitattu 4.1.2018. https://www.keskisuomi.fi/filebank/25394-Keski-Suomen_maa-kuntaohjelma_2018-2021_A4.pdf.

Keski-Suomi 2020 – maakunta- ja sote-uudistus Keski-Suomessa. N.d. Viitattu 4.1.2018. <http://www.ks2020.fi/>.

Okulov, S & Kinni, R-L. 2011. Esiselvitys: Green Care -ajattelun mahdollisuudet pohjois-savolaisissa hyvinvointialan yrityksissä. Hyvinvointialan liiketoiminnan kehittäminen Pohjois-Savossa – HYVIX. Itä-Suomen yliopisto. Viitattu 8.1.2018. <http://wanda.uef.fi/tkk/liferay/projektit/hyvix/greencare/Esiselvitysraportti.pdf>.

Soini, K. & Vehmasto, E. 2014 Kohti suomalaista Green Care -toimintatapaa. Julkaisussa Green Care -toimintatavan suuntaviivat Suomessa. MTT. Kasvu20. Toim. E. Vehmasto. Viitattu 4.1.2018. <http://www.mtt.fi/mttkasvu/pdf/mttkasvu20.pdf>.

LIITTEET

LIITE 1. HAASTATTELULOMAKE

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

Teemahaastattelu:

Paikka, aika ja organisaatio, yhteyshenkilö:

Ovatko luontolähtöiset palvelut tuttuja toiminnassanne? Mitä palveluja toiminnassamme on?

Millainen on asiakaskuntanne? Millaisia palvelutarpeita ja odotuksia heillä on?

Liittyykö toimintaamme ohjeita, lainsäädäntöä tms. reunaehtoja, joita on otettava luontolähtöisissä palveluissa huomioon? Mitä ne ovat?

Millaisiksi arvioitte taloudelliset mahdollisuudet luontolähtöisten palveluiden kanssa?

Toteutatteko omassa toiminnassamme luontolähtöistä toimintaa?

Teettekö jo yhteistyötä maakunnan luontolähtöisiä palveluja tuottavien toimijoiden kanssa?

Olisiko organisaationne kiinnostunut yhteistoiminnallisista ja tiedottavista tapahtumista?

Mistä aiheesta luonto-, puutarha-, maatala- tai eläinavusteinen toiminta ja palvelut?

Mistä haluaisitte/ tarvitsisitte lisää tietoa?

3 LUOKSE-HANKKEEN TULEVAISUUS- TYÖPAJAT – GREEN CARE -TOIMINTA KESKI-SUOMESSA

Anne Hakala & Sanna Peltola

3.1 TULEVAISUUSTYÖPAJOJEN TOTEUTUS

LuoKSe-hankkeen ohjausryhmä esitti kesäkuussa 2017 kokouksessaan toiveen ja idean, että LuoKSe-hanke toteuttaisi Green Care -toimintaa Keski-Suomessa tulevaisuudessa ennakoivia työpajoja. Hanke toteutti tämän mukaisesti syksyn 2017 aikana 4 tulevaisuustyöpajaa eri puolella maakuntaa: Toivakassa, Saarijärvellä, Jämsässä ja Jyväskylässä. Tavoitteena oli jalkautua eri puolelle maakuntaa, eri kokoisille paikkakunnille ja luontolähtöisen toiminnan näkökulmasta erilaisiin toimintaympäristöihin. Työpajoihin kutsuttiin osallistujia erilaisista taustoista, eri ikäisiä ja eri toimi- ja osaamisaloilta olevia paikkakunnan ja lähialueiden ihmisiä. Tiedotus tapahtui hankkeen tiedotuskanavien kautta: uutiskirjeessä, some-kanavilla, työpajasta kertovien esitteiden, tapahtuma- ja sähköpostitiedotuksen ja paikallislehti-ilmoitusten avulla. Osallistuminen oli vapaata, maksutonta ja käytössä oli ennakoilmoittautuminen sähköisesti. Työpajat toteutettiin arki-iltapäiväisin klo 12–16 välillä.

Työpajatyöskentelyyn johdateltiin alustuksella, jonka sisältö vaihteli paikkakunnittain. Alustusosuuksien sisältöä oli suunniteltu etukäteen alueiden tarpeet ja työpajojen painopisteet huomioiden. Toivakan työpajassa oli osallistujia mukana paikallisia ja Jyväskylältä yhteensä 9. Työpajan alussa oli LuoKSe-hankkeen alustusosuus Green Care-toiminnasta yleensä, sen toimintaperiaatteita sekä maakunnan luontolähtöisen palvelutarjonnan nykytilasta.

Saarijärven tulevaisuustyöpaja toteutettiin yhteistyössä Saarikan sosiaalisen kuntoutuksen Meidän Tupa-hankkeen kanssa Saarijärven kaupungintalolla. Kahden hankkeen yhteistyönä saatiin vahvistettua tiedotusta tilaisuudesta ja osallistujia oli Saarikan perustuvaliikelaitoksesta, paikallisia yrittäjä- ja yhdistystoimijoita, kehittämishanketoimijoita sekä paikallisia asukkaita. Osallistujia oli yhteensä 38. Saarijärven työpaja aloitettiin Keski-Suomen soten vastuuvaimistelijä Mikael Palolan puheenvuorolla uuden soten mahdollisuuksista ja haasteista luontolähtöisten sote-palvelujen osalta. Sosiaalisen kuntoutuksen Sosku-hankkeesta Seija Kerkelä ja Anne Koivisto alustivat hankkeensa kokemuksista luontolähtöisten menetelmien käytöstä

sosiaalisessa kuntoutuksessa Laukaan kunnassa ja LuoKSe- ja Meidän Tupa-hankkeet pitivät lyhyet esittelyt omasta toiminnastaan. Työpajan painopiste oli tulevaisuuden luontolähtöisten sosiaali- ja terveystalvelujen ideoinnissa.

Jämsän tulevaisuustyöpaja toteutettiin Ruotsulan Hovissa ja siellä alustusaiheena oli ajankohtaiskatsaus luontomatkailuun eräopas, luontobloggaaja Minna Jakosuon johdolla sekä Kissankulman tallin yrittäjä Lea Aittolahden esittely oman hevosalan yrityksen tuotteistamisprosessista. Jämsän työpajaan osallistui lähinnä paikallisia yrittäjätoimijoita tai yritystoimintaa suunnittelevia yhteensä 8 henkilöä. Työpajan alustuksissa ja keskusteluissa oli painopisteenä luontovoiman palveluiden kehittäminen, eli millaisia palveluja tullaan tarvitsemaan hyvinvoinnin, luontomatkailun ja harrastustoiminnan puolella tulevaisuudessa. Ideointia oli myös laajemmin ikääntyneiden tuettua asumisen ja työttömien aktivointipalvelujen suuntaan.

Jyväskylän seudun työpaja toteutettiin työpajasarjan viimeisenä Viherlandiassa, ja alustusaiheena oli puutarha-avusteinen toiminta ja puutarhaterapia. Alustuksen aiheesta piti puutarhaterapian kouluttaja Riitta Suonpää Valkoinen Talo Oy:stä. Työpajaan osallistuneet olivat lähinnä Jyväskylän ympäristöstä ja osalla oli erityisenä kiinnostuksen kohteena tai työskentelymenetelmänä puutarha-avusteinen toiminta. Osallistujia työpajassa oli yhteensä 18.

Työpajatyöskentelyyn osallistuneille lähetettiin työpajan jälkeen sähköinen palautekysely. Palauteiden perusteella ohjattu työpajatyöskentely mahdollisti tasa-arvoisen työskentelyn ja ideoinnin osallistujien kesken. Myönteistä palautetta tuli myös tulevaisuuteen suuntautuvasta työskentelytavasta. Kritiikkiä tuli tiukasta aikataulutuksesta ja kokemuksesta, että tällainen tapa toimia oli itselle vierasta. Osa vastaajista vierasti tulevaisuuteen suuntautunutta yhteistoiminnallista työtapaa. Osa taas koki, että tämän tyyppinen yhteisideointi on virkistävä ja toiminnallinen tapa työskennellä. Palauhteet työpajojen alustuspuheenvuoroista vaihtelivat jonkin verran. Osalle työpajoihin osallistuneista Green Care -toiminta oli jo tuttua ja osa kaipasi alustuksista kattavampaa tietoa Green Care -toiminnasta.

3.2 TULEVAISUUKSIEN LUOTAUSTA OSALLISTAVALLA TYÖSKENTELYLLÄ

Anne Hakalan fasilitoiman työpajan tavoitteena oli hahmottaa luontolähtöisen toiminnan tulevaisuuden toimintaympäristöä ja mahdollisia asiakastarpeita, joiden pohjalta ideoitiin ja rakennettiin palvelutuotteita. Työpajassa syntyneitä tulevaisuustietoisuutta, verkostoa ja palveluoivalluksia osallistajat voivat hyödyntää myöhemmin omassa työssä, työympäristössä ja toimialalla. Tulevaisuutta koskevaa totuutta ei ole järkevää etsiä, mutta on hyödyllistä pohtia ja keskustella erilaisista mahdollisista tulevaisuuksista. Osa tulevaisuudesta on nähtävissä nykyhetken arvoissa, tavoitteissa ja trendeissä, jotka vaikuttavat tulevaisuuden määrittämiseen. Tulevaisuuden lukutaito edellyttää tulevaisuus-orientoitunutta päätöksentekoa, jotta voidaan vaikuttaa tulevaisuudessa näkyviin mahdollisuuksiin ja haasteisiin.

Tulevaisuustyöskentelyä voidaan hyödyntää muun muassa tunnistettaessa uusia mahdollisuuksia, tehtäessä strategisia valintoja, riskeihin varautumisessa, pitkän tähtäimen resurssien suunnittelussa sekä suunniteltaessa uutta liiketoimintaa.

Tulevaisuustyöskentelyssä osallistajat jaettiin 4–6 hlön ryhmiin keskustelun helpottamiseksi. Alustusten jälkeen työskentelyn ensimmäisessä vaiheessa osallistajat pohtivat luontolähtöisen toiminnan mahdollista toimintaympäristöä Keski-Suomessa vuonna 2040. Käytimme tulevaisuuden toimintaympäristön eri näkökulmien hahmottamiseksi apuna MTK:n tulevaisuuden ennakoitokarttaa (Kohti MTK:n uutta vuosisataa 2016, 17).

Toimintaympäristön tulevaisuustarinassa nousivat esiin: luonnon arvostus vs. luonnosta etäännyminen, keinotekoisien luontoympäristön tuonti kaupunkiin, luonnon hyvinvointivaikutusten ymmärtäminen, ekologisuus, elämyshenkisyys, turismi, eettisyys, puhtaus, hiljaisuus, digitaalisuus ja robotisaatio.

Seuraavassa vaiheessa ryhmissä lähdettiin pohtimaan tässä tulevaisuuden toimintaympäristössä elävien keskisuomalaisten hyvinvoinnin edellytyksiä ja tarpeita luomalla asiakasprofiileja (apuna tässä toimi asiakasprofiilikortit). Asiakasprofiilikortteihin osallistajat ideoivat pohdinnan kautta esimerkkejä tulevaisuudessa vuonna 2040 Keski-Suomessa asuvista ja oleskelevista ihmisistä. Millaisia he ovat, mitä tarpeita heillä on ja miten heitä tavoittaa. Asiakasprofiilit esiteltiin muille osallistujille työpajan aikataulusta, osallistujamäärästä riippuen yhteisesti tai sitten ryhmien roolileikkityyppisen esittäytymisen avulla, jossa kukin sai esittää yhtä asiakasprofiilin mukaista henkilöä.

Kuva 1. Työpajatyöskentelyä Jämsässä. (Kuva: Sanna Peltola)

3.3 ASIAKASPROFIILIN KERTOMAA

Asiakasprofiileissa oli ikäjakauma ns. vauvasta vaariin ja melko tasaisesti miehiä ja naisia. Osassa profiilikuvauksissa mainittiin erikseen, että asiakasta ei ole tarpeen määrittää sukupuolen mukaan. Mukana oli suomalaisia ja lähtöjään keski-suomalaisia asiakkaita sekä myös muista kulttuureista tulevia maahanmuuttajia, toisen polven maahanmuuttajia sekä kansainvälisiä matkailijoita. Työryhmissä pohdittiin nyt syntyvien lasten elämäntilannetta vuonna 2040. Millainen nykyvauvojen maailman on, kun he ovat nuoria aikuisia, asuuko heitä enää Keski-Suomessa maaseudulla ja mistä he ovat kiinnostuneita? Tällä hetkellä noin 60-vuotiaat pohtivat tilannettaan noin 80-vuotiaina. Mitä nyt työuransa loppupuolella oleva ajattelee omasta vanhuudestaan vuonna 2040. Mitä tarpeita ja toiveita hänellä on oman arkensa, asumisensa ja elämäntapansa suhteen. Aika usein toiveita asetettiin uusien terveydenhuollon ratkaisujen ja hoitomuotojen kehitykselle ajatellen omaa terveyttä ja toimintakykyä ikäänntyneinä. Nähtiin myös uhkakuvia, yksinäisyyttä, syrjäytymistä ja globaaleja riskejä.

Asiakasprofiili-ideoinnissa oli haasteena hahmottaa digitaalista kehitystä ja uusien innovaatioiden tuomia mahdollisuuksia tulevaisuudessa. Aika monessa asiakasprofiilissa sosiaalisen median kanavaksi mainitaan esim. Facebook, joka tällä hetkellä nuoremmissa ikäluokissa alkaa olla jo väistyvä sosiaalisen median väline. Samoin onko meillä vuonna 2040 yhteiskunnassa vielä nykyisenkaltaisia palvelurakenteita, joiden palveluja piirissä ihmiset ovat tai sitä kautta tavoitettavissa mm. TE-toimistot, terveyskeskukset, kunnantalot, jne.

TAULUKKO 1. Esimerkki työpajan asiakasprofileista						
Ikä	Sukupuoli	Kansallisuus, asuinpaikka	Työ, harrastukset, mielenkiinnon kohteet	Minkälaista palvelua etsii, minkälaisia tarpeita	Miten tavoitettavissa	Muuta huomioitavaa
65+	nainen/mies	suomalainen kaupunkiasuja	eläkkeellä	matala kynnys helppo, henkinen ja fyysinen, esteettömyys	Facebook	asiakkaalla aikaa ja rahaa
2–90	ei väliä	Aasia, Britannia, kaupunkilainen	luonnon arvostus hyvinvointia arvostava elämyshenki-suus ekologisuus, eettisyys, puhtaus, hiljaisuus	aikaa itselle valmista pakettia ohjausta, toimimista ryhmätoimintaa, sosiaalisuutta	Facebook messu-toiminta, tapahtumat tuntea kohde-ryhmä ja sen media	palaute ja jatkotoimenpiteet henkilökohtaisuus, asiantun-tijuus
30–40 v	naiset	suomalainen	it -alan hyvin tienaavat jooga, kasvis-ruoka hyönteiset uudet sapuskat, ekologisuus	valmis paketti, laadukas ja mietitty kokemuksia	FB	asiakkailta maksu-kykyä
4–6v	tyttö tai poika	suomalainen	päiväkotilapsi harrastaa liikaa tietotekniikan kanssa näpräämistä	Tarvitsee palautusta todellisuutteen virtuaali-maailmojen lumosta. Tarjotaan vaihteeksi yksinkertaisia puutarhatöitä, joita tehdessään lapsi saa kokea onnistumisen riemua. Esim. kukkasipulien istuttamista, helppoa ja lapsi saa aikanaan nähdä työnsä tuloksia.	mene-mällä käynnille päivä-kotiin	
45	mies	suomalainen, Hanka-salmi	tehdastyö joka päättynyt harrastaa urheilua	uudelleen koulut-tautuminen	TE -tsto	

3.4 TYÖPAJOISSA SYNTYNEET PALVELUIDEAT

Asiakasprofiilien ideoinnin jälkeen työskentely jatkui palveluideointikorttien avulla. Pienryhmät lähtivät työstämään asiakasprofilleja ja heidän tarinoitaan hyödyntäen palveluideoita. Palveluideoista osa oli hyvinkin lähitulevaisuuteen suuntautuvia ja toteutettavissa olevia. Osa taas puolestaan selkeämmin kauemmas tulevaisuuteen sijoittuvia palveluja. Palveluideoista osa on vahvasti Green Care -toimintaan perustuvia ja osa yleisemmin luonto- ja maatilaympäristöä hyödyntäviä ideoita.

TAULUKKO 2. Esimerkkejä palveluideoista Jyväskylä, Jämsä, Toivakka					
Palveluidean nimi ja kuvaus	Kenelle suunnattu ja mihin tarpeeseen	Mitä hyötyä saavutetaan	Miten palvelua käytetään	Miten palvelu saavutetaan	Mitä vaatii toteutuakseen
Tanssilava, nuotiopiiri, telttasauna ei yksinäisyttä vaan yhdessäoloa	maalla asuvat saatetaan lähemmäs toisiaan yksinäisyys pois yhteisöllisyys takaisin	yhteistyössä kunnan kanssa virke-toimintana vuokrausmahdollisuus	kuljetuspalvelu hakee asiakkaan tai omaiset tuovat	paikalliset sanomat puskaradio	
Voimaannuttavaa hevosetelua nuorille aikuisille -Powergirls opettelaan omien voimavarojen tuntemista hevos toiminnassa ryhmässä, yhteys omaan itseen ja eläimeen	työelämässä ehkä jo uupuneille -voimaannuttava elämyshakuisille	kontakteja luontoon, eläimeen konkreettisesti ihmiskehossa esim. verenpaine alenee lantaa luodessa, eläimen lähellä ollessa	esim. ryhmä faceen ja josta tallille oma pieni ryhmä (alku + loppu) esim. 5-10 tapaa-miskertaa tai vkonloppureitti jossa valmis ohjelma + kasvisruokailu, ohjelma voi olla normaalia tallilla tehtävää	ajamalla tallille, talli voi sijaita pitkälläkin	markkinointia esim. likaiset työt (mahdollista liata kädet), erilaista elämää

TAULUKKO 2. jatkuu					
Palvelu-idean nimi ja kuvaus	Kenelle suunnattu ja mihin tarpeeseen	Mitä hyötyä saavutetaan	Miten palvelua käytetään	Miten palvelu saavutetaan	Mitä vaatii toteutuakseen
Yksinäisyyden poisto lähi-laavulla kuukauden/viikon laavu	pitkäaikais-työttömät pois kotoa, sosiaaliin kontakteihin	asiakas: pääsee pois kotoa, tapaa muita palveluntarjoaja: kokemus lisääntyy, palvelua voi soveltaa muihin kohderyhmiin	bussilla kohteeseen kuukauden kohde netissä – ilmoittautuminen	julkisten liikennevälineiden kautta, lähellä kaupunkia, lähtö vaikka matkakokemuksesta, kesto 1/2 pvää	TE -toimistossa markkinointi, lyhyt patikointi, aikaa luonnossa (laavulla), retkeilytarvikkeita, evästarvikkeita
Seniorikaupunki	vanhustentalo ikääntyneille, omavaraista toimintaa, kaupunkiviljelyä, vihreää viihtymistä	yhteisöllisyyttä, terapiaa, aktiivisuutta	yhdessä hoidetaan ja nautitaan satoa		autioituneet kaupunkikeskustat vihreästi käyttöön
Tee se itse -luontopolku	ihmisille jotka haluavat tehdä asioita itse, liikkua luonnossa, tarvitsevat tekemistä, haluavat kokeilla uusia asioita, nähdä työnsä jäljen	lisää työpaikkoja, terveysetu luonnossa liikkumisesta sekä fyysinen että henkinen hyvinvointi lisää ihmisiä käy alueella auttaen paikallisia yrityksiä	henkilö pääsee tekemään luontopolkua alusta alkaen ja sen valmistuttua sitä saa käyttää vapaasti	markkinointi sanomalehdessä, internetissä	maanomistajan lupa, henkilöitä jotka ohjaavat miten työ tehdään, työkaluja ja materiaalien hankintaa

TAULUKKO 3. Esimerkkejä palveluideoista Jyväskylä, Jämsä, Toivakka

Palvelu-idean nimi ja kuvaus	Kenelle suunnattu ja mihin tarpeeseen	Mitä hyötyä saavutetaan	Miten palvelua käytetään	Miten palvelu saavutetaan	Mitä vaatii toteutuakseen
Erä-Jorma ja Erä-Pirkko -lisätty todellisuus sovellus	pelii ym. maailmasta kiinnostuneille	saadaan hlo luontoon ja liikkeelle	asiantuntija määrittelee pelin lähtötason asiakkaan mukaan, pelissä mennään luontoon tekemään asioita (marjanpoiminta ym.) jonka ansiosta pääsee seuraavalle tasolle ja näkee kuinka se vaikuttaa elin-toimintoihin	hyvinvointi-järjestelmä, joka tietää kuka pelaa ja miten paljon (algoritmi)	joukko-rahoitus, sovellus, luontoon tai kansallispuistot, kirvesmies, koodarit, yhteismetsiä
Kokki pussissa puhdasta ruokaa kassista	kaikille, jotka arvostavat terveellistä ja monipuolista ruokaa eivät halua/ ehdi käydä itse kaupassa ei jaksaa miettiä mitä ruokaa tekisi	jää aikaa itsensä huolehtimiseen, toteuttamiseen siinä mitä haluaa palveluntarjoajan repertuaari kasvaa – työllistäminen	ilmoittautumalla palveluun jossa kertoo omat mieltymyksensä ja rajoitteensa	media ja somen kautta, lehti-mainonta, ruokakau-poissa	muutama sopimus-tila joka tuottaa perustarvikkeet kokki joka ideoi reseptit
Virtuaali-pelaaminen luonnossa	haasteita toimintakyvyssä, uuden oppiminen (biologia, historia), kriisitilanne oppiminen	uudet kokemukset elämyksellisyys kustannustehokkuus	pelillisyyys virtuaali-maailma	teknologin avulla	peliosaa-minen, sisällön tuotanto
Green Care -toiminnan keskus	palveluntuot-tajille toimintaympäristö Tarvetta toimintaympäristölle jossa luontolähtöistä toimintaa voi toteuttaa ja tarjota.	Palveluvalikoima on helposti löydettävissä ja saavutettavissa. Tarjoaa verkostotoiminnalle ympäristön, jossa toiminta kehittyy. Keskittymä kehittää toimintaa.	Palveluntarjoajat varaavat toiminnalle tilaa tai aluetta. Asiakkaat tulevat paikkaan. Toiminta tai palvelu voi myös liikkua asiakkaan luo.	tiedotus ja viestintä eri kanavien kautta fyysisesti helposti saavutettava kaupungin läheisyydessä	rahaa! yhteistyötä ja käynnistämishanketta tai vastaavaa

TAULUKKO 4. Esimerkkejä palveluideoista Saarikan työpajassa.					
Palvelu-idean nimi ja kuvaus	Kenelle suunnattu ja mihin tarpeeseen	Mitä hyötyä saavutetaan	Miten palvelua käytetään	Miten palvelu saavutetaan	Mitä vaatii toteutuakseen
Luontoelämyksiä tv:n tai netin kautta kotiin (linnun laulua, puron solinaa, tuulen suhinaa)	vanhuksille, vammaisille tai sairaille, joiden vaikeaa lähteä kotoa ulos, voi virtuaalisesti päästä luontoretkelle	elämyksellisyyttä, yhteys luontoon vaikka ei konkreettisesti sinne pääse	asiakas itse voi aukaista/käynnistää palvelun haluamanaan ajankohtana		toimivat nettiyhteydet
Tutorpalvelu, GC -ympäristössä	Asiakasprofiilin pohjalta muokattavissa kaikkiin tarpeisiin	”täsmäpalvelu”	käytännön vierellä kulkija = oma tukihenkilö, ei vaadi korkeaa ammattitaitoa	netin kautta	
Virtuaalifarmi	vanhuspalvelut, virtuaalifarmi, web-kameralla mukaan elämään	muistin tuki, elämysmatka menneeseen, palveluasunto	kotoa koneelta		
”Kädestä suuhun” omavaraista yhdessä tekemistä maatilalla	perheille (erityisesti nuorille perheille), syrjäytetyille lapsille, nuorille, aikuisille	puhdasta ravintoa, opitaan yhteisöllisyyttä yhdessä tekemällä, luontoa säästävää, elinkeino palvelun tuottajalle	asiakasseteleillä tai itse maksavana -tuetut lomat	sote -keskukset, maakunnan liikelaitos, itse hake-malla	palveluntuottaja on hyväksytty rekisteriin, eu-tuet?, asenne ja sitoutuminen tiettyyn elämäntapaan
Esteettömät luontopalvelut, luontopolut/kalastus	liikuntarajoitteisille, kuntoutukseen psyykkinen/fyysinen, henkiseen hyvinvointiin, esteettömät luontopolut pyörätuoli-asiakkaille, kalastuslautta pyörätuoli/liikuntarajoitteisille	asiakas pääsee vaivatta ja helposti lähelle luontoa ja kuntoutuu	viemällä asiakkaita esteettömille luontopoluille ja makkaranpaistoon, ostamalla palveluntarjoajalta kalastusretkiä		

TAULUKKO 4. jatkuu					
Palvelu-idean nimi ja kuvaus	Kenelle suunnattu ja mihin tarpeeseen	Mitä hyötyä saavutetaan	Miten palvelua käytetään	Miten palvelu saavutetaan	Mitä vaatii toteutuakseen
Luonto-keskeinen elämäntapa- valmennus hyvinvointia tukeva	kaikenikäisille luonnosta erkaantuneille ja luonnosta kiinnostuneille, maaseutukaupungin elinvoiman vahvistamiseksi	virkestystä uuden oppimista kuntoutuminen vuorovai- kutus eri ikäisten kanssa vahvistaa itsetuntoa ja sosiaalisen kanssakäy- misen taitoja	päiväryh- missä (ohjat- tuna), yksilö- keskeisenä	ilmoittau- tumalla toteuttajalle	valmis- televan ryhmän toteuttajina järjestöt, vapaa- ehtoiset, yritykset

Tulevaisuustyöpajojen palveluideoita on tarkasteltu myös sanapilvien (liitteet 1. ja 2.) ja sanakarttojen avulla. Sanapilvi kertoo, mitkä yksittäiset sanat esiintyvät palveluideateksteissä lukumääräisesti yleisimmin. Sanakartta taas kuvaa sitä, mitkä sanat esiintyvät aineistossa yhteydessä toisiinsa. Sanakartan taustavärit ja sanojen etäisyydet ilmentävät sanojen yhteyttä. Sanapilvet ja sanakartat luotiin Webropol-ohjelman avulla.

3.5 POHDINTAA TULEVAISUUSTYÖPAJOJEN TULOKSISTA

Työpaja-aineiston perusteella on havaittavissa sekä ristiriitaa kaupunkien ja maaseutujen välillä, että myös vuoropuhelun tarvetta. Selkeästi tunnistettiin, että luontolähtöisen toiminnan palveluntuotantoa on maaseudulla (metsät, maatilat, tallit jne.) ja varsinaista asiakaskuntaa taas löytyisi taajamista ja kaupungeista – miten nämä saataisiin kohtamaan palvelutuotannon kannalta kannattavasti. Palveluiden ideoinnissa nousikin esille kaupunkiympäristössä toteuttavia luontolähtöisen toiminnan ratkaisuja, liikkuvia ja asiakkaan lähelle tulevia palveluja ja digiteknikkaan perustuvia palveluja. Syrjäseuduille ideoitiin liikkuvia sote-hyte-palveluja (sosiaali- ja hyvinvointi), joissa on yhteys verkkoon ja asiakkaan luokse tai lähelle tuleviin palveluihin. Selkeästi maaseutualueiden näkökulmasta on huolta palvelujen olemassa olost ja saavutettavuudesta uuden maakuntahallinnon ja sote-järjestelmän muutosten myötä. Erilaiset liikkuvat- ja etäpalvelut ovat ajankohtaisia jo lähivuosina turvaamassa maaseutualueiden asukkaiden palvelujen saantia ja alueiden elinvoimaisuutta.

Ihmisten yksinäisyydestä nyt ja tulevaisuudessa ollaan huolissaan, ja siitä onko ihmisillä riski syrjäytyä sosiaalisesta kanssakäymisestä virtuaali- yms. maailmoihin. Ihmisten arkielämän digitalisoituminen koetaan riskinä, mutta samalla mahdollisuutena houkuttaa ihmisiä luontoon ja liikkumaan. Nykyinen ja tuleva digiympäristö ja sosiaalinen media nähdään myös mahdollisuutena löytää ja kohdata potentiaalinen asiakas, ja saada sitä kautta kontakti yksinäiseen tai syrjäytyvään ja saada hänet palvelujen pariin. Yksinäisyyden ohella mielekäs tekeminen ja osallisuuden kokeminen tulevaisuuden Keski-Suomessa tuli työpajaryhmien keskusteluissa ja ideoiden esittelyissä esille. Riittääkö kaikille mielekästä työtä ja toimeentuloa, ja voiko luontoympäristö tarjota sitä? Voiko kestävän kehityksen mukainen kiertotalous, uusiutuva energiatuotanto sekä biotalouden raaka-aineet ja niiden jatkojalostaminen tuottaa aidosti uutta työtä ja toimeentuloa.

Työpajaosallistujat pohtivat myös lasten ja nuorten luontosuhteen rakentumista. Onko lapsilla mahdollisuus oppia ja kokea luontoa? Kuka heille opettaa asioita luonnosta ja vie metsään leikkimään? Nuorten kohdalla pohdittiin sitä, vieraantuuko osa nuorista liiaksi oleilemaan sisällä erilaisten digitaalisten välineiden äärelle. Onko ulkona liikkuminen ja harrastaminen nuorille entistä vieraampaa? Voisiko pelillisyyttä hyödyntää tässä asiassa ja toimisiko se houkuttimena luontoon. Tämän pohjalta työpajoissa käytiin keskustelua siitä, tarvittaisiinko lapsille ja nuorille jotain uusia palveluja ja innovaatioita luontosuhteen vahvistamiseen.

Uusia yhteisöllisen asumisen mahdollisuuksia kaivataan ja tunnistetaan, mutta kovin konkreettisia ideoita ja ratkaisuja asumiseen ei työpajoissa nousut. Yhteisöllisen asumisen tarvetta nähtiin yksinäisyyteen vastaamisena. Toinen peruste on tarve taloudellisesti toimivien useamman ihmisen energiatehokkaiden kaupunki- ja maaseutu ympäristöjen asumisratkaisuille. Periaatteina esim. monen eri-ikäisen yhdessä asumista, jossa kukin asuja tuo yhteisöön omaa osaamistaan ja kokemustaan. Tämän tyyppisessä asumisessa luonto ja eläimet olisivat osa elämäntapaa ja asumista. Mahdollisesti mukana olisi omaa ruoantuotantoa. Toiveena ja tavoitteena ideoissa oli, että ikääntyneillä olisi mahdollisuus toteuttaa omaa elämäntapaa ja jatkaa omia harrastuksiaan. Ikääntyneiden kotona asumista tukevia palveluita sekä uusia ei-perinteiseen omistusasumiseen pohjautuvia ideoita tullaan kehittämään ja toteuttamaan jo aiemmin kuin vuonna 2040. Keski-Suomessa ikääntyneiden asukkaiden määrä tulee lähivuosien aikana kasvamaan voimakkaasti, ja tämä haastaa palveluiden valikoimaa, saatavuutta ja ikääntyneiden asumisen vaihtoehtojen tarjontaa (Koivisto 2016).

Ilmastonmuutoksen mahdollisia uusia vaikutuksia ja uusia ruokatuotannon ideoita nousee vastauksista myös esille. Työpajoissa työskennelleet

tunnistivat samoja ilmastonmuutoksen vaikutuksia maakunnassa, joita on esitelty Keski-Suomi ja ilmastonmuutos-raportissa (Keski-Suomi ja ilmastonmuutos 2011). Tulevaisuuteen suuntautuvassa ideoinnissa tunnistetaan, että tämänhetkinen ruokatuotanto tulee tälläkin alueella jo lähivuosina muuttamaan. Uusien proteiinilähteiden tuottaminen, uudet kulttuurit ja globaalin ruokatuotannon vaikutukset Suomeen nähdään sekä haasteina että mahdollisuuksina.

Tuotantoeläinten kasvatukseen (maidon- ja lihantuotanto) tulevaisuudessa ei työpajaryhmien keskusteluissa otettu aktiivisemmin kantaa. Lähinnä tunnistettiin hyönteisproteiinien käytön yleistyminen, hyönteiskasvattaminen sekä jatkojalostaminen. Eläinavusteinen toiminta nähtiin pitkälle nykyisenkaltaisena toimintana. Tulevaisuuden asumismuodoissa visioitiin eläimet lemmikkeinä ja pienimuotoisesti ja eettisesti kasvatettuina (pientuotantoeläimet) oman ruokatuotannon lisänä. Joitain viittauksia ideapapereissa oli robottieläinten käyttöön ja keinoluontoympäristöihin ihmisten hyvinvoinnin tukena. Oletettavaa on, että tulevaisuudessa maataloustuotannon ja eläintenkasvatuksen muutokset tulevat jollain tapaa vaikuttamaan myös Green Care-toimintaympäristöihin.

Ilmastonmuutoksen ja poliittisten tilanteiden synnyttämä pakolaisliikettä ja sen vaikutukset tulevaisuuden Keski-Suomeen keskusteluttivat työpajojen ryhmiä. Asiakasprofiileihin ideoitiin asukkaita muista kulttuureista tai heidän jälkeläisistään. Pohdintaa käytiin, millainen on tulevaisuudessa muualta tulevien matkailijoiden ja Suomeen muuttavien henkilöiden luontosuhde ja miten he kokevat Keski-Suomen luonnon ja sääolosuhteet. Tarvittaisiinko tähän opastavaa ja opettavaa palvelua ja olisiko meillä opittavaa luontosuhteesta muista kulttuureista? Onko muualta tulevilla sellaista osaamista, mitä meillä ei perinteisesti täällä ole luonnossa liikkumisen, maanviljelyn ja eläinhoidon suhteen.

Osallistava tulevaisuustyöskentely oli raikas tapa pohtia uusia suuntia luontolähtöiseen yritystoimintaan. Toivomme, että syntyneet palveluideat sekä käsitykset mahdollisista tulevista asiakkuuksista konkretisoituvat palvelutuotteiksi. Samoin tuottakoon työpajoissa syntyneet kontaktit ja verkostot hedelmää.

LÄHTEET

Keski-Suomi ja ilmastonmuutos. 2011. Keski-Suomen liitto. Viitattu 9.1.2018. https://www.keskisuomi.fi/filebank/21999-KS_ilmastonmuutos.pdf.

Kohti MTK:n uutta vuosisataa. 2016 Tulevaisuusasiakirja 2025. MTK:n julkaisu Viitattu 19.12.2017. https://www.mtk.fi/mtk_100/liittokokous/fi_FI/liittokokous_ohjelma/_files/9798782278277271/default/MTK_tulevaisuusasiakirja__2.pdf.

Koivisto, T. 2016. Miten tästä eteenpäin. Kalvosarja. Viitattu 9.1.2018 <https://www.slideshare.net/THLfi/tuija-koivisto-miten-tst-eteenpin>.

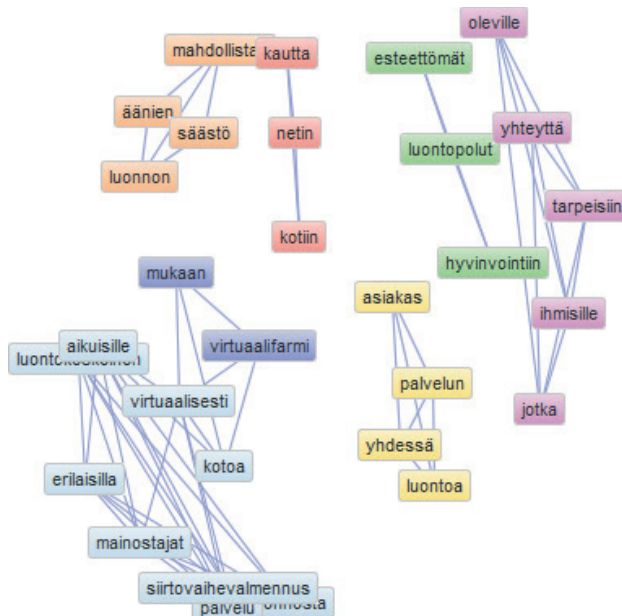
LIITTEET

LIITE 1. PALVELUIDEAKOOSTE SAARIJÄRVEN TYÖPAJASTA

Sanapilvi

-ympäristössä aikuisille asiakas elinkeino eläkkeelle ennaltaehkäistään erilaisilla esteettömille esteettömät haluavat hyvinvointia hyvinvointiin hyödyntäminen ihmisille jotka kautta kotiin kotoa kärsiville käyttö lapsille liikelaitos liikkuva luonnon luonnosta luontoa luontokeskeinen luontopolut lähelle lähestymään löytää maaseutu-kaupungin mahdollistaa mainostajat maisemien monitaitoinen mukaan muokattavissa netin oleville ongelmia oppimista ostamalla otetaan ottaa palvelu palvelukeskuksista palvelun palveluneuvoja palveluun psyykinen puron puututaan päivinä pääse riippumaton ryhmän sairaalakuluissa siirtovaihevalmennus syrjäytyneille syrjäytymistä säästö tarpeisiin tarvitsijan toimesta tuottajalle uuden vahvistamiseksi vaikka verkkoetsivä viemällä virtuaalifarmi virtuaalisesti voimaa voivat välimatkojen yhdessä yhteiskunnan yhteyttä äänien

Sanakartta

LIITE 2. PALVELUIDEAKOOSTE TOIVAKAN JA JÄMSÄN SEUDUN TYÖPAJOISTA

Sanapilvi

-kahvit aikaa **asiakas** asiakkaan asiakkaille asioita asuminen asuvat auttaen edistäminen eläimeen elämyksiä fyysistä **green** haluavat heidän helposti hyvinvointia ideoi ihmisiä itseä itsensä **jossa** **jotka** kannattava kaupunki **kautta** keino kiinnostavat kokeilla kokki kotoa kuukauden käyttö letut liikkuu **luonnossa** luontomuistoja luontoon luontoon luontosuh- teen lähellä löytämiseen löytää maalla **markkinointi** media miten muita **mukaan** omaan omaiset paikka palvelu **palveluntarjoaja** palveluun **pääsee** retkeilyvarusteita retkipaikan ruo- kaa ryhmä ryhmässä saavutettavissa sijaita sovellus talli tekemistä **tekemään** tilaa toimin- ta **toimintaa** työpaikkoja uuden uudet vaellus vaikka yhdessäoloa yhteismetsiä yksilöllistä yksin

Sanakartta

4 KOKEMUKSIA ELÄINAVUSTEISESTA TOIMINNASTA GREEN CARE -AKVAARION VÄLITYKSELLÄ

Sarita Jylhä-Rastas & Taina Perkiö

4.1 AKVAARION VAIKUTUKSET HYVINVOINTIIN

Brittiläisessä Express -lehdessä oli 30.7.2015 artikkeli, jossa kysyttiin: ”Oletko koskaan ajatelleet, miksi hammaslääkäreillä on odotushuoneissaan akvaarioita?” Vastaushan on, että akvaarion ja kalojen rauhallisen uiskentelun katselu rauhoittaa, poistaa stressiä ja pelkoa, jota varsinkin hammaslääkäripelosta kärsivä asiakas kokee odottaessaan kätet hikoillen omaa vuoroaan nousta pelättyyn tuoliin.

Suomestakin löytyy esimerkkejä siitä, miten akvaariota on hyödynnetty asiakkaiden rauhoittamiseksi. Yhtenä mallina toiminnasta, jossa ulkopuolinen palveluntuottaja huolehtii akvaariosta, on oululainen tatuointiliike. Akvaarion toteuttamisesta ja hoidosta vastaa Akvaarioseura. Akvaarioseuran asiantuntija toteaa, että julkisessa tilassa kalat ovat eri tilanteessa kuin kotiakvaariossa. Kalojen valintaan on kiinnitettävä huomiota, koska joillekin lajeille levoton ympäristö ei sovi. Akvaarion rakenteellekin julkinen tila asettaa omat vaatimuksensa. (Kuukasjärvi 2010).

Useissa eri tutkimuksissa – niin Suomessa kuin maailmallakin – on osoitettu luontoympäristöjen ja luontoelementtien, kuten virtaavan veden äänen, myönteisiä vaikutuksia ihmisen hyvinvointiin. Todettuja vaikutuksia ovat olleet muun muassa sykkeen ja verenpaineen aleneminen, lihasjännityksen ja elimistön stressihormonimäärän aleneminen, parasympaattisen hermoston aktivoituminen ja sympaattisen hermoston toiminnan aleneminen, positiivisten tuntemusten lisääntyminen ja negatiivisten tuntemusten väheneminen sekä vilkkauden lisääntyminen ja vihamielisyyden ja masentuneisuuden väheneminen (Hirvonen 2014, 34).

Akvaarion hyödyntämisestä luontolähtöisessä tai eläinavusteisessa toiminnassa ei vielä ole juurikaan tutkimustietoa. Tuore, erityisesti julkisen tilan akvaarion vaikutuksia käsittelevä tutkimus on tehty vuonna 2015 Plymouthin ja Exeterin yliopistoissa yhteistyössä National Marine Aquariumin kanssa. The National Marine Aquarium sijaitsee Plymouthissa ja on Yhdistyneen kuningaskunnan suurin julkinen akvaario (National Marine Aquarium 2018).

Cracknell ym. (2016, 1247) nostavat tutkimuksessaan esille muutamia aikaisempia akvaarioihin liittyviä tutkimustuloksia. Esimerkiksi Riddick (1985)

vei akvaarion seitsemälle vanhukselle heidän kotiinsa ja huomasi tässä ryhmässä selkeän vaikutuksen diastolisen (alapaine) verenpaineen laskuun verrattuna kahteen muuhun vertailuryhmään, joilla ei ollut akvaariota hoidettavanaan (Cracknell 2016, 1247).

Tutkimuksessa käsitellään myös akvaarion katseluun käytetyn ajan merkitystä myönteisten vaikutusten syntymiseen. Wells (2005) huomasi selkeitä fysiologisia muutoksia, kun kokeiltiin 10 minuutin video-interventiota. Katcher ym. (1983) kokeilivat pidempiä (≥ 20 min) interventioita, mutta totesivat että maksimaalinen rentoutuminen on saavutettavissa lyhyemmässä ajassa huomattuaan, että osallistujat aikaisemmassa tutkimuksessa olivat tulleet ikävystyneiksi ja rauhattomiksi 20 minuutissa katseltuaan vain vettä ja kasveja. (Cracknell ym. 2016, 1249).

Plymouthin ja Exeterin yliopistojen tekemässä tutkimuksessa todettiin, että akvaarion katseleminen johti huomattavaan verenpaineen alenemiseen ja sydämen sykkeen hidastumiseen, kun ihmiset seurasivat vedenalaista elämää. Katselu rauhoitti ja paransi mielialaa. Mitä enemmän akvaariossa oli elämää, sitä keskittyneemmin katselijat sitä seurasivat. Akvaariokalojen seuraaminen vaikuttaa siis tutkimuksen perusteella suotuisasti terveyteen. (Mts. 1242–1264).

Tutkijat esittävät, että luonnon elementeillä, vaikka suunnitellustikin järjestetyssä yhteydessä, voi olla yhteys positiivisiin hyvinvointi- ja terveysvaikutuksiin. Vaikutukset ovat erityisen tärkeitä niillä ihmisille, joilla ei ole mahdollisuutta päästä vastaaviin muihin luontoympäristöihin. Näin voidaan tuoda osa luontoa sisätiloihin ja parantaa ihmisten hyvinvointia. (University of Exeter 2015).

4.2 RENTOUTUSAKVAARIO

Pohjoisen Keski-Suomen ammattiopiston luonnonvara-ala oli mukana Luontolähtöisiä palveluja Keski-Suomesta LuoKSe-hankkeessa, jossa kokeiltiin kahdessa eri tilaisuudessa akvaariorentoutusta aidon akvaarion äärellä ja yhdessä virtuaalisesti videoidun akvaarion avulla.

Ensimmäisessä kokeilutilanteessa syyskuussa 2016 kohderymänä olivat Jyväskylän ammattikorkeakoulun työhyvinvointipäivää viettävät työntekijät. Akvaariorentoutuspiste rakennettiin ison, 600 litran trooppisen makeaveden seura-akvaarion ympärille. Akvaario on näyttävä, koska siinä on paljon erilaisia kaloja ja kasveja. Kestävän kehityksen ajatuksella akvaariotilan ympärille rakennettiin ”telttä” tummasävyisistä ja valoa läpäisemättömistä paksuista verhoista. Näin rentoutuspiste eristettiin omaksi rauhalliseksi tilakseen. Rentouttavaa

vaikutusta haluttiin lisätä järjestämällä akvaarion katselua varten mukava istu-
mapaikka. Tällä kertaa sohva tehtiin kuormalavojen päälle kasatuista patjoista
ja tyynyistä. Toteutuksessa mukana olleet opiskelijat valitsivat tilanteeseen
sopivan rentoutusharjoitus-tekstin ja suunnittelivat, millä sanoilla johdattavat
asiakkaat rauhalliseen olotilaan akvaarion edessä. Taustalla kuului myös luon-
non ääniä. Akvaariorentoussession suunniteltu kesto oli noin 20 minuuttia.

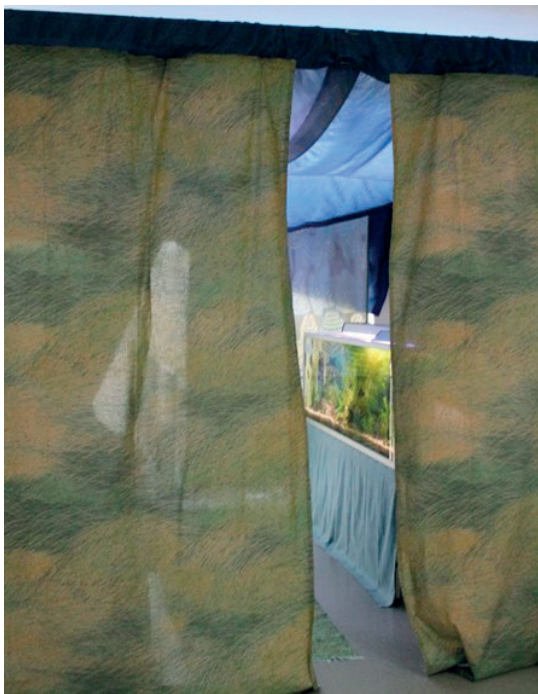
Hanketyöntekijä havainnoi tilannetta teltan ulkopuolella ja huomioi, että
teltasta kömpineet asiakkaat olivat todellakin rentoutuneen oloisia. Tämän
vahvistivat myös spontaanit suulliset palautteet, joita hanketyöntekijä sai
asiakkailta. Lisäksi asiakkaat vastasivat tilaisuuden jälkeen sähköiseen Webro-
pol-kyselyyn. 16 asiakkaan antaman palautteen keskiarvo oli 4 asteikolla 1–5.

Kuva 1. Rauhallinen tunnelma akvaarioteltassa. (Kuva: Sarita Jylhä-Rastas)

Toinen kokeilutilanne, jossa akvaariorentoutusta testattiin, oli Pelastakaa Lap-
set ry:n asiakasperheille tarjottu Iloa luonnosta -virkistyspäivä toukokuussa
2017. Kohderyhmäksi valittiin ryhmän aikuiset. Akvaarion ympärille raken-
nettiin edellisen kerran kokemuksen perusteella samanlainen hämärä telt-
tarakenne. Myöskin mukava istuinpaikka tehtiin samalla tavalla. Erona
edelliseen kertaan oli, että tässä toteutuksessa käytettiin kahta valmista
Youtube-rentoutusvideota, jotka ohjaaja laittoi kuulumaan sopivalla hetkellä.
Rentoutusvideoiden äänimaailmaksi valittiin veden ääniä. Kannettava tieto-
kone ja kaiuttimet oli piilotettu verhojen taakse. Tässä kokeilussa oli mukana
4 asiakasta, 2 naista ja 2 miestä. Rentoutushetken täydensi yrttijalkakylpy,
joka oli toisella asiakasparilla ennen akvaariosessiota ja toisella sen jälkeen.

Kokeilussa haluttiin konkreettisempaa tietoa rentoutushetken vaikutuksista, joten mukana olleet lähihoitajaopiskelijat mittasivat asiakkailta sykkeet ennen ja jälkeen akvaariorentoutuksen. Opiskelijoiden mittaamissa sykkeissä oli huomattavat erot ennen ja jälkeen lukemissa.

Kuva 2. Akvaarioteltta ulkopuolelta. (Kuva: Sarita Jylhä-Rastas)

Kolmas kokeilu toteutettiin akvaariorentoutus-demona LuoKSe-hankkeen eläinavusteisen teemapäivän yhteydessä 22.11.2017. Kohderyhmänä olivat teemailtapäivän osallistujat, yhteensä noin 30 henkilöä. Demo järjestettiin tavallisessa luokkatilassa, joka pimennettiin esityksen ajaksi. Suurelle valkokankaalle heijastettiin 10 minuutin ajan videokuvaa, joka oli kuvattu POKEn luonnonvara-alan yksikön akvaariosta. Kuvaus oli suunniteltu niin, että kalat erottuisivat mahdollisimman hyvin taustastaan ja kuvaus olisi visuaalisesti rauhallinen. Videon kuvauksessa käytettiin ammattilaistason laitteistoa ja apuna oli kuvaamista aktiivisesti harrastava henkilö. Taustalle oli tällä kertaa valittu viidakon ääniä. Rentoutuksen juonto oli äänitetty mukaan videolle ja sen sanointu oli puhujan eli POKEn hanketyöntekijän ja eläintenhoidon opettajan itsensä suunnittelema.

Kuva 3. Akvaarion videokuvaus meneillään. (Kuva: Taina Perkiö)

Virtuaalisesta akvaariorentouksesta kerättiin osallistujilta kirjallinen palaute ja vastauksia saatiin 21 kpl. Suurin osa eli 81 % (17/21) vastaajista oli kokenut virtuaalisen akvaariorentoussession rentouttavan vaikutuksen. Ideaa pidettiin hyvänä ja kehityskelpoisena, vaikka video ei aivan korvaakaan aitoa tilannetta. Vastausten perusteella kokemus oli hyvä ja toimi jopa luokkatilanteessa. Eräs osallistuja oli jopa seurannut oman sykkeensä muutosta kännykän sovelluksella ja kertoi, että syke oli alussa 74 ja lopussa 64.

Ympäristöä ja tilannetta kommentoitiin seuraavasti: ”Tuntuu, että mitä isompi akvaario, sitä parempi vaikutus”, ”Mukava asento on tärkeä” ja ”Tilan rauhoittaminen ja rajaaminen edistää rentoutumista.” Miellyttävänä koettiin mm. kertojan rauhallinen ääni, kalojen liikehdinnän ja akvaarion kuvaaminen riittävän läheltä sekä eri kalalajien käyttäytymisen seuraaminen. Kehittämisen kohteitakin löytyi ja vastaukset vahvistivat sitä näkemystä, että akvaariorentoutus Green Care -palveluna on suunniteltava ja toteutettava asiakaslähtöisesti eri kohderyhmän toiveet ja tarpeet huomioiden. Kuvausten toteutuksessa oli

joitain teknisiä haasteita ja usea katsoja olisikin toivonut laajempaa kuvakulmaa ja vähemmän tarkennusten muutoksia. Lopullisesta rentoutusvideosta oli jo testikatselujen perusteella jätetty pois esim. teknisesti sinällään hienot time lapse -jaksot, koska niiden nopeutettua toimintaa ei koettu rauhoittavana. Taustan äänimaailmasta oli myös erilaisia mielipiteitä, toivottiin mm. veden ja luonnon ääniä tai rauhoittavaa musiikkia. Mielipiteet erosivat jonkin verran myös siinä, miellyttikö kertojan äänensävy, puhenopeus tai valittu tarina.

Akvaarion rauhoittavaa vaikutusta voidaan hyödyntää monille eri kohderyhmille, kuten esimerkiksi:

- ylivilkkäät lapset,
- Alzheimer-potilaat,
- unettomuudesta tai jännityksestä kärsivät,
- lääkärien vastaanotolla potilaiden stressin ja pelon lieventämiseen,
- työpaikoilla stressin lievittämiseen ja
- julkisilla paikoilla kaupunkiympäristöissä rauhoittamaan ja rentouttamaan.

4.3 VIRIKEAKVAARIO

Akvaarion katselulla voi olla paitsi rauhoittavia, myös virkistäviä ja aktivoivia vaikutuksia. Ainakin yksi tutkimus on osoittanut, että muistisairaiden ruokailutiloihin sijoitettu akvaario aktivoi asukkaita syömään suuremman osan ateriastaan ja ylläpitämään painoa (Hirvonen 2014, 21).

LuoKSe-hankkeen puitteissa kokeiltiin pidempikestoisesti lokakuusta 2017 helmikuuhun 2018 virikeakvaario-toimintaa Saarijärvellä Heralan Serviisin päiväkeskuksessa, jossa tarjotaan päivätoimintaa Saarikan toimialueen ikäihmisille. Keskuksessa tarjotaan palveluja myös Heralan Serviisin palveluasumisen yksikön asukkaille.

Lähtökohtana oli sekä keskuksen asiakkaiden että henkilökunnan kiinnostus ja innostus akvaariota kohtaan. Ennakkosuunnittelu tehtiin yhdessä yksikön henkilökunnan kanssa, jolloin heidät samalla voitiin sitouttaa huolehtimaan kalojen päivittäisestä ruokinnasta, akvaarion yleisen hyvinvoinnin seurannasta ja virikeakvaariotoiminnan vaikuttavuuden havainnoinnista ja seurannasta. Henkilökunta valitsi keskuudestaan vastuuhenkilöt, joille kuului asiakkaiden verenpaineen ja sykkeen mittaukset.

Kohteeseen laadittiin riskikartoitus kohteen olosuhteet huomioon ottaen. Riskienarviointi tehtiin käyttäen soveltaen Pelastakaa Lapset ry:n PePPI-hankkeessa tuotetun Luontotoimintapäivän järjestämisoppaan riskien koonti- ja turvallisuussuunnitelma-mallia. Akvaarion alustaksi hankittiin riittävän tukeva ja katsojille sopivalla korkeudella oleva taso. Lisäksi tehtiin akvaariosuunnitelma, jonka mukaan hankittiin kalat, kasvit ja akvaarion hoitotarvikkeet.

Heralan Serviisin vietiin pienehkö, 125 litrainen, kaapistollinen trooppinen makeaveden seura-akvaario. Akvaarion sijoittamisessa kohteeseen huomioitiin helppo saavutettavuus ja turvallisuus. Akvaario sijoitettiin aulatilaa pieneen kulmaukseen, joka on sivussa kulkuväyliltä eikä törmäysmahdollisuutta ole. Akvaarion edessä on kaksi nojatuolia, joihin voi istahtaa akvaariota katselemaan. Tarvittavat sähköpistokkeet ovat seinän puolella, aivan vieressä, joten turvallisuuden näkökulmasta huonoja jatkojohtoja ei ole esimerkiksi lattialla. Akvaarion hoidon ja huoltamisen vuoksi vesipiste on mahdollisimman lähellä ja kalanruoille ja hoitotarvikkeille on varattu omat säilytystilat.

Kuva 4. Akvaario kiinnosti asukkaita jo valmisteluvaiheessa. (Kuva: Taina Perkiö)

Akvaarion perustamiseen ja sijoittamiseen liittyvien valmistelutöiden jälkeisestä ylläpidosta vastaa POKEn luonnonvara-ala ja eläinhoidon opiskelijat. Päiväkeskuksen henkilökunnalle annettiin toiminnan alussa päivittäiseen huoltoon liittyvä ohjeistus ja perehdytys. Keskukseen jätettiin myös kirjallisena selkeä ja lyhyt ohjeistus sekä kalojen ruokinnasta että akvaarion toiminnasta yleisesti. Ohjeessa kerrotaan, mikä ei ole normaalia ja missä tilanteissa tulee ottaa yhteys oppilaitoksen yhteyshenkilöön.

Kokeilussa oli tarkoitus kerätä sekä mitattavia että havainnoitavia vaikutustietoja päiväkeskuksen asiakkaista. Sykkeen ja verenpaineen mittausten lisäksi muina mittareina käytettiin mahdollisuuksien mukaan seuraavia, henkilökunnan havainnoimia vaikutuksia:

- asukkaiden aktiivisuutta – kuinka usein tulevat akvaarion luokse?
- vaikutukset asiakkaiden mielialaan – voidaanko todeta positiivisia vaikutuksia?
- vaikutukset sosiaaliseen aktiivisuuteen – seurustellaanko akvaarion ääressä enemmän?
- vaikutus ruokahaluun?

Kokeilun kuluessa tehtyjen seurantakäyntien aikana on keskusteltu paikalla olleiden asiakkaiden ja henkilökunnan kanssa. Keskustelujen perusteella kokeilusta on saatu positiivista palautetta. Henkilökunnan kertoman mukaan kalat kiinnostavat vanhuksia ja akvaariota katsellaan mielellään esim. taksia odotellessa. Kotikäynnillä 98-vuotiaan veteraanin luona käynyt hoitaja kertoi asiakkaan kysyneen ”Mikä se on se vesilaatikko siellä Serviisissä?” ja hoitajan vastattua kysymykseen ”Haluan nähdä kalat seuraavalla käynnillä!”

Kuva 5. Akvaario kaloineen on valmis. (Kuva: Sarita Jylhä-Rastas)

Kokeilussa huomattiin, että virikeakvaario voi olla samalla myös rentoutusakvaario. Myös vanhukset rauhoittuvat akvaarion ääressä istuessaan, silloin ei henkilökunnan havainnoiden mukaan paljon jutella. Osa päiväkeskuksen henkilökunnasta kertoo istahtavansa hetkeksi töiden lomassa akvaarion ääreen. Tästä voisi vetää sen johtopäätöksen, että akvaariolla voi olla positiivisia vaikutuksia myös henkilökunnan työhyvinvointiin.

Palautteista on saatu ideoita myös toiminnan kehittämiseen. Koska tämän kohteen akvaario on suhteellisen pieni ja sen kalat ovat alkuvaiheessa pienehköjä, olisi hyvä jos huonosti näkeville olisi jokin apuväline esim. iso suurennuslasi. Kalojen valinnassa on kiinnitettävä erityistä huomiota väreihin ja kokoon, jotta kalat erottuisivat hyvin taustasta. Tässä kohteessa asiakkaat toivoivat jopa info-postereita akvaarion kaloista ja kasveista.

Tulevaisuudessa on mahdollista kehittää akvaarioavusteista toimintaa hyödyntämällä digivälineitä. Live-kuvaa akvaariosta voisi jakaa asiakkaille heidän omiin älylaitteisiinsa tai vaikkapa televisioruudulle. Digitekniikkaa voisi hyödyntää esimerkiksi silloin, kun asiakas ei itse voi liikkua akvaarion luokse tai akvaariota ei syystä tai toisesta voi sijoittaa asiakkaan tiloihin. LuoKSe-hankkeen loppuvaiheessa kokeiltiin vielä digitekniikan mahdollisuuksia akvaarion etäseurannassa. Etäseurannan toteuttamiseksi hankittiin dataloggeri antureineen ja valvontakamera, jotka seuraavat akvaarion tilaa ja toimintaa. Tämän kokeilun pohjalta pyrittiin saamaan lisää tietoa ja mallia Green Care-toimijoille, joita akvaarion sijoittaminen asiakkaan tiloihin kiinnostaa.

4.4 VAIKUTTAVUUDEN TAKEENA HYVINVOIVA AKVAARIO

Kalat miellyttävät usein myös sellaisia ihmisiä, jotka eivät yleensä pidä eläimistä. Kalat pysyvät omassa altaassaan, ne eivät juurikaan haise tai pidä ääntä. Onnistunut hoiva-akvaarion perustaminen vaatii osaamista, minkä tuloksena hyvinvoivat eläimet ja kasvit ihastuttavat kauniissa ympäristössä. Kalojen rauhallisuus syntyy mm. oikeista vesi- ja ympäristöoloista, kalojen tarkoitukseen sopivasta luonteesta ja lajien yhteensopivuudesta sekä myös hyvästä hoidosta ja oikeasta ruokinnasta. Hoidon onnistumisen perustana ovat oikeat hoitovälineet, hyvä ohjeistus ja opastus sekä ihmisten sitouttaminen tehtäviin ja helppo hoitokirjanpito. Hyvää tasapainoa on helpompi pitää yllä isossa akvaariossa ja toimivien laitteiden tukemana. Liikaruokinta ja liian harvoin tehty hoito ovat usein syynä akvaarion ravinnekuorman ja levien kasvuun.

Ennen hoiva-akvaarion perustamista on syytä tutustua kalojen vaatimuksiin. Esimerkiksi kaikki kalat eivät tule toimeen keskenään ja lisäksi eri kalojen tarpeet vesiarvoille ja lämpötiloille ovat erilaiset. Akvaariota perustavan

kannattaa aina tarkistaa perustiedot etukäteen asiantuntijoilta. Akvaariolle on myös suunniteltava sopiva ja turvallinen sijoituspaikka.

Akvaarion perushoito sisältää kalojen ruokinnan lisäksi säännöllisen veden vaihdon. Vettä tulisi vaihtaa kerrallaan noin kolmannes. Vedenvaihto on ajankohtaista, kun nitraatin määrä on n. 25 mg/l akvaariovettä. Samalla poistetaan akvaarion pohjalta mm. kalojen ulosteet. Kuolleet ja huonokuntoiset kasvinosat poistetaan.

Asiakkaiden nauttiessa akvaarion elämästä, he samalla usein vaistomaisesti tarkkailevat kalojen kuntoa ja ovat siten erinomaisen hyviä antamaan lisää tietoa akvaarion kunnosta. Jokainen ruokinta- ja hoitokerta aloitetaan aina tarkastamalla kalojen kunto. Näin ongelmat havaitaan mahdollisimman aikaisin ja niihin voidaan puuttua.

4.5 GREEN CARE -AKVAARIOTOIMINNAN MAHDOLLISUUKSIA

Akvaariolla on todettu olevan monia hyödyllisiä terveys- ja hyvinvointivaikutuksia, vaikka tieteellisiä tutkimuksia ei ole vielä kovin paljon tehty. Akvaario toiminta on yksi varteenotettava eläinavusteisen tai luontolähtöisen toiminnan muoto, jolle löytyisi monia eri kohderyhmiä. Kuka sitten akvaarioista huolehtisi esimerkiksi laitoksissa, työpaikoilla tai muissa julkisissa tiloissa? Henkilökunnalla ei siihen aina ole aikaa, osaamista tai kiinnostustakaan. Olisiko tässä yksi Green Care toiminnan muoto, joka ulkoistettuna tarjoaa palvelutoiminnan mahdollisuuksia alan toimijoille?

Hankkeessa toteutettujen kokeilujen ja casien perusteella voi todeta, että tämänkaltaiselle eläinavusteiselle toiminnalle olisi kysyntää. Usein ihmiset, jotka eivät yleensä pidä eläimistä, ihastuvat hyvin hoidettuun akvaarioon ja saavat sen katselusta mielihyvää. Akvaario antaa myös mahdollisuuden tuoda luonnon elementtejä sisätiloihin ja saavutettavaksi myös sellaisille henkilöille, jotka eivät itse pääse ulos luontoon. Kokeilut ovat myös osoittaneet, että kohderyhmittäin segmentoitu ja suunniteltu palvelu toimii parhaiten tässäkin yhteydessä.

Luonto tarjoaa kestävästä hyvinvointia suomalaisille ja suomalaiselle yhteiskunnalle. Meidän olisi otettava luontoympäristöt huomioon uudella tavalla ja tunnustettava ne tekijät, jotka vaikuttavat ja voimistavat hyvinvointiamme (Luonto lisää hyvinvointia 2013, 8). Luonto voidaan liittää nykyisiin arjen ympäristöihin ja palveluihin. Palvelut voivat olla osittain sisäkkäisiä ja päällekkäisiä, yksityisiä ja julkisia, niin arjen hyvinvointia edistäviä kuin terveydellisiä ja sosiaalisia ongelmia ehkäiseviä ja korjaavia. (Mts. 11.) Teknisten innovaatioiden

avulla luontoelementtejä voidaan tuoda erilaisiin ympäristöihin ja sellaisille käyttäjätahoille, joille esimerkiksi luontoon pääsy on rajoittunut. Teknologian hyödyntäminen on parhaimmillaan silloin, kun se edistää palvelun löydettävyyttä, mahdollistaa esteettömän pääsyn tai motivoi ihmistä luontokokemuksen lähteelle. (Mts. 50).

LÄHTEET

Cracknell, D., White, M., Pahl, S., Nichols W. & Depledge, M. 2016. Marine Biota and Psychological Well-Being: A Preliminary Examination of Dose-Response Effects in an Aquarium Setting. *Environment and Behaviour* 2016, 48, 10, 1242–1269. Viitattu 3.1.2018. <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0013916515597512>.

Hirvonen, J. 2014. Luontohoivan asiakasvaikutukset. Viitattu 21.12.2017. <http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/79918/URNISBN9789515884138.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Kuukasjärvi, N. 2010. Taistelukalan tanssi rauhoittaa tatuointiasiakkaan. Artikkelinä 7.9.2010 Kaleva-lehti. Viitattu 20.12.2017. <http://www.kaleva.fi/teemat/hyva-elama/lemmikki/taistelukalan-tanssi-rauhoittaa-tatuointiasiakkaan/181374/>.

National Marine Aquarium. 2018. Kotisivut. Viitattu 5.1.2018. <http://www.national-aquarium.co.uk/>.

Luonto lisää hyvinvointia. 2013. Julkaisussa Luonnonlukutaito Luo liiketoimintaa vihreästä hyvinvoinnista. Toim. S. Särkkä, L. Konttinen & T. Sjöstedt. Sitran julkaisu. Viitattu 5.1.2018. <https://media.sitra.fi/2017/02/23070432/Luonnonlukutaito-3.pdf>.

University of Exeter. 2015. New research finds aquariums deliver health and well-being benefits. Viitattu 29.12.2017. http://www.exeter.ac.uk/news/featurednews/title_463208_en.html.

5 ELÄINAVUSTEINEN TOIMINTA ASIAKKAAN LUONA JA ELÄINTEN KULJETUS

Sarita Jylhä-Rastas & Taina Perkiö

5.1 ELÄINAVUSTEINEN TOIMINTA

Eläinavusteisessa toiminnassa tavoitellaan ihmisten hyvinvoinnin lisäämistä eläinten avulla. Voidaan tehdä eläinvierailuja eri kohderyhmien esim. ikäihmisten, lasten ja vammaisten luokse tai järjestää vaikkapa kesälampaita palvelutalon pihamaalle. Eläinavusteisessa toiminnassa pyritään saamaan aikaan tuottamaan mielihyvää ja motivoimaan ihmisiä toimimaan. Eläinavusteisuus voi olla myös kasvatuksellista toimintaa. Sen puitteissa opitaan asioita luonnosta, monimuotoisuudesta tai vaikkapa meistä ihmisistä. Pehmeän turkin silittely rauhoittaa ja tuo silmännähtävää mielihyvää ja helpottaa ihmisten välistä kontaktia iästä huolimatta. Keskustelu avautuu usein välittömästi ja helposti, kun mukana on eläin. Pohjoisen Keski-Suomen ammattiopiston luonnonvara-alan opintoihin liittyvissä eläinavusteisissa vierailuissa on havaittu, että ikäihmiset voivat motivoitua liikkumaan enemmän ja rohkeammin, lähteä huoneistaan herkemmin ja useammin, kun asuinpaikkaan on järjestetty eläinavusteista toimintaa. On myös huomattu, että monet nuoret jaksavat opiskella motivoituneemmin, kun he saavat hoitaa eläimiä, tai jos heillä on mahdollisuus pitää omaa lemmikkiä opiskeluasunnossaan. Lisäksi lemmikin hoito edellyttää heitä säännöllisempään elämänrytmiin.

Päiväkoti-ikäisille lapsille voi kanojen tepastelun seuraaminen olla todella kiinnostavaa. Siitä kotona kertominen avaa keskustelua ja tuo hauskan hetken myös kotiväelle. Kouluvierailulla eläinavusteisen toiminnan järjestäjä voi laskeutua lattialle koululaiset ympärillään, kertoa vaikkapa kuoriaisten lisääntymisestä ja muodonmuutoksesta ja näyttää eri muodossa olevat eläimet konkreettisesti. Ymmärrys luontoa kohtaan kasvaa. Keskittyminen on usein herpaantumaton ja hyvin vilkkaatkin lapset usein rauhoittuvat kuuntelemaan ja ihmettelemään. Eläinten avulla voidaan lisätä myös erilaisuuden hyväksyntää. Esimerkkinä eräässä kokeilussa kerrottiin pienille partiolaisille kalasta, joka menetti pyrstönsä lajitovereidensä kiusaamisen seurauksena. Siitä huolimatta se kelpasi hyvin naaraalle ja se sai naaraan kanssa poikasia, kun se pääsi pois kiusaajiensa luota uuteen altaaseen. Kalaperheen konkreettinen kohtaaminen ja tarinan kuuleminen sai lapset keskustelemaan aiheesta hyvinkin vilkkaasti ja syntyi yhteisymmärrys siitä, että kelpaan sellaisena kuin olen.

Eläinavusteinen toiminta eroaa eläinavusteisesta terapiasta, opetuksesta ja sosiaalityöstä mm. siten, että palvelun tuottajalta vaaditaan eri asioita. Eläinavusteisessa terapiassa vaaditaan sosiaali- ja terveysalan hyväksyttyä terapeutin koulutusta. Eläinavusteista opetusta tarjoavat puolestaan kasvatustalan tutkinnon suorittaneet opettajat ja erityisopettajat ym. Eläinavusteista sosiaalityötä tekevät sosiaalihuollon ammattihenkilöt.

Eläinavusteisena toimijana voi olla eläinalan osaaja, jolla on kuitenkin riittävät taidot palvelun tarjoamiseen ja riittävä perehtyneisyys asiaan. Toiminnalle on joka tapauksessa ominaista tavoitteellisuus ja suunnitelmallisuus, sekä säännöllisyys, vaikka yksittäinenkin eläinvierailu voi olla arvokas tapahtuma. Hyvin usein eläinavusteinen toiminta lisää tavoitteellisesti myös yhteisöllisyyttä. Muistettava on, että toimitaan eläimen ehdoilla. Lain mukaan eläimen veden, ravinnon ja levon tarve on huomioitava matkojen ja asiakaskäynnin aikana.

Kuva 1. Heralan Serviisin perinteinen kesäpäivä lammasvierailuineen (Kuva: Taina Perkiö)

Kuva 2. Pienet koululaiset tutustuvat munakokoelmaan pohtien, mikä munista on kaksineuvoisen akaattikotilon muna. (Kuva: Taina Perkiö)

5.2 ELÄINTEN VALINTA

Pohjoisen Keski-Suomen ammattiopiston luonnonvara-ala oli mukana Luontolähtöisiä palveluja Keski-Suomesta LuokSe-hankkeessa, jossa mallinnettiin eläinavusteista toimintaa asiakkaiden luona. Oppilaitoksella asuu lukuisa määrä erilaisia lajeja, joiden soveltuvutta ja vaatimuksia tähän tehtävään voitiin tarkastella.

Green Care -toimintaa aloittavan yrittäjän, toimijan tai ohjaajan on syytä hankkia riittävät perustiedot toimintaan parhaiten soveltuvista eläinlajeista, niiden lajityypillisistä käyttäytymistarpeista ja hoitamisesta. Eläinhoidon osaamiseen on Suomessa saatavilla hyvin koulutusta, jos oma kokemus- tai harrastustausta ei anna riittäviä valmiuksia toimintaan.

Eläinten hankinnassa on hyvä ennakoida se, tarvitaanko toiminnassa useampi eläinyksilö samaa eläinlajia, etteivät yksittäiset eläimet väsy ja stressaannu liikaa, vaan eläimet voisivat olla vuorotellen mukana Green Care -toiminnassa. Eläin olisi hyvä ”kouluttaa” eli sosiaalistaa ja totuttaa ihmisiin ja käsitteilyyn jo nuorena. Toimintaan voivat soveltua hyvinkin erilaiset eläinlajit riippuen eläinavusteisen toiminnan ohjaajan omasta osaamisesta ja myös asiakkaista ja heidän tarpeistaan. Tavallisimmin käytettyjä ovat koira ja hevonen, joiden käytöstä hoiva-eläimenä on jo pitkä historia. Joillekin eläimille vierailut ja kul-

jettaminen asiakkaiden luokse voi olla liian haastavaa. Jotkut eläimet kiintyvät lajityypillisesti paikkoihin tai ovat esim. hämääkkaivisia ja stressaantuvat voimakkaasti päivätoinnasta. Joillekin on tärkeää liikkua laumassa ja lajitoverin seura on silloin ehdottoman tärkeää myös Green Care -eläimenä toimiessa. Soveltuvuuseroja on paitsi eläinlajien myös eläinyksilöiden välillä, siksi Green Care -toimijan ja ohjaajan on hyvä tuntea omat eläimensä hyvin.

Eläintä voi kouluttaa säätelemään omaa stressialtistustaan. Eläimelle opetetaan, että se saa poistua tilanteesta ja mennä rauhoittumaan (häkkiin, ulos, syrjemmälle). Toiminta voi jatkua vasta, kun eläin itse tulee uudestaan hakemaan kontaktia. Oma vaikutusmahdollisuus on tärkein yksittäinen tekijä eläimenkin stressitason hallinnassa. (Kasanen 2017).

Lähtökohtana kaikessa toiminnassa on lainsäädännön noudattaminen. ”Eläimiä on kohdeltava hyvin eikä niille saa aiheuttaa tarpeetonta kärsimystä. Tarpeettoman kivun ja tuskan tuottaminen eläimille on kielletty.” (Eläinsuojelulaki 1996/247 3§) ”Eläintä ei saa kouluttaa tai käyttää siten, että vahingoitetaan sen terveyttä tai hyvinvointia. Eläintä ei saa pakottaa yrittämään luonnollisten kykyjensä tai voimiensa ylittämistä.” (Eläinsuojeluasetus 396/1996 13§)

Kun toiminta tapahtuu asiakkaiden luona – esimerkiksi vanhusten päivätoiminnan yksikössä – eläimien on myös oltava kuljetukseen soveltuvia. Lähes kaikki eläimet stressaantuvat kuljetuksesta jossain määrin, ja siksi eläimen käyttäytymistä on seurattava.

Kuva 3. Hermanni-kukko tutustumassa palvelukodin ympäristöön. (Kuva: Taina Perkiö)

5.3 TOIMINTAHETKEN VALMISTELU

Eläinten perushoidon, ruokinnan ja yleisen kohtelun on oltava kunnossa. Eläimen on oltava terve ja sopivan hyväkuntoinen sekä luonteeltaan sellainen, ettei millekään osapuolelle aiheudu vaaraa. Aktioon valittujen eläinten valmentamisesta tehtävään on huolehdittava riittävästi. Eläimen sen hetkinen olemus, käyttäytyminen ja terveys tarkastetaan vielä ennen lähtöä. Ennen lähtöä suunnitellaan, mitkä eläimet lähtevät aktioon, miten ne pakataan kuljetukseen, mitä tarvikkeita ne tarvitsevat mukaan ja mitä tarvikkeita tarvitaan riittävästä hygieniasta yms. huolehtimiseen aktion ja loppusiivousten aikana.

Moni asiakas saattaa olla vastustuskyvyltään heikentynyt tai hän voi itse kantaa tarttuvia tauteja ja esim. zoonooseja (eläinten ja ihmisten välisiä tartuntatauteja). On estettävä taudit ja muut ongelmat puolin ja toisin. Tautiriskien hallinnassa tärkeää on esim. käsidesin käyttö ennen ja jälkeen eläinten käsittelyn. Monesti myös käsittelyjen välillä. Joidenkin asiakkaiden kohdalla on hyvä huomioida, että kädet voivat olla ihottumaiset tai haavoilla, jolloin käsidesi voi kirvellä kovasti, mikä aiheuttaa kipua ja pahaa mieltä. Silloin on erikseen sovittava, kuinka hallitaan tautiriskiä. Vaarallisten tautien tai erityisen huonon vastustuskyvyn kohdalla on tarkkaan harkittava, miten toimitaan, voiko ihminen kohdata eläimen jollain muulla tavalla tai vaikka etäyhteyden kautta.

Kuva 4. Ennen eläinavusteista toimintaa tehdään eläimelle terveystarkastus. (Kuva: Taina Perkiö)

Monet eläimet – kuten koirat, kissat ja laamat – pidättävät ulostamista aktion aikana. Jotkut puolestaan kakkaavat silloin, kun siltä tuntuu esim. kanat ja kesyrotat. Silloin on hyvä olla mukana sylipyhkeitä ja sopivat siivousvälineet. Eläimestä voi myös irrota karvoja, jolloin sylipyhkeet ovat myös paikallaan. Kovan karvanlähdön aikana eläimiä ei ole viisasta viedä Green Care -aktioon. Jotkut eläimet osoittavat stressiään pudottamalla voimakkaasti karvaa, mikä on hyvä huomioida jatkuvuutta ajatellen, onko kyseinen eläin soveltuva siihen tehtävään. Kun kuljetuskopeissa käytetään alustana pyyhkeitä, ei vierailukohteen lattialle normaalisti tule juurikaan roskaa, mutta käytettäessä esim. pahnoja, roskaa voi tulla reippaamminkin, jolloin hyvät lakaisu- ja lattianpesuvälineet on hyvä olla mukana. On syytä sopia hyvin siitä, miten jäljet puhdistetaan, kuka sen tekee ja millä välineillä. Jotkut haluavat itse siivota jäljet, mutta on ammattimaista tarjota puhdistaminen palveluun kuuluvana ja tehdä se huolella.

Kuva 5. Sylipyhke suojaa vaatteita eläimen karvoilta ja papanoilta. (Kuva: Taina Perkiö)

Eläinsuojelulaki [laki eläinten kuljetuksesta (1429/2006)] ja -asetus [Neuvoston asetus (EY) N:o 1/2005 eläinten suojelusta kuljetuksen ja siihen liittyvien toimenpiteiden aikana sekä direktiivien 64/432/ETY ja 93/119/EY ja asetuksen (EY) N:o 1255/97 muuttamisesta] määräävät eläinten kuljetuksia. Säädösten tarkoituksena on suojella eläviä eläimiä kuljetuksessa ja sen yhteydessä vahingoittumiselta ja sairastumiselta sekä kaikelta vältettävissä olevalta kivulta, tuskalta ja kärsimykseltä. Säädösten mukaan eläinten hyvinvoinnista on huolehdittava kuljetuksen aikana. Säädöksiin sisältyvät eläinten

kuljettamista koskevat perussäännökset kuljetuksen yleisistä edellytyksistä, kuljetusvälineestä, eläinten kuormamisesta ja kuorman purkamisesta sekä lupamenettelyistä. Kaupallisen toiminnan yhteydessä tapahtuvia kuljetuksia varten on tarkempia säännöksiä muun muassa tavallisimpien tuotantoeläinten kuljettamisesta ja kuljetusvälineiden vaatimuksista. (Eläinten suojele kuljetusten aikana 2016).

Kuljettaminen on hyvä suunnitella kunnolla etukäteen. Huomiota kiinnitetään siihen, että käytössä on kunnollinen ja lainmukainen kuljetuskalusto sekä asiantunteva ja lainmukainen kuljettaja. Erilaisilla eläimillä on kuljettamisen suhteen erilaisia vaatimuksia. Isoja eläimiä kuljetetaan kuljetuskopilla tai kuljetusautolla. Tarvittaessa niille laitetaan sopivat suojat estämään loukkaantumisia. Pienemmille eläimille järjestetään kuljetusta varten turvavaljaat tai kuljetushäkit/-laatikot. Sopivasta lämpötilasta ja ilmanvaihdosta on huolehdittava. Esimerkiksi kuumalla kelillä on taattava se, etteivät eläimet altistu lämmön aiheuttamille ongelmille ja epämukavuudelle. Auringonpaahde voi olla kohtalokasta eläimelle. Kuumalla kelillä veden saannin varmistaminen on erityisen tärkeää. Veto on eläimille haitallista, joten sitä on myös vältettävä. Kylmällä kelillä on varottava, etteivät eläimet vilustu.

Vaihtolämpöisillä eläimillä voidaan käyttää lämmönlähteenä lämpöpulloja, jotka asetetaan ilmareititettyyn styrox-laatikkoon eläimen lämmönlähteeksi. Esimerkiksi viljakäärme voidaan pakata sillä tavalla pyyhkeiden ja kankaisten kuljetuspussin sisälle, koska niille on luontevaa olla sopivan lämpöisessä pimeässä kolossa piilossa. Kanoja ja kyyhkyjä tai muita toimintaan sopivia lintuja voidaan kuljettaa lintuhäkissä tai esim. kissankuljetuslaatikossa ja päälle voidaan tarvittaessa kietoa pyyhkeitä vetoa ja paahdetta estämään. Lisäksi linnuille tulee tunne pesän suojasta näin kuljetettaessa. Kanien ja jyrtsijöiden kuljetus tapahtuu parhaiten niille suunnitelluissa kuljetuskopeissa, -häkeissä tai duneissa. Pohjalle on viisasta laittaa helposti pesukoneessa kuumalla vedellä pestäviä pyyhkeitä, koska puru ja moni alustamateriaali ovat jonkin verran sotkevia. Laumaeläimiä pyritään pakkaamaan samaan kuljetusvälineeseen tai ainakin niin, että ne voivat olla yhteydessä toisiinsa. Kuljetusvaljaissa kuljetettavat eläimet kiinnitetään turvavöihin ja varmistetaan, etteivät kuljetuskopit, -häkit tai dunat pääse lentämään paikoiltaan vaarallisesti. Pakattaessa, siirreltäessä ja kuskattaessa on muistettava, etteivät kuljetuslaatikot tms. heilu epämiellyttävästi tai pelottavasti.

Kuva 6. Vaihtolämpöiset eläimet kuljetetaan ilmareititetyissä styroxlaatikoissa. (Kuva: Sarita Jylhä-Rastas)

Kuva 7. Hollantilaisen kuljetuskärryn sisustus mallina pieneläinten kuljettamiseen. (Kuva: Taina Perkiö)

5.4 ELÄINKULJETUSLUPA

Green Care -eläimiä kuljetetaan sekä vapaaehtoistoiminnassa, että kaupallisessa tarkoituksessa. Lainsäädäntö edellyttää eläinkuljettajalupaa kaupallisissa eläinten kuljetuksissa. Kaupallisiin kuljetuksiin liittyy rahan, tavaroiden tai palvelujen välitöntä vaihdantaa tai joiden tavoitteena on välittömästi tai välillisesti taloudellinen voitto. Esimerkiksi: koirien, kissojen ja muiden pienikokoisten seura- ja harrastuseläinten kaupalliseen pitoon ja toimintaan sisältyvät usein tai säännöllisesti toistuvat kuljetukset. Eläinkuljetusluvut myöntää aluehallintovirasto. Lupia on kahdenlaisia. Lyhyiden eläinkuljetusten luvilla voidaan kuljettaa eläimiä enintään kahdeksan tunnin ajan. Pitkien kuljetusten eläinkuljettajaluvilla voidaan kuljettaa eläimiä myös yli kahdeksan tunnin ajan. Eläinkuljettajalupaa haetaan siitä aluehallintoviraston toimipisteestä, jonka toimialueella on luvan hakijan kotipaikka. Jos hakija on kotoisin muusta maasta kuin Suomesta, lupaa haetaan aluehallintovirastosta, jonka alueelle muusta jäsenvaltiosta oleva hakija on sijoittautunut, tai jonka alueella kolmanteen maahan sijoittautunut hakija on edustettuna. (Eläinkuljettajan pätevyystodistus n.d.; Eläinkuljetuslupa n.d.)

Lyhyiden kuljetusten eläinkuljettajalupaa haettaessa tulee hakijan osoittaa, että hänen käytettävissään on riittävät ja asianmukaiset henkilökunta, voimassa olevat kuljettajien ja hoitajien pätevyystodistukset (hevos-, nauta-, lammas-, vuohi- ja sikaeläimet sekä siipikarja) tai muiden eläinlajien osalta koulutukseen osallistumistodistukset sekä laitteet ja mahdollisesti kuljetusvälineiden tarkastus ja toimintamenettelyt. (Mt.)

Pitkien kuljetusten eläinkuljettajalupaa hakevien on täytettävä lyhyiden eläinkuljetusten vaatimukset, ja lisäksi heidän on toimitettava seuraavat asiakirjat:

- voimassa olevat hyväksymistodistukset maantiekuljetusvälineistä, joita aiotaan käyttää pitkiin kuljetuksiin, tai pyyntö tarkastaa kuljetusväline hyväksymistodistuksen saamista varten
- tiedot menettelyistä, joiden avulla eläinkuljettajat voivat jäljittää ja pitää kirjaa vastuullaan olevien maantieajoneuvojen liikkeistä ja saada koska tahansa yhteyden kyseisiin kuljettajiin pitkien kuljetusten aikana
- valmiussuunnitelmat hätätilanteita varten. (Mt.)

Hakemuslomake ja sen liitteet ovat saatavissa sähköisesti aluehallintovirastojen verkkosivuilta. Ne täytetään ja toimitetaan hallinnollisen toimipaikan aluehallintovirastolle. Eläinkuljettajalupa täytyy hakea ennen toiminnan aloittamista. Jos luvanhaltijan yhteystiedoissa, kuljettajissa tai kuljetusvälineissä tapahtuu muutoksia, tai jos toiminta muuten oleellisesti muuttuu, eläinkuljettajan tulee viipymättä hakea kirjallisesti luvan muutosta aluehallintovirastosta. Aluehallintovirasto merkitsee myönnettyt luvat valtakunnalliseen eläinkuljettajarekisteriin. Eläinkuljettajaluvat ovat voimassa enintään viisi vuotta myöntämispäivästä lukien. Rekisteriseloste ja lisätietoja rekisteristä on saatavissa aluehallintovirastosta. (Mt.)

5.5 TURVALLISUUS AKTIOSSA

Eläinavusteinen toiminta alkaa ottamalla tilanne haltuun, usein itsensä ja eläinten esittelemisellä, ja puolin ja toisin tutuksi tulemisella niin kuin tilanteeseen sopii. Asiakkaat reagoivat eri tavoilla tilanteeseen ja se on otettava huomioon. Joku on heti hyvin välitön ja kiinnostunut, kun taas joku toinen voi osoittaa välinpitämättömyyttä tai jopa aggressiivisuutta tilannetta kohtaan. Sosiaalialan ihmiset esim. laitoksissa auttavat erikoistilanteissa omalla ammattitaidollaan ja roolillaan. Eläinavusteisen toimijan tehtävänä on huolehtia toiminnan etenemisestä tilanteen mukaan, kaikkien osapuolten turvallisuudesta ja eläinten hyvinvoinnista. Eläinten ja asiakkaiden käyttäytymistä ja toimintaa seurataan koko aktion ajan. Aina alussa tarkistetaan, että eläimellä on kaikki hyvin. Jos eläimellä on jokin vialla, sen annetaan olla rauhassa eikä sitä oteta aktioon mukaan, vaan yritetään rauhoittaa ja hoitaa sen olo mahdollisimman hyväksi. Kun kaikki on hyvin, asiakaspalvelutilanne voi alkaa. On syytä käyttää niitä käsittelyotteita, joihin eläin on tottunut ja jotka ovat sille turvallisia ja oikeita.

Asiakkaat ohjeistetaan hyvin, kun heille annetaan mahdollisuus silittää tai ottaa eläin vaikkapa syliin. Jotkut eläimet voidaan opettaa olemaan pienessä korissa, joka nostetaan asiakkaan syliin, jotta eläin kokee tilanteen turvallisemmaksi ja miellyttävämmäksi, eikä putoamisvaara ole niin suuri. Esimerkiksi marsuilla tällainen korimenettely voi olla hyvinkin suotavaa. Eläimen ei tulisi rimpuilla syliin otettaessa. Rimpuilu on merkki epämiellyttävästä tilanteesta ja se voi aiheuttaa vaaraa asiakkaalle. Asiakkaiden on hyvä istua tukevasti ottaessaan eläin syliin. Lapset voidaan istuttaa vaikkapa lattiallekin. Ohjaaja on koko ajan tarkkana ja valmiina auttamaan, jotta kaikki sujuu hyvin.

Asiakkaita on aina syytä seurata tarkkaan, miten he ottavat eläimen vastaan. Jotkut asiakkaista ovat hyvin tottumattomia eläimiin ja jotkut voivat

säikähtää odottamattomia tilanteita. Pelkoa on vältettävä, mutta haasteiden voittaminen voi olla hyvin antoisaa asiakkaalle. Esimerkiksi käärmeet ja rotat voivat pelottaa ja inhottaa joitakin ihmisiä, jolloin heille ei pidä aiheuttaa harmillisia tai jopa kauhistuttavia kokemuksia tällaisten eläinten kanssa. On syytä aina ilmoittaa selkeästi tällaisten eläinten saapumisesta ja on annettava mahdollisuus poistua tilanteesta, jos se on asiakkaalle sopimaton. Kun muut haluavat saada kokemuksen, se kannattaa heille suoda. Monta kertaa uteliaisuus voittaa ja sellaisetkin ihmiset, jotka aluksi halusivat välttää eläimen kohtaamisen, pyytävät saada tutustua siihen. Silloin lähestyminen kannattaa tehdä huolella. Jos esimerkiksi käärmettä halutaan koskettaa, mutta se hieman pelottaa, kannattaa selkeästi kertoa, että ohjaaja hallitsee eläimen ja antaa vaikka sen häntäpään kosketeltavaksi ensin. Kun asiakas sitten tuntee itsensä tutummaksi eläimen kanssa, hänelle voidaan esitellä eläintä kunnolla ja kertoa samalla sen yksilötietoja, käyttäytymistä ja myös sen anatomiaa ja fysiologiaakin.

Eläimet kiinnostavat ihmisiä ja uusien lajien kohtaaminen voi olla hyvinkin inspiroivaa ja niistä saatetaan puhua vielä monia kertoja aktion jälkeen. Ja lopulta, kun aktiot tulevat tutuiksi toistojen kautta, näistä eläimistä ollaan jo hyvinkin kiinnostuneita ja niiden vointia halutaan seurata innolla.

Kuva 8. Tutustuminen käärmeeseen voi olla kiehtovaa (Kuva: Sarita Jylhä-Rastas)

Tyypillisiä siliteltäviä pieneläimiä ovat useat karvaiset eläimet, kuten koirat, kissat, kanit ja monet jyräjät. Myös lintuja voidaan silitellä. Kanojen silittelyminen on monelle ikäihmiselle erittäin miellyttävää ja muistoja herättävää. Useimmiten muistot ovat mukavia, mutta joskus ne voivat olla hyvin surullisia tai traumaattisia. Jos syntyykin yllättäen tilanne, että esimerkiksi muistetaan vaikkapa tulipalo, jossa eläimiä menehtyi, ovat auttavina osapuolina jälleen

sosiaali- ja terveysalan osaajat. Käyntejä ei pidä jättää tekemättä tällaisten tilanteiden pelkäämisen takia. Niistä on kuitenkin niin paljon iloa.

On tärkeää muistaa, että monissa paikoissa voi olla lääketabletteja tai muuta vaarallista lattialla ja varautua siihen, etteivät eläimet pääse niihin käsiksi. Mm. dementia voi myös aiheuttaa odottamattomia tilanteita. On käynyt niinkin, että muistisairas ikäihminen nappasi kiinni ihmeteltävänä olevasta jättäläismaakotilosta ja hän tokaisi tomerasti, että: ”Kokonaisena vai puolikkaana?” Hän oletti, että jaossa oli lääke, joten tilanteessa oli oltava hyvin nopsa, että hän ei nappanut kotiloa suuhunsa.

Vaikka kaikki menee yleensä hyvin onnistuneen suunnittelun ja kaikkeen varautumisen myötä, on kuitenkin aina oltava valppaana toimimaan nopeasti, jos jotain odottamatonta tapahtuu. Eläimet ovat eläviä olentoja ja asiakkaatkin voivat toimia odottamattomilla tavoilla. Eläimiä voi päästää lattialle tepastelemaan, jos voidaan olla varmoja, etteivät ne pääse karkaamaan ulos, eivätkä ne saa mitään sopimatonta suuhunsa eivätkä tule tallotuksi. On lisäksi varmistettava, ettei lattialla ole eläimille haitallista vetoa. Lintujen, esim. kesyjen kyyhkyjen kohdalla on syytä katsoa, ettei kukaan pelkää niiden lentämistä hartialle tai pään päälle. Vierailun päätyttyä tarkistetaan eläinten hyvinvointi ennen kuljetusta ja myös kotona.

Myös asiakkaat kannattaa muistaa jälkikäteen esimerkiksi tapahtumasta otetuin kuvin, joihin pyydetään tietenkin kuvaamislupa ennen kuvaamista. Eläinvierailukokeiluissa ikäihmisille valmistettiin opiskelijoiden toimesta kuvakirja, jossa oli vierailleiden eläinten kuvia ja niiden lajinimet oli piilotettu pienen lapun taakse, jotta niitä sai muistella. Kuvien alla oli liimattuna puhdistettuja höyheniä, karvoja tai luotuja nahkoja, joita sai tunnustella. Lisäksi eläinten kuvien taakse oli kirjoitettu esimerkiksi loruja ja tietoa eläimistä. Opiskelijat valmistivat lapsille vierailuilla olleiden eläinten kuvista muistipelikortit. Monenlaisilla keinoilla voidaan saada enemmän irti vierailuista ja sopivaa jatkumoa aktioille.

Kuva 9. Kania on turvallisiin pitää tukevasti rintaa vasten (Kuva: Taina Perkiö)

Eläinvierailut tavalla tai toisella ovat tavallisesti hyvin antoisia ja haluttuja tapahtumia. Nykyään palvelua kannattaa tuotteistaa eteenpäin. Selkeä tarjonta, hinnoittelu ja tuloksellisuus kannattaa valjastaa yritystoiminnaksi vapaaehtoistyön rinnalle.

LÄHTEET

Eläinsuojeluasetus 396/1996. Annettu 7.6.1996 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960396#L4P14>.

Eläinsuojelulaki 247/1996. Annettu 4.4.1996. Viitattu 21.12.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960247>.

Evira. 2016. Eläinten suojelu kuljetusten aikana. Eviran verkkosivut. Viitattu 22.12.2017. <https://www.evira.fi/elaimet/elainsuojelu-ja-elainten-pito/elainsuojelu-kuljetuksissa/>
Eläinten suojelu kuljetusten aikana. 2016. Eviran verkkosivut. Viitattu 22.12.2017. <https://www.evira.fi/elaimet/elainsuojelu-ja-elainten-pito/elainsuojelu-kuljetuksissa/>.

Kasanen, I. 2017. Esitys LuokSe-hankkeen Green Care -teemapäivässä Saarijärvellä 22.11.2017. Viitattu 22.12.2017. <https://msl.fi/luokse/wp-content/uploads/sites/17/2017/12/Hyvinvointi-GC-liris-Kasanen.pdf>.

Eläinkuljettajan pätevyystodistus. N.d. Suomi.fi -verkkosivusto. Viitattu: 2.1.2018. <https://www.suomi.fi/palvelut/b005b53a-a115-45f9-a373-4b0d9c42b711>.

Eläinkuljetuslupa. N.d. Suomi.fi -verkkosivusto. Viitattu: 2.1.2018. <https://www.suomi.fi/palvelut/621340e8-aeb4-44d7-bdea-bab5dc5e1199>.

6 GREEN CARE MUISTISAIRAAN ARJEN TUKENA

Marjo Mäenpää-Lakka, Marja Rantanen & Saara Tuohimetsä

LuoKSe-hankkeen tapaamisissa nousi esiin tarve tarkastella ikääntyvää ihmistä ja erityisesti muistisairautta sairastavaa ikääntynyttä luontolähtöisten palveluiden näkökulmasta. Luontolähtöisten palveluiden tuottajat toivat esille epävarmuutta siitä, miten ikääntyneet ihmiset ja erityisesti muistisairautta sairastavat tulisi huomioida palvelun tarjonnassa ja toisaalta tuli esille kysymys siitä, onko luontolähtöisillä palveluilla mitään annettavaa ikääntyneille tai muistisairautta sairastaville ihmisille.

Tulevaisuudessa ikääntyneiden ihmisten määrä kasvaa eri puolella maakuntaa. Samalla kasvaa myös ikäihmisten palveluiden tarve. Erilaiset kotona asumista tukevat palvelut, toimintakykyä edistävät ja yksinäisyyttä helpottavat palvelut sekä monipuoliset asumisratkaisut haastavat myös luontolähtöisiä palveluita tarjoavia yrittäjiä tarjoamaan osaamistaan tälle asiakasryhmälle.

Green Care -palveluiden mahdollisuuksia vanhuspalveluissa pohdittiin LuoKSe-hankkeen tilaisuuksista mm. Aikon Kartanossa Viitasaarella 5.9.2017. Alustukset tilaisuudessa kuultiin Marjo Mäenpää-Lakalta (Gradia) ja Saara Tuohimetsältä (Luonnonvarakeskus). Kuvien ja esimerkkien myötä keskustelua syntyi monista hyvistä ja toimivista kokemuksista vanhustyössä. Luovan taidetyön todettiin yhdistyvän mukavasti puutarha-avusteisen Green Caren viitekehykseen.

6.1 IKÄIHMINEN ASIAKKAANA

Luontolähtöisiä palveluita tuottava yrittäjä on alansa asiantuntija tuottamassaan palvelussa. Haastavaa voi olla erilaistuvan asiakaskunnan taholta tulevat moninaiset tarpeet. Yhtenä erityisryhmänä asiakaskunnassa voidaan pitää ikääntyviä ihmisiä. Jotta palvelu voidaan tuottaa laadukkaasti, tehokkaasti ja asiakaslähtöisesti, tulee palvelun tarjoajalla olla tietoa asiakkaastaan. Yleensä palvelun tuottaja saa kartoitettua asiakkaan tarpeet ja tavoitteet, kun asiakas on esimerkiksi ostamassa palvelua. Joskus tärkeää tietoa asiakkaasta saa vasta, kun hänen kanssaan lähtee luontolähtöistä toimintaa toteuttamaan.

LuoKSe-hankkeen tapaamisissa luontolähtöisten palveluiden yrittäjiltä tuli palautetta siitä, miten kohdata ja toimia ikäihmisen kanssa tai ikääntyneen,

joka sairastaa muistisairautta. Onko ikääntyneen asiakkaan kanssa huomi-
oitava jotakin sellaista, mitä työssäkäyvän aikuisen kanssa ei välttämättä
tule esille. Usein jo tieto ja ymmärrys siitä, mikä on normaalia ikääntymiseen
liittyvää muutosta kehossa ja mielessä ja mikä on mahdollisesti sairauden
aiheuttamaa muutosta riittää toiminnassa.

Ikääntyvät ihmiset ovat hyvin heterogeeninen ryhmä ja ikä sinänsä ei kerro
mitään henkilön toimintakyvystä. Ikääntymisen aiheuttamiin muutoksiin ja
niiden vaikutukseen toimintakykyyn vaikuttavat monet tekijät perimästä ym-
päristöön (Portin 2013). Normaaliin ikääntymiseen liittyen esimerkiksi lihas-
voima heikkenee (Sipilä, Rantanen & Tiainen 2013), tasapainon hallinta ja luun
rakenne heikkenevät sekä nivelten liikkuvuus kaventuu (Pajala & Sihvonen
2013). Aisteista sekä kuulossa (Sorri & Huttunen 2013) että näössä tapahtuu
heikkenemistä (Hyvärinen 2013).

Usein ikääntymiseen liitetään vielä mielikuva muistin heikkenemisestä.
Muisti kylläkin muuttuu ikääntyessä, mutta muutoksen vaikutus on yksilöllinen.
Tutkimusten perusteella voidaan sanoa, että normaaliin ikääntymiseen
liittyen tiedonkäsittely hidastuu, sujuva päättely vaikeutuu, lyhytaikainen
muisti kapenee ja asioiden mieleen painaminen vaatii paitsi enemmän aikaa
myös tietoista yrittämistä (Hänninen & Hallikainen 2014). Opitut taidot ja
tiedot eivät kuitenkaan katoa eikä sanavarasto heikkene. Normaaliin van-
henemiseen liittyvät muistin muutokset eivät estä selviytymistä normaalissa
arki-elämässä. (Mt.)

6.2 MUISTISAIRAUTTA SAIRASTAVA IHMINEN

Muisti ja muistaminen sinänsä herättävät monenlaisia tunteita ja ajatuksia.
Toimintamme ja ymmärryksemme itsestämme perustuu muistiin ja muista-
miseen. Muistot ja muisteleminen ovat oleellinen osa minuutta ja omaa perso-
onallisuutta. Voi sanoa, että muisti tekee meistä sellaisia kuin olemme.
(Hallikainen & Mönkäre 2014.)

Muistisairaudet yleistyvät iän mukana, mutta ne eivät siis sinänsä kuulu
normaaliin vanhenemiseen. Suomessa lasketaan olevan 120 000 ihmistä,
joilla kognitiivinen eli tiedonkäsittelyyn liittyvä toiminta on lievästi heikenty-
nyt. Sen lisäksi on noin 100 000 lievää muistisairautta sairastavaa ihmistä
ja 93 000 keskivaikeaa tai vaikeaa muistisairautta sairastavaa ihmistä. Vuosi-
sittain arvioidaan, että 14 500 ihmistä sairastuu muistisairauteen. (Muisti-
sairaudet 2017).

Muistioireet voivat olla tilapäisiä tai pysyviä. Tilapäisiä muistioireita
aiheuttavia, parannettavissa olevia syitä voivat olla esimerkiksi masennus,

B 12-vitamiinin puutostila sekä kilpirauhasen liika- tai vajaatoiminta. Aivo-
vamma, aivoverenkiertosairaus ja aivotulehdus ovat esimerkkejä sairauksista
ja vammoista, jotka voivat aiheuttaa pysyvän jälkitilan aivoihin ja aiheuttaa
muistioireita. Lisäksi katsotaan olevan vielä eteneviä muistioireita aiheuttavia
aivosairauksia, kuten Alzheimerin tauti, aivoverenkiertosairaudet, Lewyn kap-
pale -tauti, otsa-ohimolohkorappeuma sekä Parkinsonin taudin muistisairaus.
(Hallikainen 2014.)

Muisti ja muistaminen voidaan jakaa karkeasti lyhyt- ja pitkäkestoiseen
muistiin. Lyhytkestoisessa muistissa tietoa käsitellään ja tieto on siellä vain
sen työstämisen ajan. Normaalin ikääntymisen myötä työmuistin teho hidastuu.
Pitkäkestoisessa muistissa on säilöttynä toimintaan ja elämänhistorian
tapahtumiin liittyviä muistoja. Voidaan ajatella, että erilaiset asiat, tapahtumat,
kokemukset ja muistot kertyvät muistiin kerroksittain. Alimmassa kerroksessa
ovat lapsuuden kokemukset ja lapsena opitut asiat. Ylimmässä kerroksessa
ovat viimeisimpänä opitut asiat. Muistin heikkeneminen alkaa uusimmista
asioista ja etenee kohti alimpia kerroksia eli vanhempia muistin kerroksia.
Muistot eivät välttämättä häviä kerralla, vaan ne voivat tulla esiin yllättävissä
kin tilanteissa ja sitten häipyä kokonaan. Kun ihmiset, kokemukset ja asiat
hiipuvat muistista, on kuin niitä ei olisi ollut olemassakaan. Muistamiseen
kaiken kaikkiaan vaikuttavat muistin toiminnan lisäksi monet asiat, kuten esi-
merkiksi vireys, tarkkaavaisuus ja muistiin painamisen tekniikat. (Hallikainen
& Mönkäre 2014.)

Muistisairauden etenemistä ja sairauden aiheuttamia oireita on tavalli-
sesti haastavaa ennustaa. Yleisesti katsotaan, että muistin heikkenemisen
lisäksi etenevää muistisairautta sairastavan kielelliset toiminnot, näönvarai-
nen hahmottaminen ja oman toiminnan ohjaus heikkenevät. Nämä näkyvät
arjessa esimerkiksi heikkenevänä kykyä selviytyä päivittäisistä toiminnoista,
kirjoittamisen ja lukemisen taitojen hiipumisena sekä paikan ja tavaroiden
hahmottamiseen liittyvinä vaikeuksina. Lisäksi muistisairaus voi näyttäytyä
käyttäytymisen muutoksina, kuten masennuksena, ahdistuksena, apatiana,
erilaisina harhoina, aggressiivisuutena, seksuaalisina käytösoireina ja erilaisten
tavaroiden kanniskeluna ja keräilynä. (Hallikainen 2014.)

Kuten kaikessa hoitotyössä, myös muistisairaalla on oikeus osallistua
oman hoitonsa ja hoitopaikkaansa koskevaan päätöksentekoon kognitiivisen
toimintakykynsä mukaan. (Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992.)
Muistisairaahan ihmisyyys ei katoa, vaikka muisti ja ajattelu muuttuvat. Hyvän
hoidon ja toimintakykyä tukevan arjen perustana on muistisairaahan ihmisyyden
näkeminen sairauden eri vaiheissa ja sen mukaan toimiminen. (Hallikainen
ym. 2014.) Myös Käypähoitosuosituksissa (Käypä hoito 2017) otetaan kantaa

muistisairaahan hyvään hoitoon. Suosituksen mukaan hoidon tavoitteena on muistisairaahan elämäntavan ja taustan vaaliminen, arvokkuuden ja sosiaalisen verkoston ylläpitäminen sekä autonomian turvaaminen. Lisäksi suosituksissa otetaan kantaa hoitoympäristöön, jonka tulee olla toimintakykyä ylläpitävä virikkeellinen ja turvallinen. Green Care -näkökulmasta luontohoivalla ja luontovoimalla on oivallinen mahdollisuus vastata näihin tarpeisiin.

6.3 MUISTISAIRAAN KOHTAAMINEN JA OHJAAMINEN

Riitta Mönkäreen (2014) mukaan muistisairaahan ihmisen kohtaamisen perusperiaatteita ovat kunnioittaminen, arvostaminen ja luottamuksen saavuttaminen. Kunnioittaminen on esimerkiksi rinnalle asettumista, muistisairaahan ihmisen elämäkokemuksen huomioimista sekä hänen oman fyysisen ja psyykkisen oman alueen loukkaamattomuutta. Arvostaminen näkyy muistisairaahan toiveiden ja mielipiteiden huomioimisena sekä siinä, ettei häntä kohdella lapsena vaan hänen ikäänsä, elämäkokemustaan ja jäljellä olevia taitoja arvostetaan. Luottamus saavutetaan arjen turvallisuuden ja jatkuvuuden kautta. Siihen tarvitaan myös kiireetöntä kohtaamista, ymmärtävää ja levollista suhtautumista muistisairasta ihmistä kohtaan.

Muistisairaalla ihmisellä on erityinen kyky aistia häntä ohjaavien henkilöiden tunteet ja ilmapiiri, missä toimitaan. Hermostuneisuus ja kiire heijastuvat hänen käyttäytymiseensä samoin kuin rauhallisuus, ajan antaminen, lempeys ja arvostaminen. Ulkopuolisten ihmisten haasteellisena kokema muistisairaahan ihmisen käyttäytyminen on hänen itsensä näkökulmasta loogista. Muistisairaahan ihmisen tarpeet ja toiveet ovat samanlaisia kuin muillakin ihmisillä, mutta hän ei kykene niitä ilmaisemaan, kuten aikaisemmin. (Mönkäre 2014.)

Toini Nukari (2014) sanoo oivallisesti, että ”muistisairauden voisi ajatella olevan tietynlainen tapa elää, ei elämän pois sulkeva asia”. Tämän ajatuksen mallilla Green Care -palveluntuottaja voi lähestyä turvallisesti myös muistisairasta asiakastaan. Toimintaperiaatteina vuorovaikutustilanteissa muistisairaahan ihmisen kanssa voisi olla esimerkiksi se, että ohjataan arvostavasti ja huomaamattomasti, kiinnitetään huomio onnistumisiin, käytetään huumoria myönteisellä ja kunnioittavalla tavalla sekä käytetään sairastuneen omia ilmauksia. Fyysisen harjoittelun ja liikunnan ohjaamisessa muistetaan selkeät ja yksinkertaiset ilmaisut, ohjataan kokonaisvaltaisesti ja yhdenmukaisesti (katse-kosketus-liike), näytetään mallia, toistetaan rauhallisesti, kannustetaan ja toimitaan muistisairaahan lähtökohdista. Palaute annetaan selkeästi aina kunkin meneillään olevan toiminnan tai suorituksen kohdalla. (Forder 2014.)

6.4 LUONNON LÄSNÄOLON JA ULKOILUN HYÖDYT IKÄIHMISELLE

Muistin toimintaa edistävät kaikissa ikävaiheissa arkielämän aktiivisuus, uudet kokemukset, myönteinen asenne, positiivinen mieliala, hyvä ravitsemus sekä sopivassa suhteessa liikunta ja lepo (Aivoterveys 2017). Luontolähtöisellä toiminnalla voidaan ikäihmisen ja muistisairaana arkeen tuoda hänelle mielihyvää tuottavaa toimintaa. Tutkimusten mukaan eläinten läsnäolo, kävelyretket luonnossa ja puutarhanhoito lisäävät ikäihmisten ruokahalua ja vähentävät lääkityksen tarvetta. Luonnossa oleskelu rentouttaa, mikä näkyy mittaustuloksissa syljestä mitatun stressihormonin määrän laskuna. (Juusola 2017.) Ulkoilu vahvistaa elimistön normaalia serotoniini-melatonini aineenvaihduntaa sekä D-vitamiinisynteesiä (Rappe & Koivunen 2017). Luonnossa verenpaine ja pulssi laskevat sekä lihasjännitys hellittää. Asunnon luontonäkymät vähentävät jopa asukkaiden aggressiivisuutta ja väkivaltaisuuksia. (Yli-Viikari 2011.)

Kuva 1. Ulkoilu ja fyysiset askareet vaikkapa kasvimaalla parantavat ruokahalua ja uni-valve -rytmiä. (Kuva: Saara Tuohimetsä, Kuokkalan Kartanon puutarha 31.8.2016.)

Muistisairaana tai ikäihmisen elämä yksitoikkoisessa ympäristössä, jossa samankaltaiset päivät toistuvat, voi aiheuttaa ahdistusta ja apaattisuutta. Tulevaisuus voi huolettaa ja mielen valtaa avuttomuus. Kuitenkin elämänhalun ja -laadun perustana on toivo ja luottamus tulevaisuuteen. Luonto voi osaltaan luoda toivoa ja iloa arkeen ja tulevaisuuteen. (Rappe & Koivunen 2017.)

Tutkimusten mukaan muistisairaana toimiminen eläinten kanssa, esimerkiksi eläinten ruokinta, niiden silittely ja siistiminen tai eläinten kanssa jutteleminen vähentää kognitiivisista oireista etenkin ahdistuneisuutta, kiihtyneisyyttä ja apaattisuutta. Muistisairaiden sosiaalisuus parani ja he tuottivat spontaania puhetta. Eläinten kanssa toimiminen paransi keskittymiskykyä ja vähensi yksinäisyyden tunnetta sekä tuotti iloa ja lisäsi osallisuuden tunnetta. (Cherniack & Cherniack 2014.)

Kasvien hoitaminen edistää kognitiivista toimintakykyä vahvistamalla ja ylläpitämällä vireyttä ja tarkkaavaisuutta. Se kehittää keskittymiskykyä ja kärsivällisyyttä. Helposti hahmotettava ympäristö ja tuttu tekeminen vahvistavat todellisuudentajua ja vähentävät sekavuutta. Luonnossa tai puutarhassa liikkua ja kasveja hoitaessa hienomotoriikka eli kädentaidot ja karkeamotoriikka vahvistuvat huomaamatta. Samoin vahvistuu tasapainokyky, koordinaatio ja lihasvoima. Kosketus multa ja kasveihin vahvistaa ikääntymisen myötä normaalisti heikkenevää immuniteettia. (Rappe & Koivunen 2017).

Kuva 2. Hienomotoriset puutarhatyöt, kuten siementen kylväminen pinsettiootteella tai pikkutaimien koulinta itsetehtyihin sanomalehtipotteihin, aktivoivat aivoja ja saattavat siten virkistää muistia. Kasvien versoontumisen seuranta ikkunalaudalla tuo myöhemmin iloa ja pientä tekemistä kastelun myötä. (Kuva: Saara Tuohimetsä, LuoKSe-hankkeen puutarhateemapäivä, Jämsänkoski 29.3.2017.)

6.5 PUUTARHA IKÄIHMISTÄ AJATELLEN

Viherympäristö vahvistaa ja lisää hyvinvoinnin tunnetta lievittämällä stressiä ja uupumusta, koska kasvit, vesi, maa, kivet, eläimet ja hyönteiset, ovat tuttuja ja ymmärrettäviä. Vihreää ympäristöä on helppo ymmärtää, koska sitä pystyy tulkitsemaan tuttuuden vuoksi vaikeuksista. Hahmottamisen häiriöt tai muistin ongelmat eivät haittaa niin paljon kuin vain rakennetussa ympäristössä olemisen. Vihreä ympäristö ei kuormita aivojen tiedonkäsittelyä kuten rakennettu ympäristö, jossa ympäristöärsykkeiden tulkinta on keskiössä. (Rappe & Koivunen 2017).

Puutarhaterapia edistää työikäisten stressistä toipumista (Adevi & Mårtensson 2013). Useita julkaisuja on myös puutarhaterapian käytöstä dementian hoidossa tai siitä kärsivien oireiden lievityksessä (Gonzalez & Kirkevold 2013). Aistipuutarhat (sensory garden), terapeuttinen puutarhanhoito (horticultural therapy), virkistyspuutarhat (restorative gardens), hoivapuutarhat (healing gardens) ja vaeltelupuutarhat (wander gardens) ovat termejä, joiden alta löytyy

tietoa dementikoille suunnattusta puutarha-Green Caresta. Optimaalisissa dementikoille suunnatuissa puutarhoissa rauhattomien potilaiden on mahdollista vaellella turvallisessa, aidatussa ympäristössä, jota vaeltelupuutarhan termi kuvaa. Aistipuutarhan termi viittaa puolestaan puutarhaan, joka stimuloi aisteja, kuten näköä, kuuloa, hajua ja kosketusta. Terapiapuutarha (therapeutic garden) viittaa puutarhaan, jonka oletetaan tuovan käytettynä hyötyä esimerkiksi vähentämällä käytösongelmia, parantaen uni-valve rytmiä ja unenlaatua sekä lihaskuntoa. Aistipuutarha voi olla aktiivinen tai passiivinen. Passiivinen se on silloin, kun käyttö perustuu vain puutarhassa oloon nauttien samalla erilaisista aistihavainnoista kuten raikkaasta ulkoilmasta, tuoksuista, näkymistä, lintujen laulusta, auringonpaisteesta ja lämmöstä.

Ikäihmisille suunnatussa pihassa on huomioitu asiat, joita asukkaat ovat tottuneet tekemään tai joita he mielellään tekevät. Piharakenteet kannustavat siten tällaisiin tuttuihin ja turvallisiin rutiineihin (Chalfont 2008), kuten postinhakuun tai vaikka lintujen ruokintaan ja seuraamiseen. Suunnittelussa voi myös kannustaa uuteen tekemiseen: kutsuva ja toimiva piha edistää ulkoilua (mm. Malin 2010). Vanhusten pihassa on huomioitava, että kulkeminen sujuu vaivattomasti ja tarvittaessa pihan kulkureitit ja oleskelualueet ovat kokonaan päällystettyjä, jolloin esimerkiksi rollaattorilla tai muun apuvälineen kanssa pääsee liikkumaan ilman esteitä. Kallistukset on myös mietittävä, että piha on turvallinen käyttää. Istumapaikkoja on oltava riittävästi, ja niiden sijoittelussa tai perustamisessa olisi hyvä huomioida, että edes osa niistä olisi mahdollisimman vedottomia (Chalfont 2008). Jokin pihan patioalueista voisi olla kokonaan katettu, jolloin ulkoilu on mahdollista sateellakin. Mikäli katokseen on pääsy suoraan hoivakodin ovesta, niin huonompikuntoisetkin pääsevät todennäköisemmin ulkoilemaan, kun esimerkiksi pyörätuolin voi työntää suoraan ovesta ulkoilutilaan.

Kuva 3. Värit ja muodot; hypistely ja napostelu, istuminen ja kuuntelu kuuluvat kaikki puutarhakokemukseen. Puutarhaan tehdyt erilaiset tilat ja istumapaikat koetaan miellyttävinä, ja tutut puutarhaelementit ja perinnekasvit tuovat mieleen positiivisia mielleyhtymiä ja muistoja. Puutarha-avusteisessa Green Care -toiminnassa hyödynnetään kaikkia aisteja ja käsillä tekemistä. (Kuva: Saara Tuohimetsä)

Hoitokodeissa on usein erikuntoisia asukkaita, jotka on hyvä huomioida puutarhaa suunniteltaessa. Erilaiset kasvulavat, joihin voidaan istuttaa kasveja istuen tai seisoen, ovat toimivia. Lavan jalkarakenteiden on hyvä mahdollistaa pääsy mahdollisimman lähelle lavaa – joko seisten tai esimerkiksi pyörätuolilla. Näin kasvien istuttaminen ja hoitaminen sujuvat helposti.

Kuva 4. Seisomakorkeuteen perustettuja laatikoita on helppo hoitaa, kunhan kastelukannu ei ole liian painava. Laatikoihin voi yhdistää sekä hyöty- että koristekasveja. Köynnösritilän kasaaminen akkuporakoneella ja maalaaminen voivat olla mieluisia tehtäviä miesasukkaille. (Kuva: Saara Tuohimetsä)

Lavakausviljelmissä on huomioitava, että kastelutarve voi olla aurinkoisella kesäsäällä päivittäistä. Tämä voi olla etu, mikäli omatoimisia asukkaita riittää ja kastelukannu ja vesi ovat helposti saatavilla. Mikäli kasvien hoitamiseen ei ole varattuna resurssia, voi pihan istutusvaihtoehto olla kausikasvien sijaan monivuotisia puuvartisia ja perennoja. Tällöin ne voi istuttaa kohopenkkeihin, jotka ovat yhteydessä maahan, eivätkä niin herkkiä kastelun puutteelle. Istutusryhmät voi reunustaa muurikivillä, joihin voi istahtaa katselemaan pihan elämää. Istumakorkeus voi olla tavallista tuolia korkeampi, jolloin vanhusten on helppo nousta reunukselta ylös. Innokkaimmille hoitajille voi järjestää jopa pieniä kasvihuoneita, joiden antimissa onkin sitten enemmän laitettavaa.

Kuva 5. Kasvien istuttaminen ja kasvattaminen viljelyaltaissa, laatikoissa ja säkeissä on mukavaa. Maata vasten oleva reunustettu kohopenkki säästää kastelutyötä. Ikkäihmisen on helppo nousta reunukselta ylös, mikäli istuinkorkeus on reilu 50 cm. (Kuva: Saara Tuohimetsä, Mikkeli puisto 17.8.2016.)

Kasvitieteellisiä puutarhoja on perinteisesti käytetty opetus- ja kasvigeeni-varatyössä, ja monessa niistä toteutetaan myös Green Care -toimintaa. Esimerkiksi Göteborgin kasvitieteellisessä puutarhassa Ruotsissa Gröna Rehab on pysyvää toimintaa, johon osallistuu vuosittain 50–60 ihmistä (Jääskeläinen 2016). Toiminnassa puutarhan ja luonnon hyvinvointivaikutuksia yhdistetään fysioterapiaan, toimintaterapiaan ja psykoterapiaan. Puutarhatöiden ja -kävelyjen lisäksi toimintaan kuuluu kehonhahmotuksen harjoituksia, stressinhallintakeinojen oppimista, valokuvan käyttöä ja keskusteluja. Oslon kasvitieteellisen puutarhan ”Iso-mummon puutarha” on perinnekasveilla suunniteltu aistipuutarha, jota hyödynnetään dementiapotilaiden hoidossa (Borgen & Guldahl 2011). Puutarha on reunustettu aidalla ja pensailla, ja puutarhassa on päällystetty polku, jonka voi kävellä ympäri tai pysähtyä istumaan sen useille penkeille. Levähdyspaikkojen runsaus tuo myös turvallisuuden tunnetta, joka voi olla ratkaisevaa iäkkään ihmisen ulkoiluhalukkuudelle (Malin 2010). ”Iso-mummon puutarhan” kasvit ovat perinteisiä puutarhan koristekasveja, kuten pioneja, ja niissä on useita värejä, muotoja ja tuoksuja. Puutarhassa on myös perinteinen huvimaja, joka kannustaa muisteluun ja kommunikaatioon. Siten

aistipuutarha virkistää aisteja, herättää positiivisia tunteita, tuo mieleen muistoja ja antaa virikkeitä keskusteluun. Aistipuutarhat ovat siksi tärkeitä työkaluja dementian hoidossa. Euroopassa on myös erityisiä hoivapuutarhoja Alzheimerin taudista kärsiville, jotka on suunniteltu virittämään aisteja ja tuomaan esiin positiivisia muistoja ja tuntemuksia. Hoitolaitokseen yhdistyvät puutarhat palvelevat myös hoitolaitoksen henkilökuntaa ja vierailijoita suremisessa ja mahdollisesti raskaassa ilmapiirissä.

Perinteisiä suomalaisen puutarhan elementtejä ovat esimerkiksi riukuaita, maitolaituri, puinen pihakeinu, vinttikaivo, halkopino ja lipputanko. Kasveista tuttuja puolestaan ovat marjapensaat, syreenit, juhannusruusu, omenapuut ja koivu. Monista perinneperennoista nousee syviä lapsuusmuistoja joko kotoa tai mummolasta, joskus muistot voivat olla myös haikeita (mt). Tutun näköinen piha tai ikkunamaisema luo kodintuntoa ja turvallisuutta. Pihalla järjestetyt tarinatuokiot kannustavat muistelemiseen ja sosiaalisuuteen. Viinimarjoja on mukava käydä maistelemassa tai kerätä yhdessä ja keittää mehua. Yhteiset mehukestit naapuruston kanssa tuovat eloa rutiininomaiseen arkeen.

Syksyn ja talven aikana sisäkasvit tuovat vihreyttä ympäristöön. Sisälle tuotu kasvi voi olla leikkokukka, kukkiva ruukkukasvi tai viherkasvi. Huonekasvien määrä vaikuttaa ympäristön vihreyteen, mutta myös lehtien värit ja muodot vaikuttavat niiden visuaalisuuteen. Etenkin kukkivat huonekasvit koetaan miellyttäväksi (Bringslimark, Hartig & Patil 2009). Myös kasvin sijainti vaikuttaa kokemukseen: pienellä, mutta lähelle sijoitetulla kasvilla voi olla enemmän merkitystä kuin isolla, mutta kaukana olevalla kasvilla. Kasvien sijoittelussa on hyvä säilyttää myös näkyvyys ulos, jotta hoitokodista aukeaa mahdollisuus seurata ympäröivän maailman arkitöimä. Kasvit ovat hyvä puheenaihe hoitajien ja dementiapotilaiden välillä, mutta voivat aktivoida hoivakodin asukkaat myös keskinäiseen keskusteluun (Rappe & Topo 2007). Huomion kiinnittäminen tuttuihin kasveihin voi helpottaa ahdistuneisuuden ja levottomuuden tunteita. Toisaalta dementiakodin asukas saattaa poimia huonekasvista kukkia tai oksia itselleen, mikä alentaa kasvin esteettisyyttä (mt.). Kasvivalinnassa onkin hyvä huomioida kasvin myrkyttömyys. Terävät tai piikikkäät lehdet voivat vahingoittaa vanhan ihmisen ohutta ihoa (Bringslimark ym. 2009).

Puutarhojen käytön on useissa tutkimuksissa todettu vähentävän levottomuutta hoitokodeissa asuvilla dementikoilla (Whear, Coon, Bethel, Abbott, Stein & Garside 2014). Whearin ym. (2014) tutkimusyhteenvedossa todettiin, että usein esille nousee huoli puutarhaan ja ulkoiluun liittyvästä onnettomuusriskistä ja henkilökunnan rajallisesta ajasta. Myös LuokSe-hankkeessa tavatut hoitoalan ammattilaiset ovat ilmaisseet huolensa työresurssin puutteesta, vaikka ulkoilulla onkin nähty paljon myönteisiä vaikutuksia ja ulos pääsemisen

pitäisi olla jokaisen oikeus. Siten hoitokotien piha-alueiden toimivuus korostuu. Hyvät, esteettömät kulkureitit ulos ovat tärkeitä ja siellä on hyvä olla myös istumapaikka, jossa katsella ympäristöä. Usein, mikäli sää vain sallii, jää ulkoilun järjestäminen omaisille, ja puutarha koetaankin laitosta mukavampana ympäristönä tavata läheistä.

6.6 POHDINTA

Meistä jokainen ikääntyy omalla tavallaan ja toisaalta samalla tavalla. Kaiken ikäisinä haluamme olla osallisia omassa elämässämme. Haluamme vaikuttaa siihen, minkälaista arkea elämme ja minkälainen on huomina päivät. Elettyn historia luo muistoja ja kantaa tulevaisuuteen. Luonto moninaisuuksineen on osa meitä ja sen merkitys on jokaiselle ainutkertainen. Luonnon hyvinvointivaikutuksista on paljon tutkittua tietoa ja sitä on alettu hyödyntää ikääntyneiden ihmisten hoito- ja hoivatyössä enenevässä määrin. Muistisairaiden ihmisten hoidossa- ja hoivassa luontolähtöisillä palveluilla on erityisen paljon annettavaa, koska luontoelämysten kautta on mahdollista palata siihen maailmaan, jonka kokee tutuksi, turvalliseksi ja elvyttäväksi. Mielekkääseen luontolähtöiseen toimintaan osallistumalla voi kokea olevansa taas oman elämän keskiössä.

Luontolähtöisiä palveluita tarjoavan yrittäjän tai niitä hyödyntävän hoitajan näkökulmasta muistisairaana ihmisen kanssa toimimisessa tärkeää on turvallisuuden huomioiminen. Ympäristössä, jossa muistisairas voi toimia omana itsenään; vaeltaa, koskea, levätä, toimia tai katsoa ja ihmetellä, miten kulloinkin tuntuu parhaimmalta, on turvallinen ympäristö.

Ulkoilemalla luonto on läsnä. Kasveja ja luonnonmateriaaleja voidaan tuoda myös sisätiloihin ja laitoksiin, joten puutarha-avusteista Green Care -toimintaa voidaan järjestää ikäihmisille suhteellisen helposti, säästä riippumatta ja ilman ulkoavusteita. Toiminnassa olisi hyvä huomioida koko vuodenviertä ja hyödyntää myös talviaika vaikkapa puutarhalehtiä selailemalla tai edellisen kesän valokuvia katselemalla. Aurinkoiset kesäkuvat ja värikkäät kasvit piristävät mieltä pimeänä vuodenaikana. Oikein mitoitettuna pihaistutusten hoito ja kastelu eivät ole taakka tai este elävien kasvien tuomiselle hoivakodin käyttöön. Luonto on osa suomalaista elämänpolkua, johon kokemukset ja muistot kiinnittyvät. Luonto on merkityksellinen -myös muistisairaalle. Puutarha voi olla pieni ja silti tuottaa paljon iloa ja hyvää mieltä.

Puutarhalähtöisestä Green Caresta kerrotaan enemmän LuoKSe-hankkeen tuotoksena syntyvästä sähköisestä opaskirjasesta (2018), jonka ovat koonneet Luonnonvarakeskuksen puutarhatutkijat Marja Rantanen ja Saara Tuohimetsä.

LÄHTEET

Adevi, AA. & Mårtensson, F. 2013. Stress rehabilitation through garden therapy: The garden as a place in the recovery from stress. *Urban Foresrty and Urban Greening* 12, 230–237.

Aivoterveys. 2017. Muistiliiton verkkosivut. Viitattu 11.1.2018. <https://www.muistiliitto.fi/fi/aivot-ja-muisti/aivoterveys>.

Borgen, L. & Guldahl, AS. 2011. Great-Granny's garden: a living archive and a sensory garden. *Biodiversity and Conservation* 20, 441–449.

Bringslimark, T., Hartig, T. & Patil, GG. 2009. The psychological benefits of indoor plants: A critical review of the experimental literature. *Journal of Environmental Psychology*, 29, 422–433.

Chalfont, G. 2008. The dementia care garden: Innovation in design and practice. *Journal of Dementia Care* 16, 18–20.

Cherniack, E.P. & Cherniack, A.R. 2014. The Benefit of Pets and Animal-Assisted Therapy to the Health of Older Individuals. *Current Gerontology and Geriatrics Research*. Viitattu 11.1.2018. <http://dx.doi.org/10.1155/2014/623203>.

Finlay, J. Franke, T., McKay, H. & Sims-Gould, J. 2015. Therapeutic landscapes and wellbe-ing in later life: Impacts of blue and green spaces for older adults. *Health Place*, 34, 97–106.

Forder, M. 2014. Muistisairaahan liikkumisen ohjaaminen. Julkaisussa *Muistisairaahan kuntouttava hoito*. Toim. M. Hallikainen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Gonzalez, M.T. & Kirkevold, M. 2013. Benefits of sensory garden and horticultural activities in dementia care: a modified scoping review. *Journal of Clinical Nursing*, 23, 2698–2715.

Käypä hoito. 2017. Käypä hoito -verkkosivusto. Viitattu 11.1.2018. <http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suosituksset/suositus?id=hoi50044>.

Hallikainen, M. 2014. Muistisairaudet, niiden yleisyys ja ehkäisyn mahdollisuudet. Julkaisussa Muistisairaahan kuntouttava hoito. Toim. M. Hallikainen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Hallikainen, M. & Mönkäre, R. 2014. Muisti, muistaminen ja muistot. Julkaisussa Muistisairaahan kuntouttava hoito. Toim. M. Hallikainen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Hallikainen, M., Nukari, T. & Mönkäre, R. 2014. Muistisairaahan hyvän hoidon lähtökohdat. Julkaisussa Muistisairaahan kuntouttava hoito. Toim. M. Hallikainen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Hyvärinen, L. 2013. Näkö. Julkaisussa Gerontologia. Toim. E. Heikkinen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Hänninen, T. & Hallikainen, M. 2014. Normaalista ikääntymisestä vai alkavaa muistisairautta? Julkaisussa Muistisairaahan kuntouttava hoito. Toim. M. Hallikainen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Juusola, M. 2017. Terapeuttinen luonto. Julkaisussa Vihreä hoiva ja voima. Toim. A. Suomi, M. Juusola & E. Anundi. Helsinki: Koulutuskeskus Artemia.

Jääskeläinen, A. 2016. Luontoon tukeutuvaa kuntoutustoimintaa Ruotsissa. Sarja D 3/2016. Rovaniemi: Lapin ammattikorkeakoulu.

L 785/1992. Laki potilaan asemasta ja oikeuksista. Viitattu 11.1.2018 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785>.

Malin, M-H. 2010. ”Kyl maar siin sit kesä aikaan rupee liikkumaan, ku siin on noit polkuikin tehty...” Viherympäristön aktivoivat vaikutukset ikäihmisten palvelutaloyhteisössä. Pro Gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto. Viitattu 11.1.2018. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201507211711>.

Muistisairaudet. 2017. Muistiliiton verkkosivut. Viitattu 11.1.2018. <https://www.muistiliitto.fi/fi/muistisairaudet>.

Mönkäre, R. 2014. Muistisairaahan kohtaamisen peruseriaatteita. Julkaisussa Muistisairaahan kuntouttava hoito. Toim. M. Hallikainen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Nukari, T. 2014. Muistisairaahan sosiaalisen toimintakyvyn ylläpitäminen ja tukeminen. Julkaisussa Muistisairaahan kuntouttava hoito. Toim. M. Hallikainen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Pajala, S., Sihvonen, S. & Era, P. 2013. Asennon hallinta ja havaintomotorinen kyvykkyys. Julkaisussa Gerontologia. Toim. E. Heikkinen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Portin, P. 2013. Vanheneminen biologisena ilmiönä. Julkaisussa Gerontologia. Toim. E. Heikkinen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Rappe, E. & Koivunen, T. 2017. Hoitokodin kasvit. Helsinki: Ikäinstituutti.

Rappe, E., Lindén, L., Koivunen, T. 2003. Puisto, puutarha ja hyvinvointi. Helsinki: Viherympäristöliitto ry.

Rappe, E. & Topo P. 2007. Contact with outdoor greenery can support competence among people with dementia. *Journal of Housing For the Elderly*, 21, 229–248.

Sipilä, S., Rantanen, T. & Tiainen, K. 2013. Lihaskoivu. Julkaisussa Gerontologia. Toim. E. Heikkinen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Sorri, M. & Huttunen, K. 2013. Kuulo. Gerontologia. Julkaisussa E. Heikkinen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Whear, R., Coon, J.T., Bethel, A., Abbott, R., Stein, K. & Garside, R. 2014. What is the impact of using outdoor spaces such as gardens on the physical and mental well-being of those with dementia? A systematic review of quantitative and qualitative evidence. *JAMDA, The Journal of Post-Acute and Long-Term Care Medicine*, 15, 697–705.

Yli-Viikari, A. 2011. Luonnon vaikutukset hyvinvointiin. MTT/Careva-hanke. Viitattu 11.1.2018. <http://www.vihreaveraja.fi/@Bin/220277/luonnon+vaikutukset+hyvinvointiin.pdf>.

KIRJOITTAJAT

KIRJOITTAJAT

Anne Hakala, suunnittelija

JAMK, Koulutuksen kehittämispalvelut

Puh. 040 8288 314

PL 207, 40101 Jyväskylä

anne.hakala@jamk.fi

www.jamk.fi

Sarita Jylhä-Rastas, opettaja, projektityöntekijä

POKE, Biotalouskampus

Uuraistentie 240, 43130 Tarvaala

Puh. 040 1325 014

sarita.jylha-rastas@poke.fi

www.poke.fi

Heli Kallio-Kauppinen

Maaseudun Sivistysliitto, viestintäsuunnittelija

Paavontie 26, 43100 Saarijärvi

Puh. 040 715 0731

heli.kallio-kauppinen@msl.fi

www.msl.fi

Marjo Mäenpää-Lakka, opettaja

Gradia Jyväskylä, Hyvinvointi ja liiketoiminta

Viitaniementie 1A, PL 472, 40101 Jyväskylä

Puh. 040 341 5081

marjo.maenpaa-lakka@gradia.fi

www.gradia.fi

Sanna Peltola, projektipäällikkö

JAMK, Hyvinvointiyksikkö

Piippukatu 2, 40100 Jyväskylä

Puh. 040 560 7927

sanna.peltola@jamk.fi

www.jamk.fi

Taina Perkiö, tuntiopettaja, projektityöntekijä

POKE, Biotalouskampus

Uuraistentie 240, 43130 Tarvaala

Puh. 040 8356 800

taina.perkio@poke.fi

www.poke.fi

Marja Rantanen, tutkija

Luonnonvarakeskus, Tuotantojärjestelmät

Survontie 9 A, 40500 Jyväskylä

Puh. 029 532 6035

marja.rantanen@luke.fi

www.luke.fi

Saara Tuohimetsä, tutkija

Luonnonvarakeskus, Tuotantojärjestelmät

Survontie 9 A, 40500 Jyväskylä

Puh. 029 532 2353

saara.tuohimetsa@luke.fi

www.luke.fi

JYVÄSKYLÄN AMMATTIKORKEAKOULUN Julkaisuja

MYYNTI JA JAKELU
Jyväskylän ammattikorkeakoulun kirjasto
PL 207, 40101 Jyväskylä
Rajakatu 35, 40200 Jyväskylä
040 865 0801
julkaisut@jamk.fi
www.jamk.fi/julkaisut

VERKKOKAUPPA
www.tahtijulkaisut.net

jamk.fi

jamk.fi

JYVÄSKYLÄN AMMATTIKORKEAKOULU

PL 207, 40101 Jyväskylä

Rajakatu 35, 40200 Jyväskylä

Puh. 020 743 8100

Faksi (014) 449 9700

www.jamk.fi

AMMATILLINEN OPETTAJAKORKEAKOULU

HYVINVOINTIYKSIKKÖ

LIIKETOIMINTAYKSIKKÖ

TEKNOLOGIAYKSIKKÖ

LuoKSe -luontolähtöisiä palveluita Keski-Suomesta tiedonvälityshankkeessa toteutettiin monikanavaista tiedottamista luontolähtöisen palvelutoiminnan eri toteutusmuodoista, Green Care-toiminnan perusedellytyksistä sekä palveluntuottamisen osaamis- ja palveluvaatimuksista. Hankkeessa toteutettiin myös erilaisia kokeiluja, joiden avulla pystyttiin testaamaan palveluideoita, kerryttämään kokemustietoa ja keräämään käyttäjäpalautetta.

Tässä julkaisussa kerrotaan monikanavaisen tiedonvälityksen toteutuksesta ja käytännön kokemuksista, luontolähtöisen toiminnan osaamis- ja palveluvaatimusten kartoitusten sekä luontolähtöisen toiminnan tulevaisuustyöpajojen tuloksista. Julkaisussa on käytännön tietoa eläinavusteisen toiminnan kokeiluista (akvaario-avusteinen toiminta), eläinvierailujen toteutuksesta sekä Green Care-toiminnasta muistisairaiden arjen tukena. Julkaisun artikkeleihin on koottu tietoa kaksivuotisen tiedonvälityshankkeen eri toimintojen tuloksista, kokemuksista ja esimerkeistä.